

Persoonan käsite Donald Davidsonilla

Pro gradu –tutkielma
Katri Sandholm
Tampereen yliopisto
Filosofian laitos
Helmikuu 2008

Tampereen yliopisto
Historiatieteen ja filosofian laitos

KATRI SANDHOLM Persoonan käsite Donald Davidsonilla
Pro gradu –tutkielma, 116 s.
Helmikuu 2008

Asiasanat: Donald Davidson, persoona, tahto, käytännöllinen rationaalisuus, analyyttinen kielifilosofia, filosofinen antropologia

Tutkielma käsittelee persoonan käsitettä amerikkalaisen analyyttisen kielifilosofin Donald Davidsonin filosofiassa. Persoonan käsite liittyy historiallisesti kristinuskon teologiaan, moraaliseen vastuullisuuteen ja tahtomisen sielunkykyyn, ja sitä kautta filosofiseen käytännöllisen rationaalisuuden käsitteeseen, joka puolestaan liittyy tahtomisen, intention muodostumisen, toimijuuden, toiminnan selittämisen, toiminnan häiriöiden, kuten tahdonheikkouden tai akrasian ja yleisesti irrationaalisen toiminnan ja ajattelun ongelmiin. Tutkielma kuuluu osittain analyyttisen kielifilosofian ja osittain filosofisen antropologian ja etiikan alueelle. Lähestymistapa on sekä käsiteanalyttinen että filosofianhistoriallinen. Persoonan käsitettä analysoidaan sekä käytännöllisestä että teoreettisesta näkökulmasta. Tutkielman johtopäätös on, että Donald Davidsonin filosofian henkeä ja kieli- ja ihmiskäsitystä voidaan tulkita romantiikkaan, kantilaiseen etiikkaan, aristotelismiin ja hyve-etiikkaan sekä pragmatistiseen filosofiaan kuuluvina. Davidson painottaa rationaalisuuden normatiivisuutta ja autonomisuutta, kielen luovuutta sekä kieltä ajatusten ja intentioiden ilmaisemisen välineenä, josta voidaan päätellä tietty kuva ihmisestä.

Johdanto	4
1 Lähtökohtia	7
1.1 Rationaalisuuden käsitteen tarkastelua	7
1.1.1 Teoreettinen ja käytännöllinen rationaalisuus.....	7
1.1.2 Käytännöllinen järki: ekspressivismi (naturalismi), realismi ja konstruktivismi.....	9
1.1.3 Välineellinen rationaalisuus ja maksimaalinen rationaalisuus.....	11
1.1.4 Käytännöllinen järki, arvot ja moraalit	12
1.2 Näkökulmia persoonan käsitteeseen	14
1.2.1 Käytännöllinen järki, moraalit ja persoonan käsite.....	14
1.2.2 Tahto ja persoonan käsitteen synty	16
1.2.3 Moderni tahdon käsite: Harry Frankfurt.....	23
1.2.4 Persoonan käsite ja tunteiden reflektio: Charles Taylor.....	25
2 Persoonan käsite Donald Davidsonilla	31
2.1 Davidsonin filosofinen lähtökohta	31
2.1.1 ”Postontologinen” naturalismi, tai pragmatismi	31
2.2 Käytännöllinen rationaalisuus ja persoonan käsite	35
2.2.1 Toiminnan selittäminen	37
2.2.2 Toimijuus.....	44
2.2.3 Käytännöllinen päättely.....	48
2.2.4 Kontinenssiperiaate, normatiivisuus ja irrationaalisuus	52
2.2.5 Hyve-eettinen ja volunтарistinen näkökulma.....	56
2.3 Persoonan käsitteen ulottuvuus Davidsonin teoreettiseen filosofiaan	60
2.3.1 Intention ja merkityksen yhteys	60
2.3.2 Suopeuden periaate	65
2.3.3 Radikaalitulkinta ja persoonan käsite	69
2.3.4 Persoonan identiteetti, kommunikaatio ja ymmärtäminen	72
2.3.5 ”Prior theory” ja ”passing theory” ja elenkus	74
2.3.6 Normatiivinen mielenfilosofia ja persoonan käsite	79
3 Davidson: romanttinen filosofi?	85
3.1 Kieli rationaalisuuden ja kommunikaation välineenä.....	85
3.2 Ekspressivistinen ja romanttinen kielikäsitys	93
3.3 Kantilainen persoona: yksilöllinen ”ehdoton vaatimus”?.....	99
Päätelmät	107
Viitteet	111

Johdanto

Psykologiset teorit, sosiaalipsykologiset teorit, poliittiset teorit ja eettiset teorit pohjautuvat aina tiettyyn kuvaan ihmisestä. Ihmistä on kautta aikojen askarruttanut kysymys ihmisyydestä, ihmisen probleemi: Mikä on ihmisen olemus? Onko ihminen, kuten on toistuvasti ajateltu, rationaalinen eläin? Mikä määrää ihmisen käyttäytymistä eli mikä on inhimillisen toiminnan logiikka? Voidaanko käyttäytymistä ennustaa? Onko ihmisellä vapaa tahto? Miten ihmisen tulisi toimia ja minkälainen olisi hyvä ihmiselämä? Tarkoitukseni tässä on tarkastella alustavasti, minkälainen ihmiskuva voitaisiin uuttaa amerikkalaisen Donald Davidsonin (1917-2003) filosofiasta. Tutkielman aihe, kysymys persoonasta, on perinteisesti käytännöllisen filosofian kysymys. Tähän mennessä tätä käsitettä Davidsonin yhteydessä on tarkasteltu melko vähän, jos ollenkaan. Richard Rortyn ja Björn Rambergin lisäksi vain muutamat muut¹ ovat jonkin verran pohtineet sitä, minkä suuntainen ihmiskuva seuraa Davidsonin teoreettisesta suopeuden periaatteesta ja mielenfilosofiasta. Tarkoitukseni tässä on pohtia persoonan käsitettä sekä käytännöllisestä että teoreettisesta näkökulmasta. Tutkimuksen ei ole tarkoitus olla kriittinen, vaan tulkinta Davidsonin sanomasta persoonan käsitteen kautta. Tulkinta on sekoitus kielifilosofiaa, käsiteanalyysia, filosofista antropologiaa ja aatehistoriaa. Filosofianhistoriallisessa taustassa tukeudun Charles Taylorin ajatuksiin, ja esitän myös joitakin kriittisiä huomioita hänen tulkinnastaan Davidsonista.

Donald Davidson on analyttinen kielifilosofi, jonka ajatukset ovat olleet varsin kiistanalaisia. Davidsonia askarruttavat kielen looginen muoto, merkitys ja tulkinta, joita kysymyksiä hän lähestyy yksittäisissä kirjoituksissa eri näkökulmista. Davidson esseessä *A nice derangement of epitaphs* kirjoittaa, että ”ei ole olemassa kieltä, ainakaan sellaisena kuin monet filosofit ja kielitieteilijät ovat olettaneet sen olevan”. Davidsonia onkin tämän vuoksi tulkittu niin, että Davidson kielifilosofiallaan haastaa koko perinteisen kielen idean, jota ovat raskauttaneet erinäiset turhat ”reifikaatiot” (Ramberg 1989): Davidsonin tarkoitus olisi ”manata” kielestä ja merkitysteoriasta ensinnä itse merkityksen käsite ymmärrettynä merkitysolioina, toiseksi referenssin käsite jonakin kielen ja todellisuuden välisenä relaationa ja lopuksi hävittää itse koko kielen käsite jonakin itsessään olemassa olevana objektina.

¹ Näitä muutamia ovat ainakin: Tietz, John (1980). Davidson and Sellars on persons and science. *Southern Journal of philosophy*, 18, 237-249. Gill, Jonathan (1991). Is there a concept of person in Greek philosophy? *Tabensky, Pedro* (2004). Personhood and community. *Soth African Journal of philosophy*, 23,1, 54-68. Rovane, Carol. Rationality and identity (1998). (Katso Hahn 1999).

Nämä käsitteet ovat käsitteellisiä loisia. Davidsonin mukaan olemassa onkin vain puhetta, eri muodoissaan, ja sen ymmärtämistä. Davidson selittää puheen ymmärtämistä ja tuottamista, jota hän kutsuu kielelliseksi kompetenssiksi. Koska kieli on yksilöiden puhetta, persoonallisen identiteetin käsite ”saa omituisen semanttisen merkitsevyyden” Davidsonin semantiikassa (Ramberg 1989). Puheen ymmärtäminen puolestaan perustuu objektiivisen totuuden käsitteen ymmärtämiseen. Näin kommunikaatio ja keskustelu on aidosti ja periaatteessa aina mahdollista. Totuuden käsite on ”semanttinen primitiivi” Davidsonilla. Davidsonin analyysissa totuus ja objektiivisuus ovat käsitteitä, joiden ympärille kiertyvät kaikki perinteiset filosofiset ongelmat tiedosta, kielestä, ja mielestä. Totuuteen päästään käsiksi vain toimimalla sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. Totuus on Davidsonilla toiminnallinen ja käytännöllinen käsite, seikka, jota ei ehkä tarpeeksi huomioida. Totuus on myös normatiivinen käsite. Tämä osoittaa Davidsonin teoreettisen filosofian läheiseen yhteyteen käytännölliseen filosofiaan. Tutkielman johtoajatus on siis teoreettisen ja käytännöllisen filosofian yhteys Davidsonin filosofiassa. Nähdäkseni Davidsonin filosofian jatkuva teema ja silta teoreettisten ja käytännöllisten kirjoitusten välillä on rationaalisuuden käsite. Rationaalisuus liittyy persoonan käsitteeseen, koska persoona on rationaalisuuden lokus. Teoreettisesta näkökulmasta rationaalisuuden käsitteen ydin on suopeuden periaate, ja käytännöllisestä näkökulmasta kontinenssiperiaate.

Filosofianhistorioitsija Charles Taylorin mukaan (Taylor 1995) epistemologia, ”filosofian ylpeyden aihe” viimeisen 50 vuoden ajan, on nykyään huonossa jamassa jopa anglosaksisessakin filosofisessa kulttuuripiirissä. Epistemologialla hän viittaa 1800- ja 1900 – luvuilla harrastettuun kartesiolaiseen, lockelaiseen ja kantilaiseen filosofiaan ja näiden filosofioiden uusversioihin. Epistemologinen filosofia on ollut filosofian anti tieteellisessä, tieteelle alisteisessa kulttuurissa, jossa tiede on etujoukkoa ja filosofia tieteen tuottamien tiedonmurusten – totuusväittämien - pätevyyttä ja validiteettia refleктоivaa jälkijoukkoa. Taylor antaa esimerkiksi ”ilmiön Karl Popper”. Epistemologialla on ollut sijansa ja paikkansa, koska tiedon perusteita arvioiva toiminta itse ei kuitenkaan, kehämäisyyden ja sitä kautta tiedon perustan vaarantumisen vuoksi, voi olla empiiristä erityistiedettä. Sen tulee olla *a priori*. Näin filosofialla on itsenäinen olemassaolo suhteessa tieteeseen². Epistemologisesti suuntautuneen filosofian tärkeimpiä, klassisia ja pääasiallisia kriitikkoja ovat Taylorin tulkinnan mukaan olleet mannermaiset

² On olemassa periaatteessa kaksi perustavaa metafilosofista näkemystä filosofisen tiedon luonteesta: joko filosofinen tieto on luonteeltaan puhdasta (puhtaan filosofian idea) tai se on empiiristä siinä missä tieellinenkin tieto (naturalistinen filosofia). Katso esim. Haaparanta, Leila, *On the possibility of pure and naturalistic epistemology*, Synthese (1999) 118, s. 31-47.

filosofit Hegel, Heidegger, Merleau-Ponty ja Wittgenstein. Taylorin mukaan näiden mannermaisten ajattelijoiden kritiikki on saanut myös Englannissa ja Amerikassa jalansijaa eritoten amerikkalaisen Richard Rortyn teoksen *Philosophy and the mirror of nature* (1979) julkaisemisen jälkeen. Rortyn näkemys on, että epistemologian sydämessä on usko ”perustaan”. Toisaalta W.V.O. Quinen käsitys ”naturalisoidusta epistemologiasta” on Taylorin mukaan vaikuttanut tietoteoreettisen foundationalismin murentumiseen. Hänen mielestään kuitenkin Quinen foundationalismin kestättömyyteen perustuva kritiikki (Quine 1951, katso 1964) on liian kapea, koska tietoteoreettinen filosofinen projekti on kietoutunut syvällisiin moraalisiin ja hengellisiin (spiritual) ideoihin ja oletuksiin ihmisestä, jotka ovat puolestaan yhteydessä tieteelliseen maailmankuvaan. Näitä ovat Taylorin mukaan ensinnäkin irrallisen (ideally disengaged) subjektin ihanne, vapaan, rationaalisen ja luonnollisesta ja sosiaalisesta ympäristöstä erottautuneen, jonka identiteetti ei ole lainkaan määräytynyt historiallisesti tai ekologisesti. Tämä on klassisen dualismin seuraus. Toiseksi minuus (self) on jotakin, joka suhtautuu luonnolliseen ja sosiaaliseen ympäristöön välineellisesti edesauttaakseen ja taatakseen itsensä ja toisten hyvinvoinnin (punctual, instrumental view of the self): subjekti kontrolloi ympäristöä. Tämä on insinööritaidon ja valistuksen poliittisten vaatimusten perintöä. Kolmas ajatus, edellisten sosiaalinen seuraus, on ajatus individualistisesta ja atomistisesta (liberalistisesta) yhteiskunnasta ja yhteisöstä, jonka olemassaolon oikeuttavat yksilölliset päämäärät, yhteiskuntasopimus. Hegelin, Heideggerin, Merleau-Pontyn ja Wittgensteinin kritiikki, toisin kuin Quinen, Taylorin historiakäsityksen mukaan juontaa vastenmielisyydestä näitä perimmäisiä antropologisia uskomuksia ja perimmäistä ihmiskäsitystä kohtaan. Kritiikki tapahtuu ja uusi moraalinen näköala saavutetaan kääntämällä nurin moderni käsitys tiedosta: näitä muuten hyvin erilaisia ajattelijoita yhdistää samantyyppinen argumentti, alun perin kantilainen ”transendentaaliargumentti”. Tällä Taylor tarkoittaa argumenttia uuden näkemyksen omaksumisen välttämättömyydestä itse maailmakokemuksen tai tietoisuuden mahdollisuuden ja syntymisen välttämättömyydestä ehdoista käsin. Tietoteoreettinen filosofia on kahden oletuksen amalgaami. Subjektin kokemus on toisaalta subjektiivinen (self-enclosed) ja toisaalta objektiivinen, umpinaisuudestaan huolimatta osoittaa ja viittaa maailmaan. Argumentoinnin lähtökohta on intuitio, että tällainen epistemologia, olipa se sitten rationalistista tai empirististä, ei voi ymmärrettävästi selittää kokemusta maailmasta. Taylorin mielestä kahden viimeisen vuosisadan argumentaatio ilmentää selvästi, että oletukset eivät koherentteja: jos kokemuksemme on objektiivinen, se ei voi olla subjektiivinen. Brentanon ja Husserlin filosofiassa objektiivisuutta kutsutaan ”intentionaalisuudeksi”, kokemuksemme on ”jostakin” (aboutness). Kantilaiset transendentaaliehtot

ovat yhtä kuin intentionaalisuuden ehdot. Kantin humelaista empirismiä vastaan kohdennetun *Puhtaan järjen kritiikin* ja yllämainittujen ajattelijoiden välillä on Taylorin mukaan jatkumo, mutta Hegel, Heidegger, Merleau-Ponty ja Wittgenstein kyseenalaistavat lisäksi epistemologisen projektin antropologiset uskomukset, instrumentaalisen järjen käsitteen ja utilitaristisen moraalin. Esimerkiksi Heideggerin analyysi on, että maailman kokemisen, intentionaalisuuden, ehto on, että (teoreettisessakin) suhteessa maailmaan olemme ensisijaisesti toimijoita, ja moraalisia toimijoita. (Taylor 1995).

Tutkielman yleinen, orientoiva, ajatus on, että Davidson on edellä mainittujen filosofien henkinen sukulainen. Etenen niin, että ensimmäisessä luvussa tarkastelen rationaalisuuden käsitettä yleisesti, sekä muutamia näkökulmia, erilaisiakin, persoonan käsitteeseen. Näitä näkökulmia ovat esimerkiksi etiikan näkökulma (Hallamaa), kirjallisuuden näkökulma (Oksenberg Rorty), analyytinen näkökulma (Frankfurt), filosofisen antropologian näkökulma (Taylor). Toisessa luvussa tarkastelen ensin Davidsonin filosofista lähtökohtaa ja Davidsonin käytännöllistä filosofiaa: teonteoriaa, toimijan käsitettä, käytännöllistä päättelyä ja sen häiriöitä. Lisäksi vertaan Davidsonia hyve-eetikoihin. Toiseksi tarkastelen persoonan käsitteen asemaa teoreettisesta näkökulmasta: radikaalitulkintaa, suopeutta ja mielenfilosofiaa ja persoonan käsitettä suhteessa näihin. Kolmannessa luvussa erittelen toisessa luvussa esitetyn mahdollisia seuraamuksia sille, miten kielen käsite olisi Davidsonilla ymmärrettävä ja hahmottelen vielä mahdollista davidsonilaista persoonakäsitystä kantilaisesta ja eksistentialistisesta näkökulmasta. Tämän lisäksi esitän varsinaiset päätelmät lopuksi. Olen kääntänyt varsinaisessa tekstissä esiintyvät lainaukset ja jättänyt kääntämättä alaviitteissä.

1 Lähtökohtia

1.1 Rationaalisuuden käsitteen tarkastelua

1.1.1 Teoreettinen ja käytännöllinen rationaalisuus

Ihmisen oletettua olemuksellista kykyä, rationaalisuutta, voidaan tarkastella teoreettisesta ja käytännöllisestä näkökulmasta. Haaparannan mukaan (2007) rationaalisuudella voidaan tarkoittaa ensinnäkin persoonan kykyä, tai vaihtoehtoisesti persoonan ominaisuutta tai piirrettä, jolla voidaan edelleen tarkoittaa joko käyttäytymisen tai ajattelun ominaisuutta. Jos puhutaan ajattelun ominaisuudesta voidaan viitata kapeammin loogiseen tai hieman laajemmin ”argumentatiiviseen”

rationaalisuuteen: ensimmäisessä merkityksessä rationaalisuus on puhtaasti muodollista sääntöjen seuraamista, siirtymistä aksioomista päättelysääntöjä noudattamalla merkkijonoista toisiin merkkijonoihin. Toisessa merkityksessä rationaalisuus on edellistä sisällöllisempää perustelemista tai argumentointia. Kummassakin tapauksessa rationaalisuus on normatiivinen käsite. Näiden lisäksi ajatteluun liittyvällä rationaalisuudella voidaan tarkoittaa myös edelliselle sääntöä seuraavalle ajattelulle vastakkaista valistushenkistä kriittistä mieltä. Kriittiselle mielelle ei ole säännöstöä ja jokainen arviointitilanne on tuore. Kun tulee uusi tilanne, järjenkäytön normi ja sääntö on mahdollisesti aina uusi. Logiikka on apuväline, jonka avulla kriittinen mieli arvioi auktoriteetteja³. Vielä puhuttaessa rationaalisuudesta ajattelun ominaisuuden merkityksessä voidaan tarkoittaa kykyä järjestää ja organisoida aistimuksia käsitteiden avulla (kantilainen ”ymmärrys”), tai tieteelliseen ajatteluun kuuluvaa luottamusta aistikokemukseen. Rationaalisella toiminnalla voidaan Haaparannan mukaan puolestaan tarkoittaa ensinnäkin toimimista praktisen syllogismin mukaan, toiseksi kykyä kontrolloida tahto- tai tunneimpulsseja, ja kolmanneksi harkintakykyä, viisautta (prudentia), joka on toimimista tapauskohtaisesti sääntöjen käytön rajat tiedostaen.

Haaparannan mukaan näissä sanan ”rationaalisuus” erilaisissa käyttötavoissa voidaan erottaa toisaalta ajatus kalkyloivasta, laskutoimitusrationaalisuudesta ja toisaalta päämääriin pyrkivästä, suunnitelmallisesta, välineellisestä rationaalisuudesta. Tähän jälkimmäiseen ajatukseen liittyy kysymys tavoitteiden tai arvojen rationaalisuudesta, ja ajatus siitä, että haluaminen itsessään on rationaalista. Edelliseen merkitykseen taas liittyy kysymys jonkin muodon toistamisen ja sääntöjen seuraamisen rationaalisuudesta: onko mielekästä kysyä, onko jonkin päättelysysteemin sisällä tapahtuvan muodon ja säännön toistaminen ”järkevää”? Rationaalisuuden eri merkityksissä voidaan myös havaita ajatusten, toiminnan ja tunteiden kontrollin ja hallinnan, tai käytännöllisen viisauden tapauksessa elämän hallitsemattomuuden ja satunnaisuuden myöntämisen, ajatus. Rationaalisuutta voidaan tarkastella tarkastelun kohteena olevan systeemin sisä- tai ulkopuolelta. Kun systeemissä vallitsee jokin sääntö tai muoto (kieli), onko tämä sääntö rationaalinen? Itse sääntöä voidaan kuitenkin arvioida ja sen rationaalisuus tai hyvyys voidaan kyseenalaistaa vain systeemin ulkopuolisesta perspektiivistä. (Haaparanta 2007).

³ Tällöin herää tietenkin kysymys itse (loogisista) perusteista, joita kriittinen mieli käyttää arvioinnissa, ja niiden asema. Onko logiikka auktoriteetti? On olemassa erilaisia logiikoita.

Käytännöllisestä näkökulmasta rationaalisen harkinnan lähtökohta on kysymys toiminnasta, joka on normatiivinen: mikä olisi paras tapa tai miten pitäisi toimia jossakin tietyssä tilanteessa? Huomion kohteena eivät ole jo olemassa olevat tosiasiat ja niiden selittäminen tai ennustaminen, kuten teoreettisen järkeilyn tapauksessa, vaan arvoperusteet ja päämäärät, jotka ovat harkintaa suorittavan (ensimmäisen) persoonan henkilökohtaisesta perspektiivistä haluttavia tai tavoiteltavia. Tässä mielessä teoreettinen ei koskisi normeja, vaan faktoja: menneisyyden tapahtumien syiden selvittämistä ja tulevaisuuden tapahtumien ennustamista arvoneutraalista kolmannen persoonan perspektiivistä. Jos ajatellaan, että myös teoreettinen harkinta on normatiivista, teoreettinen rationaalisuus koskee sitä, mitä kannattaisi tai tulisi uskoa (totuus), ja praktinen järki sitä, mitä kannattaisi tehdä (arvo). Kumpikin näkökulma on tällöin normatiivinen ensimmäisen persoonan näkökulma. Teoreettinen harkinta tuottaa muutoksia uskomusjärjestelmässä ja käytännöllinen harkinta aiheuttaa toimintaa.

Kyky toimia harkitusti askarruttaa filosofisesti ainakin kahdella tavalla. Ensimmäinen kysymys on, kuinka harkintakyky aiheuttaa tekoja, ja jos käytännöllinen päättely tuottaa tekoja, voidaanko sitä enää pitää päättelynä laisinkaan? Tämä liittyy käytännöllisen järjen perusteina olevien intentioiden ja normien alkuperään. Toinen kysymys koskee kriteereitä: minkälaisilla kriteereillä toiminnan rationaalisuutta arvioidaan, ja erityisesti pätevätkö nämä kriteerit itse päämäärien arvioimisessa vai ovatko ne ainoastaan instrumentaalisia? Tämä taas liittyy itse normeihin ja arvoihin: mitä ne ovat (Wallace 1993).

1.1.2 Käytännöllinen järki: ekspressivismi (naturalismi), realismi ja konstruktivismi

Kuinka harkintakyky siis tuottaa tekoja? Teoreettisen järjen seurauksena muodostuu uskomuksia ja käytännöllisen järjen seurauksena intentioita, jotka poikkeavat uskomuksista olennaisella tavalla: intentioilla ei ole totuusarvoa, vaan maailmaa yritetään muuttaa toimimalla. Keskeinen kysymys onkin se, miten käytännöllinen päättely tuottaa tekoja. Intentioiden syyt voidaan lausua julki arvoarvostelmissa. Käytännöllisestä näkökulmasta normatiivisiin ja arvoväitteisiin voidaan asennoitua usealla tavalla. Ovatko ne lainkaan rationaalisia? Mihin ne pohjautuvat? Ekspressivistit on praktisen järjen suhteen eräänlainen skeptikko. Ekspressivistin mukaan arvoarvostelmat, joissa toiminnan intentiot ja syyt artikuloituvat, ilmaisevat (express) haluja, tunteita, asenteita, jotka ovat luonteeltaan ei-

kognitiivisia, päämääriin ja toimintaan suuntautuneita tiloja. Epäkognitiivisuus ekspressivistille tarkoittaa, että halulla, asenteella tai tunteella ei ole totuusarvoa. Ekspressivisti on normatiivisen suhteen naturalisti: ei ole olemassa normatiivisen ontologista aluetta, jonka kanssa normatiiviset ja arvoperustaiset väitteet korreloivat. Sekä ihmisten että eläinten käyttäytyminen voidaan selittää ei-kognitiivisten tilojen kausaalisen seurauksena. Ne ovat pohjimmaltaan luonnollisia ilmiöitä. Ekspressivistin täytyy pystyä selittämään, miksi käytännöllinen rationaalisuus ei tyydytä kognitiiviseksi katsottavan teoreettisen rationaalisuuden standardeja, muutoin ajatus, että normatiivinen heijastaa vain ei-kognitiivisia, ei-rationaalisia intentioita pikemmin kuin jotakin aidosti kognitiivista toimintaa, on merkityksetön.

Realisti puolestaan näkee käytännöllisen järjen kykynä reflektoida jotakin intentioista riippumatta olemassa olevaa ja sitä edeltävää normatiivisten totuuksien aluetta. Realisti toisin kuin ekspressivisti ei suhtaudu skeptisesti normatiivisiin väitteisiin, vaan hänelle ne ovat tosiasioita maailmassa. Realisti pitää normatiivisia väitteitä kognition piiriin kuuluvina. Realisti voi olla internalisti tai eksternalisti, mitä tulee normatiivisten väitteiden perusteluihin (reasons). Normatiivisten väitteiden, esimerkiksi, ”minun tulisi tehdä x”, totuusehdoista tai perusteista realistinen internalisti ajattelee, että normatiivisten toimintaohjeiden tms. perusteet (reasons) ovat aina toimintaa edeltävässä motivaatiossa, joka ohjaa käytännöllistä harkintaa. Käytännöllinen järki on kyky ymmärtää ja reflektoida näitä motiiveja. Jos käytännöllinen päättely ei heijasta näitä jo olemassa olevia motiiveja, normatiivinen väite ja siihen liittyvä toiminta ei ole perusteltu, sillä ei ole totuusehtoja. Eksternalisti taas ajattelee käytännöllisen päättelyn voivan luoda uusia motiiveja ja toimintamahdollisuuksia; perusteet voivat olla riippumattomia jostakin aiemmasta motivaation tilasta. He edellyttävät vain, että jos toimijalla on peruste toimia, hänen on oltava mahdollista motivoitua toimimaan harkitsemalla mahdollisia erilaisia perusteita. Hänellä ei tarvitse siis olla harkintaa edeltävää motiivia.

Realistin tapaan konstruktivistille käytännöllinen päättely on aidosti normatiivista, mutta normatiivisuuden lähde on sen suhde harkitsevan subjektin tahtoon: käytännöllisen päättelyn periaatteet konstituoivat rationaalisen toiminnan siinä mielessä, että subjekti on rationaalinen toimija siinä määrin, kuin hän itse on sitoutunut noudattamaan periaatteitaan ja normejaan. Toimija ikään kuin rakentaa normatiivisen alueen oman tahtonsa varaan. Normatiivinen on tahtovan mielen konstruktio.

Konstruktivistit eivät ajattele, että on olemassa jotakin normatiivisten totuuksien ja faktojen aluetta tästä tahdosta riippumatta. (Wallace 2003).

1.1.3 Välineellinen rationaalisuus ja maksimaalinen rationaalisuus

Minkälaisilla kriteereillä toiminnan rationaalisuutta arvioidaan? Instrumentaalisen periaate kehottaa toimimaan kulloisenkin päämäärän saavuttamiseksi, praktisen syllogismin mukaan. Toimija haluaa jotakin y ja ajattelee, että toimimalla tavalla x voi haluamansa saavuttaa, joten hän toimii tavalla x. Tätä instrumentaalista ohjetta on pidetty itsestään selvänä käytännön järjen sanelemana vaatimuksena. Periaate ei aseta kyseenalaiseksi itse päämääriä, haluja ja motiiveja ja niiden arvoa. Ne ovat välineelliselle järjelle annettuja. Asenne näkyy hyvin Hume'n lausumassa, että ”järki on, ja sen tulee olla tunteiden (passions) orja (Hume 1978, 415). Tässä kuvastuu edellä tarkasteltu naturalistinen arvo- ja normatiivisuusskeptisyys. Kriittisyys päämääriä kohtaan edellyttäisi (objektiivisten) arvojen ja kriteereiden olemassaoloa, joiden olemassaolon naturalisti kieltää. Tämä on kuitenkin hieman ristiriitaista, jos välineellisen periaatteen katsotaan olevan normatiivinen periaate: periaate olettaa, että on olemassa syy ja peruste toimia siten, että halumme tyydyttyvät. Periaatteeseen siis sisältyy arvo: halujen tyydyttyminen on hyvä asia, itsessään tavoiteltavaa. Välineellähän (välineellisellä rationaalisuudella) ei ole arvoa, jollei itse päämäärällä, joka välineellä saavutetaan (halun tyydyttyminen) ole arvoa. Instrumentaalinen periaate voi olla normi vain, jos oletetaan, että on olemassa enempää ja periaatteesta riippumattomia kriteereitä itse päämäärien haluttavuuden arvioimiseksi. Näitä kriteereitä voidaan etsiä, instrumentaalisesta periaatteesta luopumatta, vertaamalla tarkastelun kohteena olevaa halua toimijan muihin haluihin, hänen kokonaismotivaatioonsa. Tämän kokonaisuuden sisällä tapahtuvaa vertailua kutsutaan maksimaaliseksi rationaalisuudeksi. Näin ei tarvitse vielä olettaa toimijan päämääristä riippumatonta arvojen aluetta (realismi). Maksimaalisen rationaalisuusnäkemys mukaan käytännöllinen järki on holistinen yritys optimoida kokonaistyydytys, siis valita toimintakurssi, joka parhaiten edistää kaikkia toimijan päämääriä. Toimija on rationaalinen kun hän toimii tavalla, josta odotettavissa oleva hyöty on laskennallisesti suurin, kun huomioidaan teon seuraukset ja seurauksen todennäköisyys. Maksimaalinen näkemys rationaalisuudesta on yleensä ekonomistien ja muiden formaalien päätöksentekoteorioiden taustalla, mutta on sovellettavissa mihin tahansa käytännölliseen päättelyyn millä tahansa elämänalueella: tuntuu

uskottavalta, että rationaalinen toimija pyrkii omalta kannaltaan parhaaseen tai ainakin riittävän hyvään lopputulokseen (maltillinen maksimaalisuus). Mikä sitten on paras tai riittävän hyvä lopputulos? Yksi tulkinta on, että erilaisten tekojen hyötyä tarkastellaan suhteessa subjektin sen hetkisiin haluihin ja preferensseihin. Toisen tulkinnan mukaan lopputulosta pitäisi katsoa pitkällä tähtäimellä, jolloin nykyisten halujen turhautuminen hyväksytään jonkun tulevaisuudessa häämöttävän päämäärän tyydyttymisen vuoksi. Tätä tulkintaa voidaan kutsua ”prudentiaaliseksi”. Prudentiaalista tulkintaa voidaan johdonmukaisesti ja luontevasti laajentaa myös toisten halut huomioivaan kompromissien tekoon, joka johtaa jo aivan uuteen eettiseen ulottuvuuteen. (Wallace 1993). Tulkinnat ovat hieman erilaisia: aikaperspektiivin huomioonottava maksimaalinen rationaalisuus vaikuttaa aristoteeliselta: pohdinnan kohteena on elämän suunta ja toimijan tulevaisuuden hyvinvointi, koko elämän kattava ”onnellisuus”.

Jos toimijan dispositioita ja haluja ei oteta annettuina, vaan esimerkiksi vaaditaan, että halu ei saa perustua väärälle uskomukselle tai sen on oltava tietynlainen (esim. objektiivinen) tullakseen hyväksytyksi maksimaalisen rationaalisen toimijan haluna, on jo loitonnuttu maksimaalisesta rationaalisuudesta ja humelaisesta rationaalisuusperiaatteesta, jonka mukaan ei oleteta toimijan todellisista ja olemassa olevista dispositioista riippumattomia ”kriittisiä resursseja”(Wallace 1993). (Hume siis sanoi: ”järki on ja sen tulee olla halujen orja”.) Toimijan halut eivät myöskään ole hänelle aina itselleen kovin selviä, jolloin niiden instrumentaalinen tai maksimaalinen reflektio ei onnistu suoralta kädeltä. Näiden halujen selvittäminen tuntuisi silloin luonnolliselta käytännöllisen järjen funktiolta. Tällöin käytännöllisen järjen tavoitteena olisi itse-ymmärrys ja itsen tuntemus: niiden halujen ja tunteiden etsiminen, jotka määrittelevät kuka toimija on. Toisaalta voidaan kyseenalaistaa, onko tällainen toiminta lainkaan päättelyä tai järkeilyä (reasoning) perinteisessä merkityksessä ja pysyttäytyä humelaisessa näkemyksessä, että itse päämääriä ei voi rationaalisesti valita. Toisaalta tämä herättää kysymyksen, kuinka selvittää elämänarvot itselleen ilman minkäänlaista järkeilyä. (Wallace 1993).

1.1.4 Käytännöllinen järki, arvot ja moraalit

Kysymys rationaalisuuden kriteereistä ja päämääristä herättää kysymyksen, mikä on arvokasta? Humelaisessa mallissa toimintaa seuraavat asiantilat ovat arvon kantajia: toiminta on rationaalista silloin kun se tuottaa tai saa aikaan toimijalle arvokkaita objektiivisia seurauksia (konsekventialistinen

näkemyks). Mutta esimerkiksi maksimaalisen rationaalisuuden maltillisemmän version, ”riittävän hyvän” lopputuloksen (satisficing) mallin kannattajan mielestä toiminta voi kuitenkin hyvinkin olla rationaalista, vaikka jokin toinen tapa toimia tuottaisikin ihanteellisemmän tai täydellisemmän lopputuloksen. Voidaan myös ajatella, että jokin tapa toimia on rationaalinen, vaikka toimija ei osaa arvottaa (esimerkiksi ennustaa) sen seurauksia ylipäättään tai suhteessa jonkin toisen toimintatavan seurauksiin. Toimija voi esimerkiksi ajatella, että on itsessään ihailtavaa toimia jollakin tavalla, ja teon arvo liittyy tähän ihailtavuuteen, jolloin teon syytä ei voida arvioida jotakin tästä syystä riippumatonta arvoteoriaa vasten, tässä tapauksessa että ”seuraukset ovat arvokkaita”. Tätä ajatusta mukaillen onkin ehdotettu, että toiminta on rationaalista, kun se eräässä mielessä on rehellistä, onnistuu ilmaisemaan asenteitamme, joita meillä on meille itsessään arvokkaita asioita kohtaan, olivat nämä asioita, eläimiä, persoonia, ihmisiä, ihmissuhteita, mitä hyvänsä. Arvot näyttävät joka tapauksessa olevan olennaisessa roolissa käytännöllisessä harkinnassa. Arvorealistille, josta edellä oli jo puhe, käytännöllisen päättelyn luonnollinen funktio voikin olla kartoittaa, mikä on ”arvokasta”, itse päämäärien arviointi. Tällaista arvojen kartoittamista edustavat Wallacen mukaan esimerkiksi G.E Moore ja Aristoteles. Arvot liittyvät tällöin toiminnan syihin, ja edeltävät näitä syitä, syyt rakentuvat arvojen varaan. Ne voivat kytkeytyä toimintaan toisellakin, vielä syvällisemmällä tavalla, jos arvojen katsotaan vastaavan juuri kysymykseen inhimillisestä toiminnasta itsestään ja sen hyvydestä. (Wallace 1993).

Entä moraali ja käytännöllinen järki? Konsekventialistille (humelaiselle utilitaristille) on avoinna pääasiassa kahdentyyppisiä moraalisia perusteita: joko omien halujen tyydyttämisen maksimoinnin jonkinlaiset rajoitukset ovat loppujen lopuksi järkeviä toimijan omankin edun nimissä, tai sitten kaikkien edun nimissä: tekoja on arvotettava myös sen mukaan, miten ne vaikuttavat muihin ihmisiin. Muilla toimijoilla on yhtäläinen oikeus edistää omaa hyvinvointiaan. Tällöin käytännöllinen rationaalisuus ulotetaan koskemaan moraalialia. Voidaan myös ajatella, että käytännöllisen rationaalisuuden ja moraalin (ja normien) välillä on epäjatkuvuus. Kantilaiset etiikat katsovat, että moraali on rationaalisia päämääriä aidosti rajoittavaa, ja asettaa ei-utilitaristisia, inhimilliseen aktuaaliseen toimintaan pohjaamattomia vaateita käytännölliselle rationaalisuudelle. (Wallace 1993).

1.2 Näkökulmia persoonan käsitteeseen

1.2.1 Käytännöllinen järki, moraalit ja persoonan käsite

Eettinen teoria sisältää aina jonkinlaisen ihmiskäsityksen, joka pohjautuu juuri eettisen teorian olettamaan näkemykseen juuri käytännöllisestä rationaalisuudesta. Hallamaa teoksessaan *The prisms of moral personhood: the concept of personhood in contemporary anglo-american ethics* (1994) erottelee amerikkalaisessa ja englantilaisessa moraalissa nykykeskustelussa kolmenlaisia persoonakäsityksiä. Ihmiskäsitys siis määräytyy sen perusteella, minkälaiseksi kysymyksessä oleva eettinen teoria ymmärtää rationaalisuuden käytännöllisen päättelyn merkityksessä. Ensimmäinen ihmiskäsitys on utilitaristinen. Utilitaristisilla käsityksillä on eräitä yhteisiä piirteitä. Utilitaristista persoonaa määrittävät halut ja hänen intentionaalisuuttaan kuvaa praktinen syllogismi. Utilitaristisella persoonalla on haluja, intressejä, joiden tyydyttämiseksi hän toimii. Rationaalinen intentionaalinen toimija pyrkii maksimoimaan tyydytystä. Persoonaa nähdään jonakin hetkenä vallitsevana keskenään ristiriidattomien halujen joukkona, persoonan jatkuvuudella ei ole tässä skeemassa väliä, eikä persoonalla ole ajallista ulottuvuutta. Haluilla on moraalista relevanssia, ja toimija on moraalinen toimija siinä määrin, kuin hänen halunsa vaikuttavat toisiin toimijoihin. Jokainen halu on siis potentiaalisesti moraalinen. Hallamaa kutsuu tätä piirrettä ”moraaliseksi imperialismiksi”. Utilitaristisesta näkökulmasta rationaalisen ja moraalisen raja hälvenee ja voi sanoa, että utilitaristinen teoria moraalista on tässä mielessä maksimaalinen. (Hallamaa 1994, 100-103). Hallamaan mukaan Richard Brandt, R.M. Hare ja Derek Parfit edustavat utilitaristista persoonanäkemyksiä ja näkemystä rationaalisuudesta. Brandt edustaa reduktionistista näkemystä: moraalinen kieli tulee ja voidaan kääntää jäännöksittä kysymyksiksi rationaalisuudesta (27). Samoin Parfit: Parfitin mukaan moderni dilemma on se, että se mikä on rationaalista ei enää ole välttämättä moraalista. Jokainen toimii oman etunsa mukaan, mutta rationaalista syytä toimia moraalista ei näytä enää olevan. Ongelma ratkeaisi, jos voitaisiin osoittaa toteen, että moraalit ja järki ovat yhtenevät, jolloin voitaisiin muodostaa näiden yhtenäinen teoria (73). Hare vastustaa moraalista intuitionismia. Haren mukaan moraalinen intuitio ei ole riittävä ongelmatilanteissa, joissa kaksi intuitiivisesti oikealta tuntuvaa normia ovat ristiriidassa. Tällöin on nouseva kriittiselle ajattelutasolle, rationaalisen päätöksenteon asteelle.

Sopimus- ja velvollisuusteorioissa edellä mainitun kaltainen neutraali intentionaalinen toiminta muuttuu moraaliseksi sosiaalisessa kontekstissa. Päämäärä tai halu ei ratkaise teon moraalisuutta tai

rationaalisuutta, vaan teon välttämättömät piirteet sosiaalisessa tilanteessa: moraalit on toiminnan rajoittamista tai säännönmukaista toimimista siten, että kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet toimia.

Haetaan sääntöjä ja rajoituksia, jotka takaavat toiminnan välttämättömät ehdot kaikille.

Sopimusmoraali on Hallamaan mukaan siten ”minimaalista”, että moraalit määritellään rajoitteena yksilön toiminnalle, jotta siitä voidaan tehdä yleisesti hyväksyttävä toimintamalli jokaiselle.

Toiminnalla luonnollisessa merkityksessä ja moraalitella toiminnalla on selkeä ero. Sopimus- ja velvollisuusteorioiden tavoite on rationaalisesti oikeuttaa moraalit.(170-172). Sopimusteoriaa edustavat esim. David Gauthier, John Rawls ja Alan Gewirth.

Kolmas vaihtoehtoinen nykykeskustelussa esiintyvä persoonanäkemyt on hyve-eettinen. Hyve-eettinen näkökulma voidaan tiivistää siten, että koko persoona ja persoonan hyvä elämä hänelle itselleen ovat moraaliteorian lähtökohdat. Moraaliteorian tulee kysyä, mikä on hyvää elämää jollekin. Tässä pohdinnassa relevanttia on koko elämän kirjo. Arvot ovat moninaisia. Persoona nähdään elämänkaaren kontekstissa. Persoona on elämänsä kertoja ja kertomus (narrative), jolla ja jossa on historia ja tulevaisuus. Tämä kertomus ei ole valmis tai olemassa oleva persoonasta riippumatta, vaan persoonan jatkuvaa reflektiota identiteetistään ja elämänsä suunnasta. Hyveet ovat toimintatapoja ja arvoja, joihin sitoutuminen mahdollistaa hyvän elämän. Hyve-eettinen persoonanäkemyt eroaa siis radikaalisti sekä utilitaristisesta että deonttisesta näkemyksestä, koska siinä on henkilökohtainen, ajallinen ja reflektiivinen ulottuvuus. Hallamaa totesi, että utilitaristinen moraaliteoria on ”maksimaalinen”, joka tarkoittaa jokaisen halun potentiaalista moraalituuutta sikäli kuin sillä on vaikutusta toisiin toimijoihin. Deonttinen teoria taas on ”minimaalinen”, jolla Hallamaa viittasi teorian yleistettävyyteen koskemaan jokaista yksilöä. Hyveteoriassa sitä vastoin persoonan moraalitista roolia ei ole määritelty ulkopuolelta (Hallamaa 248-250). Kysymys hyvästä elämästä on klassinen. Hallamaan mukaan hyve-eettinen (neoristoteelinen) kritiikki tuli keskusteluun anglo-amerikkalaisen moraalitfilosofian piirissä 60-80-luvuilla. Analyyttisiä lähestymistapoja kritisoitiin kapeudesta: tavan mukaan analysoitiin käsitteellisesti erillisiä, yksittäisiä tekoja. Käännökohtana Hallamaa näkee Alasdair McIntyren teoksen *After Virtue* (1981), jossa McIntyre käsittelee hyve-etiikkaa substantiaalisenä moraalitena teoriana. Tällaisena teoria asettaa kysymyksen hyvästä pikemmin kuin väärästä etusijalle. Moraalitarvostelmat eivät ole deonttisia, vaan hyveellisiä (aretaic, kreik. arete) ”sääntöjen ja periaatteiden sijasta”. Arvottamisen kohde ei ole ensisijaisesti teko, vaan moraalitnen toimija. Hallamaan mukaan hyve-teoreetikkoja McIntyren lisäksi ovat esimerkiksi Charles Taylor ja Martha Nussbaum (174-175). Martha Nussbaum

mukaan (2001;1986, 5) kreikkalaisissa teksteissä ei tehdä eroa moraalisten tai ei-moraalisten käytännön ongelmien tai moraalisen ja ei-moraalisen käytännöllisen päättelyn välillä. Kreikkalaiset Nussbaumin tulkinnan mukaan ajattelevat, että kaikki inhimilliset arvot ovat mahdollisesti hyvän elämän rakennusaineiksi eikä millään arvolla tai arvojen tyypillä ole erityistä tai ylintä asemaa edes *prima facie*. Vastauksena kysymykseen ”kuinka ihmisen tulisi elää?” Nussbaum puhuu ”havainnon tasapainotilasta” (perceptive equilibrium), joka tarkoittaa jonkin persoonan näkökulmasta havaittuja toimintamahdollisuuksia, joista persoona valitsee harmonisen kokonaisuuden (Hallamaa, 2000). McIntyre puhuu puolestaan ”narratiivisesta ykseydestä”, jolla McIntyre viittaa elämän kokonaisuuden käsittämiseen teleologisesti, toisin sanoen moraalisesti. Teloksen ajatukseen liittyy kehityksen ja muutoksen ajatus. Moraali on McIntyren mukaan kehityksen ohjaaja, joka rakentaa siltaa ja ohjaa liikettä historiasta ja nykyisyydestä tulevaisuuteen, ja jonka avulla kertomuksesta muodostuu eheä. (212-216). Teehanin (1995) mukaan hyve-etiikka ensinnäkin katsoo sääntöihin perustuvan kantilaisen ja utilitaristisen etiikan olevan liian kapeaa kuvaamaan moraalista kokemusta. Hyve-etiikka tarkastelee laajemmin toimijaa ja hänen luonnettaan, ei tekoja, ja kolmanneksi esittää jonkin näkemyksen hyveestä tai hyveistä. Hurstousen mukaan (2003) hyve-eettiset teoriat ovat persoona-orientoituneita: minkälainen persoona minun pitäisi olla ja miten meidän ihmisten tulisi elää?

1.2.2 Tahto ja persoonan käsitteen synty

Kysymykseen päämääristä liittyy kysymys sielunkyvyyistä, joita ovat järki, tahto ja tunne. Mikä näistä kyvyistä ohjaa inhimillisiä päämääriä? Antiikin filosofien mielestä ihmisen olemus oli järki. Platonin ja Aristoteleen maailmankuvan mukaan kaikkien olioiden olemista ohjaa päämäärällisyys: olemassaolo on heidän mielestään teleologista ja jokaisella oliolla on oma päämääränsä eli teloksensa. Platonin käsitys on, että koko luomakunnalla on yksi ja sama telos, jonkinlainen absoluuttinen ja ikuinen korkein hyvä. Korkein hyvä on puhtaasti ideaalinen malli, jonka epätäydellisiä kuvia oliot ovat. Platonin käsitys ihmisen mahdollisuudesta toteuttaa teloksensa maanpäällisessä elämässä on pessimistinen: ruumis on sielun vankila. Hyvän elämän päämäärä on ikuisen, tuonpuoleisen autuuden saavuttamiseen suuntautunut mietiskely. Aristoteleella sitä vastoin teleologia on pluralistinen ja immanentti. Olion telos määritellään sen luokan, suvun ja lajin mukaan, johon olio kuuluu ja päämäärä on oliossa itsessään sen luonnon mukaisesti. Koska Aristoteleen mielestä päämäärä on oliossa itsessään, ihminenkin voi täydellistyä jo tässä elämässä. ”Tämä tapahtuu siten, että sisäiset, lajista

riippuvat luonnolliset taipumukset saavat toteutua – toisin sanoen, että ”materiaan” sisältyvät mahdollisuudet toteutuvat.” Ihminen voi toteuttaa erityisluontoaan rationaalisia kykyjään kehittämällä. Ihminen on Aristoteleen mukaan rationaalinen eläin. Järkisielu on jumalallista alkuperää. Kasvi- ja eläinsielu ovat irrationaalisia sielunkykyjä erotettuna rationaalisesta sielunkyvystä. Ihmisen sielu sisältää mainitut kolme osaa, mutta järki muodostaa ihmisen olemuksen tai lajityypin erotettuna kasvista ja eläimestä. On tähdellistä, että vaikka järki Aristoteleen mukaan asettaa ihmisen luomakunnan hallitsijaksi, järkeä voi käyttää oikein tai väärin. (Alanen 1985, 21-28). Sielun rationaalisen osan tehtävä oli hallita muita sielunliikkeitä ja –osia, jotka arvotettiin järkeä alemmiksi. Moraalisesti hyvä elämä katsottiin järjen hallitsemaksi. Antiikin filosofiassa ei esiinny moderniin tahtoon rinnastettavaa käsitettä. (Knuutila 1998, 103).

1200- ja 1300-lukujen vaihteessa syntyi klassisesta poikkeava individualistis-voluntaristinen kuva ihmisestä, joka tuli olemaan uudelle ajalle tyypillinen. Uutuutena individualistisessa ihmiskäsityksessä esiintyy yksilöllinen ja suhteessa muihin sielunkykyihin autonominen tahto. Voidaan ajatella, että fransiskaanteologit 1200-luvulla johtuivat osittain aristoteelisen akrasiakäsityksen ongelmallisuuden vuoksi puhumaan suhteessa järkeen itsenäisestä tahdosta. Ongelma oli vastuullisuus: Aristoteleen näkemys luonteenheikkoudesta (akrasia) ja katolisen uskon näkemys perisyntisestä ja ihmisen metafyyssisestä syyllisyydestä eivät sopineet yhteen. Koska aristoteelinen luonteenheikkous ei ollut valittua ja intentionaalista, aristoteelinen näkemys tekojen psykologiasta on fransiskaaneille pulmallinen. Aristoteleen mukaan jokaisen yksilön aktuaalinen teko, ”valinta”, määräytyy kasvatuksen ja ohjauksen, eli järjen kehittämisen ja kehittymisen kautta, eikä siten ole tässä mielessä itse valittu. Voluntaristisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisiä yhdistävä aristoteelinen rationaalisuus ei enää sanele päämääriä, vaan suhteessa rationaalisuuteen suvereeni individi, jolle järki on vain eräänlaista kalkkyylia yksilöllisen tahdon edistämiseksi, instrumentti. ”Aristoteelisessa teoriassa yksittäisten valintojen ajatellaan tapahtuvan suhteessa yleisiin persoonaa konstituoiiviin päämääriin, jotka eivät ole valintojen kohde, vaan niiden edellytys. Voluntaristisen teorian mukaan päämäärät tosiasiasa valitaan aina uudestaan yksittäisessä tilanteessa.”. Aristoteleen ”tahto” on varsinaisten sielunkykyjen ja niiden suhteiden kouliintumisen lopputuote, kun taas ”Duns Scotuksen usein toistaman periaatteen mukaan sille, että tahto tahtoo tai on tahtomatta jotakin, ei ole muuta vaikuttavaa syytä kuin tahto itse. Tahdon aktin syntyminen edellyttää, että intellektissä on käsityksiä toimintamahdollisuuksista, mutta niiden

toteuttamisesta päättää suvereeni tahto, joka siten samalla ekspressoii omaa individuaalista olemustaan”. (Knuutila 1998, 19-26).

Voluntarismien tai modernin tahdon käsitteen keksijänä on pidetty yleisesti Augustinusta, jolla oli filosofiassaan voimakas kristillinen motivaatio. Uutuutena Augustinuksen näkemyksessä oli tahdon ymmärtäminen muista (alemmista) sielun osista riippumattomana itsenäisenä kykynä ja persoonan keskuksena. Knuutilan mukaan kuitenkin Augustinuksen tahtoteorian tulkitseminen modernin, meidän ymmärtämämme individualistisen tahdon käsitteen avulla on hieman kyseenalaista, koska Augustinuksen tahtokäsitys on hänen mukaansa platonisen sieluteorian ja teologisten turmeltuisuuden ja armon käsitteiden yhteensulautuma. Moraalisen turmeltuneisuuden ajatus liittyy kristinuskon päämääriin. Kristillinen – siis pohjimmaltaan individualistis-voluntaristinen ihminen – ei Augustinuksen mukaan kykene vastustamaan alempien sielunosien voimaa eikä edes tahtomaan parannusta ilman jumalallista armoa ja tietenkin katumusta, jolloin Augustinuksen voluntarismi rajoittuu valintaan armon ja armon hylkäämisen välillä. (Knuutila 1998, 105-109).

Aahistorioitsija Amelie Oksenberg Rortyn (1976) mukaan nimenomaan persoonan käsitteen analyysi on muodostunut hallitsevaksi filosofiassa yksilöllisyyden käsitteen menettäessä samanaikaisesti merkitystään. Oksenberg Rortyn mukaan nimenomaan persoonan käsitteen viimeaikaisessa esiinnousussa ja kiinnostavuudessa on kysymys eräänlaisesta näkökulmasta toimijuuteen (agency). Näkökulmia toimijuuteen, ihmisen ja hänen tekojensa väliseen suhteeseen, ja identiteettiin voidaan siis Oksenberg Rortyn mukaan hahmottaa useita, joista persoonan käsite on vain yksi. Tätä käsitettä on kuitenkin - syystä - käytetty yleisenä luokkakäsitteenä viittaamaan kaikkiin näihin. Persoonan käsite on hänen mukaansa se, joka yhtenäistää toiminnan ja vapaiden valintojen tekemisen. Persoonan käsitteen intressi on moraalinen ja oikeudellinen ja liittyy vastuullisuuden paikantamiseen. Persoonan idea on Oksenberg Rortyn mukaan valintojen ja toiminnan keskus, teologinen ja oikeudellinen vastuun yksikkö, tahdon keskiö. Persoonaa tekee valinnan, toimii, ja on vastuullinen valinnastaan ja toiminnastaan.

Näkökulmia voidaan erottaa persoonan käsitteen lisäksi useita: luonne, hahmo, yksilö, sielu tai mieli, ja minä. Oksenberg Rortyn mukaan joku voisi hyvinkin sanoa, että nämä erilaiset toimijuuden ja identiteetin merkitysjoukot voidaan ymmärtää persoonan käsitteen historiana; filosofi voisi luultavasti

ja asianmukaisesti kysyä, eikö näiden säikeiden takaa voida löytää yksi kantava ajatus, persoonan idea? Rortyn mielipide silti on, että kysymys on toimijuutta kuvaavasta käsiteperheestä, eikä välttämättä persoonan käsitteen transformaatiosta, historiasta. (320) Käsitteet muokkaavat identiteettiämme. Identiteettimme, toiminnan vapautemme, suhteemme toisiin ihmisiin, ominaisuutemme, sopivaisuussääntömme, käsityksemme yhteiskunnasta ovat erilaisia eri toimijuutta kuvaavista näkökulmista. Oksenberg Rorty hahmottelee toimijuutta kuvaavia käsitteitä kirjallisuuden esimerkkien kautta osoittaakseen intellektuaalisen, emotionaalisen ja sosiaalisen tilan, jossa käsitteet toimivat ja muokkaavat identiteettiämme. Millään näistä käsitteistä ei ole loogista tai ontologista etusijaa. (302)

Esimerkiksi antiikin sankarin kohtalo on syntyperä, joka määrittelee sankarin elämän kulun, tehtävät ja kyvyt. Nämä ovat ennustettavissa, kuten oraakkeli tekee. Toisaalta sankari on yhtä kuin tekonsa, mutta nämä ovat silti sankaruuden, sankarillisen luonteen, tekoja pikemmin kuin sankarillisia roolisuorituksia; alun perin rohkeat teot muuttuvat rohkeudeksi, tai yli-inhimillisten kyvykkyystestien suorittaminen – jumalien suosion saamiseksi ja takaamiseksi – muuttuu mielenlujuudeksi oman rajallisuuden hyväksymisessä jne. Sankarillisuus tulee esille sankarin luonteessa eikä pelkästään sankarillisissa teoissa tai syntyperässä. Syntyperän määrittelemän sankarin ja luonteen määrittelemän sankarin välissä on vielä protagonistista, joka on usein syntyperältään ylhäinen löytölapsi⁴. Löytölapsen ponnistukset ja koettelemukset (agones), teot ja saavutukset paljastavat heidän todelliset kykynsä ja siten syntyperänsä, ja nämä kyvyt määrittelevät heidän todellisen identiteettinsä. Syntyperä sekä täytyy että ylittyy teoissa.

"Oidipuksessa sankari on aluksi eepinen, syntyjään sankari, kuningas, mutta läpikäytyään draaman ja koettelemukset muuttuu sankariksi, joka on saanut luonteen. Hän näyttäytyy ei ainoastaan kuninkaana, vaan myös kuninkaallisena. Hän ylittää ja täyttää syntyperäisen kohtalonsa. Sankareihin verrattuna luonteet ovat kuin veistettyjä [bas relief]; he ovat yhtä heidän yksilöllisten kykyjensä ja ominaisuuksiensa kanssa. Oraakkeleiden ennustukset ja perimä ovat heidän identiteetilleen vähemmän tärkeitä kuin se tapa, jolla he toteuttavat ennustuksen ja perimän. Kumpikin, perimä ja toiminta, ovat läsnä, mutta merkitysjärjestys on muuttunut. (Oksenberg Rorty 1976, 303).

⁴ Hyvä esimerkki protagonistista on Mooses, joka löytyy Niilissä kelluvasta kaislakorista, tai Waltarin Johannes Angelos, jonka syntyperä paljastuu hänen tekojensa kautta kuninkaalliseksi.

Piirteiden, luonteen, ”karakäärin” psykologia perustuu fysiologiaan (syntyperä, perinnöllisyys, ”temperamentti”). Luonteenpiirre on ennustettava ja reliaabeli dispositio; näiden dispositioiden kautta luonne identifioituu. Jos luonne muuttuu, se on osa luonnetta (”it is in their character to do so”), luonne määrittelee reaktion kokemuksiin, eikä päinvastoin, muovaudu kokemusten mukaan.(304). Luonteilla ei ole identiteettikriisejä, vaikka ne voivat olla enemmän tai vähemmän harmonisia, koska luonteenpiirteillä ei ole ydintä, jolle piirteet kuuluisivat. Koska luonteenpiirteiden kokonaisuuden määrittävät piirteet itse pikemmin kuin jotkin valintoja ohjaavat periaatteet, luonteen ei tarvitse edes normaalissa tilanteessa kysyä tai välittää siitä, mikä piirre on dominantti. Tämän vuoksi luonne voi olla traaginen olosuhteiden uhri: jalomielinen ihminen ahdasmielisessä pikkuporvarillisessa miljöössä on hölmö houkka, yritteliäs ja energinen eleganssia arvostavassa seurassa tohottaja, mietiskelevä luonne ekspanssiivisessa yhteiskunnassa melankolikko (305). Karaktäärejä esiintyy esimerkiksi Dickensin (1812-1870) romaaneissa, ne ovat ulkoapäin rajattuja luonnoksen tapaan, eikä niillä ole ”sisäistä ääntä”. Ne ovat yhtä kuin piirteensä ja toiminnalliset dispositionsa. Karikatyyriset hahmot (figures) ovat suuremman mittakaavan karaktäärejä, mytologisia arkkityyppejä. Tällaisia ovat esimerkiksi Aatami ja Kristus, tai vaikkapa tarinankerronnassa sepän hahmo eli Hefaistos –figuuri, tumma, vahva ja hiljainen vaimonsa pettämä mies, joka ontuu, tai imettäjän hahmo, alun alkaen Faidran imettäjä. Modernissa kirjallisuudessa jotkin Faulknerin hahmot ovat tämänkaltaisia, ja C.S. Lewisin karaktäärit. Näiden tehtävä on alun perin juonellinen. Narratiivi ja myytti, muinainen murhenäytelmä tai komedia alun perin sanelee arkkityyppiset hahmot, joista persoonan idea kehittyy, kun jokin arkkityyppi sisäistetään ja siitä tulee ihanne, idealisoitu malli, esikuva. (303-309).

Idea persoonuudesta on peräisin juuri antiikin kreikkalaisesta teatterista sekä roomalaisesta oikeudesta. Käsitteen draamalliset ja oikeudelliset juuret yhdistyvät toiminnan ideassa. Kreikkalaisessa teatterissa erilaisten maskien tai roolien – per-sonae, äänilähde – takana oli ehkä yksi näyttelijä, toimija (vrt. actor). Kristillinen teologinen tuomion käsite puolestaan pohjautuu roomalaiseen oikeuteen, joka ei kohdellut kaikkia oikeushenkilöinä tai oikeudellisina toimijoina (legal persons). Sulauttaessaan oikeudellisen ja draamallisen persoonan kristillisyyksi teki kaikista ihmisistä moraalisesti tahtovia ja siten yhdenvertaisia moraalisia oikeushenkilöitä ottamaan vastaan jumalallisen tuomion. Jumalan silmissä kristityt ovat yhteiskunnallisista rooleista ja asemista riippumatta tasavertaisia. Samalla persoonat ovat toimijoita, jotka valitsevat (moraalisen) roolinsa. Kristittyjen hyveellisyys klassisessa

merkityksessä, onnistuminen tai epäonnistuminen erilaisissa yhteiskunnallisissa rooleissa on eräällä tavalla epäolennaista heidän seuratessaan moraalilakia. Moraalinen aie on tapoja (habits of action) tärkeämpi. Tämä alkaa merkitä moraalisuuden ja käytännön elämän, velvollisuuden ja *prudentian* asteittaista eriytymistä toisistaan. (309-311).

Oksenberg näkee persoonan käsitteeseen liittyvän vapauden vaatimuksesta sillan sielun ja mielen (*res cogitans*) käsitteisiin. Koska persoonat ovat vastuullisia toimijoita, niiden on oltava vapaita ja autonomisia. Kun tämä kriteeri viedään loogiseen äärimmäisyyteen, toimijuuden ulottuvuus sisäistyy, poistuu sosiaaliselta näyttämöltä ja muuttuu sielun valinnoiksi ja mielen operaatioiksi: vastuullinen on perimmältään ainoastaan tahto. Tahto valitsee ja hylkää motiivit, halut ja periaatteet. Autonominen, vapaa, rajoittamaton tahto ei periaatteessa piittaa sosiaalisesta asemasta ja suhteista eikä fyysisestä olomuodosta. Oikeudellisen ja moraalisen persoonan idean aineettomuus, riippumattomuus sosiaalisesta, aineellisesta ja ruumiillisesta historiasta, (disembodiment) asettuu keskiöön: persoonasta tulee *res cogitans*, tai uskonnollisissa versioissa ylösnouseva sielu. Tässä kohdin hämmöttävät Oksenberg Rortyn mukaan mind-body –ongelmat ja yksilönvalintoja ja individuaatiota koskevat moraaliset ja teologiset ongelmat: ilman historioita persoonat kuitenkin tekevät valintoja. Tutkimuksen lähtökohdaksi jäi kuitenkin introspektion yksityinen akti, reflektio. Mielestä tuli kirkkain ja paras self, todellisuuden ja sen kuvajaisten kestävin ja varmin koetinkivi.(312).

Koska persoonan idea on aineeton, persoonan sosiaalinen status on yhdentekevä. Hänen asemansa on niiden roolien määrittelemä, jotka katsotaan hänelle sopiviksi yhteiskunnan taholta. Kun yhteiskunta on muuttunut niin, että kukin ansaitsee roolinsa ja yhteiskunnalliset oikeutensa toimintansa ja kykyjensä nojalla pikemmin kuin toimivaltuutensa oikeuksiensa nojalla, persoonan käsite on muuttunut itseyyden, minuuden käsitteeksi (self). Minät ovat omaisuuden haltijoita. Ensin reaalin omistus on maanomistusta, henkilöt, joilla on perittyä maata, on asema. Kun henkilön yritteliäisyys eikä ainoastaan syntyperä alkaa määrittää hänen omistuksiaan, kyky kartuttaa omaisuutta, pääomaa omalla toiminnalla alkaa määrittää hänen identiteettiään. Hänen ominaisuuksiaan ovat hänen possessionsa, ei essentia. Persoonien arvostelmat ovat moraalisia, sielujen teologiaa, minuuksien ekonomisia ja poliittisia. Minuuksien yhteiskunnassa oikeudet saavutetaan ja määritellään omistuksilla. Persoonan identiteetikriisi on löytää valintoja ohjaavat periaatteet ja arvot; minuuden identiteetikriisi on vieraantuminen (alienation). Tämä on mahdollista, koska minän ominaisuudet ovat jotakin hallussa

olevaa. Metafyysisissä ja epistemologisissa analyyseissä itsen jatkuvuus on näin ongelmallista. Arvokkain possessio epistemologian näkökulmasta ovat tietoiset kokemukset, muisti, joista identiteetin jatkuvuus on riippuvainen. Kuitenkin painetta aiheuttaa se, kuka viime kädessä on kokija, kenelle kokemukset kuuluvat (core possessor). Taustalla kummittelee persoona, toimijuuden keskuksena ja päättävänä elimenä. Samoin minuuden latentti konflikti on ajatus persoonan käsitteeseen kuuluvasta tasa-arvosta, joka on ristiriidassa itseyksien käytännössä epätasaisesti jakautuneiden omistusten ja sitä kautta oikeuksien kanssa. Minuuksien tai itseyksien yhteisöt ovat nopean sosiaalisen ja taloudellisen muutoksen alaisia, ekspansiivisia. Edwardiaaninen Jane Austen (1775-1817) kuvaa Oksenberg Rortyn mukaan persoonia, jotka ovat muuttumassa minuuksiksi, ja viktoriaaninen Anthony Trollope (1815-1882) minuuksien maailmaa, jossa suhtaudutaan nostalgisesti persoonuuteen. (313).

Ajatus yksilöstä ja yksilöllisyydestä viimein elvyttää persoonan idean, mutta siinä missä persoonan oikeudet ovat yhteiskunnan asettamia, yksilöiden oikeuksia vaaditaan yhteiskunnalta. Yksilöt tekevät sopimuksen taatakseen oikeutensa henkisten ja materiaalisten tarpeidensa tyydyttämiseen. Koska yksilöistä koostuva yhteiskunta koostuu jakamattomista autonomisista yksiköistä, joiden mielissä ja omatunnoissa oikeudenmukaisuuden juuret ovat, yksilöiden oikeudet eivät ole omaisuutta, vaan luovuttamattomia, eivät vaihdettavissa. Yksilöiden oikeudet ovat jälleen heidän olemuksensa. Vaarana on korruptio, dialektiikka ja balanssi yksilön ja yhteiskunnan välillä: toisaalta yksilöt eivät muotoudu luonnontilassa, toisaalta ovat vaarassa menettää luontonsa pitkälle kehittyneessä yhteiskunnassa, jolla on suuri valta ja vastuu, koska yksilönvapauteen kuuluu oikeus onneen ja yhteiskunnalta vaaditaan oikeutta tavoitella yksilöllistä onnellisuutta. Autonomian ja itsemäärityksen, ainutkertaisuuden, integriteetin, erilaisuuden tavoittelu voi saada vimmaisinkin luonteen. Yksilön oikeutettu ja luonnollinen olotila ja paikka on hänen erityinen perspektiivinsä ja näkymänsä maailmaan, ainutkertainen tapa, jolla sosiaaliset ja historialliset voimat materialisoituvat hänen tajuntansa kautta. Yksilöllisyys vaatii oman tilan, ”oman huoneen”, ei siksi että se olisi omaisuutta, vaan siksi, että ainoastaan yksinäisyydessä ja toisten aiheuttaman paineen ulottumattomissa yksilöllisyys voi rauhassa tutkia itseään ja erottautua muista. Ryhmäpaineen vastustaminen dominoi. Oivallus (insight) muuttuu selvänäköisyydeksi (clarity of sight) Henry Jamesin (1843-1916) ja Woolfin (1882-1941) tapaan, kunnes näkemisen kohde, nähty putoaa kokonaan pois ja jäljelle jää vain näkemisen intohimo, oman havaitsemisen ainutlaatuisuuden todentaminen, kuten Sartrella ja Beckettillä. Ei ole mistä vieraantua, kaikki olisi voinut olla toisin – ja silti pysynyt samana. Yksilöt eivät tee valintoja perusteista käsin,

yksilöt ovat yksinkertaisesti valintojaan (act of choosing), vailla päämäärää, suuntaa, muotoa, itseriittoisen vapaita, he eivät tee valintoja, koska ovat jonkinlaisia, vaan heillä on valitsemansa identiteetti.

Oksenberg Rortyn mukaan venäläinen romaanitaide (etenkin Dostojevski) muodostaa poikkeavan näkökulman toimijuuteen. Ruhtinas Myshkin tai Aljosa eivät ole persoonia. Dostojevskin henkilöt ovat *läsnäolevia* (present), joiden sielunelämä on tutkimaton ja omalakinen. Ruhtinas Myshkinin kokemukset eivät ”kuulu” hänelle, eikä hän valitse periaatteitaan. Oksenberg Rortyn mukaan venäläisen romaanin henkilöiden elämänkulku ja kokemukset olisivat voineet olla toisenlaiset heidän mitenkään muuttumatta. Henkilöt ovat eräänlaista kokemiselle antautunutta puhdasta läsnäoloa, kokemuksen ”kuuntelua” yrittämättä hallita tuota kokemusta⁵. Tämä läsnäolo on ”kuin painovoimaa, äärimmäisen tiheätä”. Tämä on sartrelaisuuden antiteesi: tietoisuuden, joka on ei-olemista ja joka pyrkii objektivoimaan itsensä. Dostojevskin henkilöt ovat luonnostelemattomia ja kartoittamattomia, vailla ennustettavaa tulevaisuutta tai ennustettavaa luonnetta. He ovat tapahtumiselle ja tapahtumille alttiita. Henkilöt muistuttavat lähinnä kristillisiä pyhiä, marttyyreita (Dostojevskihan oli syvästi uskonnollinen). Myös Thomas Hardy ajoittain ja D.H. Lawrence kuvaavat jotakin samankaltaista läsnäoloa.

1.2.3 Moderni tahdon käsite: Harry Frankfurt

Modernin analyttisen persoonakeskustelun klassikon Harry Frankfurtin määritelmän mukaan persoona on nimenomaan olento, jolla on tahto, ja erityisesti olento, jolle tahdonvapaus voi olla ongelma. (Frankfurt 1971, 14). Frankfurtin ajatus persoonasta on juuri voluntaristinen, mutta Frankfurtin teoriassa yhdistyvät sekä tunne, tai tarkemmin halu, että tahto. Tahto määritetään halujen kautta halujen reflektioimisena. Frankfurt viittaa termillä ”persoona” ihmisen kykyyn tai taipumukseen problematisoida tai asettaa kysymyksenalaiseksi oma olemisensa. Ihminen persoonana kysyy kysymyksen oman elämänsä merkityksestä ja tarkoituksesta ja päämääristä, toisin sanoen

⁵ Filosofit Martin Buber ja Emmanuel Levinas puhuvat vastaavanlaisesta ”toiseuden” kokemisen tavasta. ”Toiseutta” ei voi hallita, sen voi ainoastaan kohdata. Levinasin filosofia on hänen itsensä mukaan vasta-argumentti Martin Heideggerin fundamentaaliontologialle. Levinas sanoo nykyaikaisesta ontologiasta, fundamentaaliontologiasta, että Heideggerille ”koko inhimillinen oleminen” on ontologiaa. Ymmärtää oleminen on olla olemassa täällä konkreettisesti (Dasein). Ymmärtäminen, ontologinen suhde on ensijainen. Myös kanssaoleminen (Mitainandersein) perustuu sille. Levinasin mukaan kuitenkin ymmärtää toista ihmistä (autrui) on jo keskustella hänen kanssaan. Toinen ihminen ei ole ymmärtämisen

identiteetistään. Persoonalla on pyrkimyksiä siinä merkityksessä, että persoonalle se, kuka hän on, identiteetti, ei ole yhdentekevä. Persoonia ja ei-persoonia erottava piirre on siis kyky tahtoon, joka puolestaan tarkoittaa kykyä ”toisen asteen haluamiseen”: ”A haluaa, että hän haluaa, että X”⁶. Persoonaa toisin sanoen arvottaa omia halujaan, tahtoo, että hänellä on tuo tai tämä halu, identifioituu joidenkin halujensa kanssa ja toisaalta asennoituu hylkivästi toisiin haluihin. Persoonaa identifioituu joidenkin ”ensimmäisen asteen halujensa” kanssa, niin kuin Frankfurt niitä nimittää, kokee joidenkin tiettyjen halujen olevan oma tahtonsa riippumatta siitä, voiko hän toimia kuten tahtoo. Toisin sanoen persoonalla on käsitys siitä, millainen hän haluaisi olla, olipa hän tällainen tai ei ja kuinka estynyt hän tahtomishetkellä on tällainen olemasta. Persoonan tahto voi olla ”heikko”. Olennaista on, että hän heikkoudestaan huolimatta haluaisi olla jonkinlainen. Persoonaa ei mahdollisesti jonkin voimakkaan ensimmäisen asteen halun tähden voi toimia kuten tahtoo. Frankfurtin esimerkki on heikkotahtoinen huumeaddikti, joka tahtoo lopettaa huumeiden käytön, mutta jonka halu saada huumetta on voimakkaampi kuin halu lopettaa. Kuitenkin vastentahtoinen addikti identifioituu lopettamisenhalunsa kautta. Hän tahtoo lopettaa, ja on siis persoonaa, toisin kuin sellainen addikti, jolle asia on yhdentekevä. Frankfurt kutsuu tällaista ei-persoonaa tai ”tuhoutunutta” persoonaa kevytkenkäiseksi tai huikentelevaiseksi (wanton). Tahdonvapaus ei merkitsekään Frankfurtille kykyä toimia tahtonsa mukaisesti – teonvapautta, ”kykeneekö soveltamaan ensimmäisen asteen haluja toiminnassa” – vaan vapautta ”haluta sitä, mitä haluaa haluta”, toisin sanoen vapautta ”tahtoa sitä, mitä haluaa tahtoa”. Frankfurt sanoo, että ”vapaa tahto merkitsee tiettyjen toisen tai korkeamman asteen halujen tyydyttymistä ja sen poissaolo niiden halujen turhautumista”. Persoonaa, jonka tahto ei ole vapaa ”huomaa olevansa häntä liikuttavien voimien suhteen avuton ja passiivinen sivustakatsoja” (1971, 17).

Frankfurtin mielestä persoonan tahdon rakenne edellyttää, että persoonaa on myös rationaalinen. Persoonan olemus ei Frankfurtin mukaan kuitenkaan ole rationaalisuus, koska Frankfurtin mukaan on loogisesti mahdollista, että on olemassa rationaalisia toimijoita, joilla on toisen asteen haluja, mutta ei toisen asteen volitioita⁷. Rationaalinen toimija, jolla on toisen asteen haluja, voi rationaalisuudestaan

objekti ensisijaisesti ja keskustelukumppani toissijaisesti. Suhde toiseen ihmiseen ei siten ole ontologinen, vaan *rukous* (uskonnollinen ja eettinen). (Levinas 1996, 2-10)

⁶ Jeffrey (1974) mukaan persoonia luonnehtivan korkeamman asteen arvottamisen ajatus on nimenomaan Frankfurtin: ”I take [Frankfurt] to have been the first to have deployed what is essentially the notion of higher-order preference, in an ingenious account of free action, free will and the concept of a person.” (1974, 377).

⁷ ”I shall use the term ‘wanton’ to refer to agents who have first-order desires but who are not persons because, whether or not they have desires of the second order, they have no second-order volitions””For a wanton may possess and employ

huolimatta olla huikentelevainen ei-persoona (wanton) jos hän ei välitä tahdostaan tai sen vapaudesta: jos hänen (ensimmäisen asteen) halujensa haluttavuus on hänelle yhdentekevä. Tämä tarkoittaa, että huikentelevainen ei-persoona kykenee käytännölliseen päättelyyn⁸. Rationaalinen ei-persoona, jolla ei siis ole volitioita, vain sivuuttaa kysymyksen, minkä haluistaan haluaisi olevan vaikuttava halunsa tai tahtonsa. Jos persoona ei Frankfurtin mukaan kykene ratkaisemaan, minkä ensimmäisen asteen halunsa hän haluaa (toisen asteen) konfliktitilanteessa olevan tahtonsa, siis ratkaisevasti identifioitumaan yhdenkään (ensimmäisen asteen) halunsa kautta, hän tuhoutuu persoonana sen seurauksena, että tahto lamaantuu, jolloin yksikään toisen asteen halu ei muutu volitioksi. Toiminta estyy. Kun persoona kykenee ratkaisemaan konfliktin, ratkaisu ”resonoii” potentiaalisesti loppumattomille uusille asteille, eikä regressiota synny. Olennaista näyttää olevan jonkinlainen varmuus, joka ei jätä sijaa epäilyille (decisiveness).

1.2.4 Persoonan käsite ja tunteiden reflektio: Charles Taylor

Toinen uutuus ihmis – ja maailmankuvassa uudella ajalla (1600-luvulta eteenpäin) on uudenlainen dualistinen metafysiikka. Uuden metafysiikan piirre on ihmisen ja todellisuuden erillisuus. Ihmisen tietoisuudesta tulee uudella ajalla jotakin maailmasta erillistä, eikä maailma ole enää ihmisen ”projektio”. Ihmisen ja todellisuuden eron ratkaisee se, että luodaan erottelu primaarisiin, objektiivisiin, asioissa itsessään sijaitsevien, ominaisuuksien ja pelkästään subjektiivisesta kokemuksesta riippuviin, antroposentrisiin ominaisuuksiin. Subjektiiviset ominaisuudet erotetaan objektiivisista ja laitetaan syrjään. Näitä subjektiivisiä ominaisuuksia voidaan kutsua tunteiksi. Tämä on olennainen askel tieteellisen maailmankuvan kehityksessä. Tietoisuudesta tulee todellisuuden enemmän tai vähemmän oikea kuva, representaatio. Universumi ei ole enää merkityksellinen järjestys. (Taylor 1985, 106). Taylor kritisoi luonnontieteellisen kuvaustavan soveltamista ihmiseen, se ei ole Taylorin mukaan ihmisen kuvaukseen soveltuva, vaan ”epäuskottava” ja johtaa ”huonoon tieteseen” (1985,1). Taylor pohtii, minkälaisen ihmistä ja persoonaa koskevan tyydyttävän teorian tulee olla. Tässä on vertailukohta Davidsoniin ja hänen ihmiskäsitykseensä, jonka vuoksi otan tässä yhteydessä esiin juuri Taylorin ajatukset. Hallamaa ei pidä Charles Tayloria varsinaisena hyve-eetikona, mutta heitä muistuttavana kirjoittajana. Hallamaan tapaan Taylor näkee erilaisten persoonakäsitysten ja eettisten

rational faculties of a high order. Nothing in the concept of a wanton implies that he cannot reason or that he cannot deliberate concerning how to do what he wants to do.”, (Frankfurt 1971, 11).

teorioiden ja laajemmin ihmistä koskevien teorioiden taustalla kysymyksen toiminnan, toisin sanoen käytännöllisen päättelyn luonteesta. Minkälaisena toimijana ihminen nähdään, merkitsee samalla, minkälaisena ihminen nähdään.

Taylor korostaa tunteiden merkitystä persoonana olemisessa ja ihmisen ajattelussa. Taylorin mukaan ensinnäkin sanoa, että jokin on toimija, on sanoa, että sillä on alkuperäisiä päämääriä ja tavoitteita. Alkuperäiset päämäärät on erotettava johdetuista päämääristä. Tietokoneesta voidaan sanoa, että se toimittaa jotakin tehtävää, kalkyloi jotakin (esimerkiksi palkkalistaa). Tämä attribuutio on kuitenkin riippuvainen tietokoneen suunnittelijan tai käyttäjän tarkoituksesta, toisin sanoen se on ”derivatiivinen”, ”käyttäjä- tai konteksti -relatiivinen”. Tietokoneen erottaa eläimestä ja ihmisestä se, että eläinten ja ihmisten voidaan sanoa olevan alkuperäisten tarkoituserien subjekteja. Kun kissa vaanii lintua, tai filosofian professori koettaa selittää kahta näkemystä persoonasta, se mitä tapahtuu, ei ole ulkoa johdettua, kuten tietokoneen tapauksessa. Kuitenkaan emme hänen mukaansa pidä eläimiä persoonina siinä mielessä kuin ihmisiä. Persoonuudessa on kyse hänen mukaansa myös jostakin enemmästä kuin edellä kuvaillusta alkuperäisyydestä. Taylorin mukaan persoonat muodostavat toimijoiden erään alaluokan. Mikä on erikoista toimijoissa, jotka ovat lisäksi persoonia? Riittävän persoonaa koskevan teorian on vastattava kysymykseen ensinnäkin toimijuuden luonteesta, toisin sanoen mikä on ero toisaalta koneen tai esineen (thing), ja toisaalta ihmisen ja eläimen välillä? Toiseksi on osoitettava, mikä on erikoista toimijoissa, jotka ovat myös persoonia. (Taylor 1985, 97-99).

Näiden kysymysten taustaa vasten Taylor erottaa toisistaan kaksi erityyppistä persoonakäsitystä, jotka kuvastelevat kahta erilaista tapaa ymmärtää, mitä on tiede, ja varsinkin yhteiskunta- tai ihmistiede, esimerkkinä psykologia. Ensimmäisen tiedemallin keskeinen käsite on tietoisuus ja representaatio, kun taas toisen mallin olennainen näkökulma on hänen mukaansa merkityksellisyys (mattering). Taylor näkee eri persoonakäsitysten taustalla kokonaan erilaisen kysymyksen asettelun (two orders of question): tietoisuus- ja representaatiokeskeisen mallin taustalla tieteellisen kysymyksen inhimillisen käyttäytymisen selittämisestä, kun taas merkityksellisyyttä painottavan näkemyksen taustalla moraaliskäytännöllisen kysymyksen hyvästä, säädyllyisestä ja hyväksyttävästä tavasta elää. Kun asioita katsotaan niiden merkityksellisyyden (mattering) näkökulmasta, ero eläimen ja inhimillisen tietoisuuden välillä

⁸ “What distinguishes the rational wanton from other rational agents is that he is not concerned with the desirability of the desires themselves [...] Thus a rational creature, who reflects upon the suitability to his desires of one course of action or another, may nonetheless be a wanton.” (Frankfurt 1971, 11).

artikuloituu. Jos tarkastellaan inhimillisiä emotioita, kuten ylpeys, häpeä, moraalinen hyvyys, paha, arvokkuus, omanarvontunne, rakkaus jne. huomataan, että nämä päämäärät ovat *sui generis*. Tästä näkökulmasta samoin otetaan vakavasti ja problematisoidaan ero alkuperäisten ja johdettujen suoritusten välillä. Tällöin alkuperäinen suoritus on yleinen toimijuuden ehto, jonka jokainen toimija täyttää, ja jotakin, joka erottaa persoonan muista toimijoista, on lisättävä. Mitkä toimijat ovat persoonia, jos kaikki toimijat eivät ole? Kysymys persoonuuden luonteesta ja persoonalle tyypillisistä tavoitteista tulee mielekkääksi. Taylorin mukaan persoonalla on minuus, joka on olennaisella tavalla persoonan oma ja alkuperäinen näkökulma. Minuus on itsestään – alkuperäisesti - vastaava, tai vastuussa (respondent)⁹. Persoonaa ei ole Taylorin mukaan vain *de facto* tietynlainen subjekti, jolla on tietty karaktääri, tiettyjä annettuja päämääriä, haluja tai tarkoituksia, vaan persoonaa on subjekti, joka kysyy kysymyksen *de jure*: olenko minä tällainen, millainen minä oikeastaan olen, haluanko minä olla tällainen? Persoonalle on toisin sanoen merkityksellistä, kuka hän on. On persoonan valinta, minkälainen oleva hän haluaa olla, minkälaisen olemisen tavan hän haluaa tehdä itselleen todeksi. Taylorin mukaan tämä on esimerkiksi Heideggerin ajatus teoksessa *Sein und Zeit*, samoin Sartren näkemys, Heideggerilta omaksuttu. Persoonaa on Taylorin mukaan normatiivinen olento. Persoonaa arvottaa itseään ja sitä mitä on, ja tällainen arvottaminen Taylorin mukaan merkitsee myös, että persoonaa on vastuullinen. Taylor kutsuu ”vahvaksi arvottamiseksi” kvalitatiivista reflektiota siitä, mikä on hyvää tai arvokasta, jolloin haluttavuus itsessään ei ole riittävä hyvän kriteeri. Haluttavuus ei automaattisesti ole hyvää, vaan huomioon otetaan muitakin näkökohtia (Taylor 1976, 281-282). Merkityksellisyyttä korostavassa persoonanäkemyksessä ei astuta inhimillisten tunteiden ulkopuolelle, vaan keskitytään niihin. Käytännöllinen päättely tässä mallissa tarkoittaa ”moraaliseksi” ymmärrettävien tunteiden reflektointia: mikä on häpeällistä? mistä tulisi tuntee syyllisyyttä? mitä on arvokkuus? jne. Näitä tunteita ei voi pitää valmiiksi määriteltyinä ja annettuina. (Taylor 1985, 113-114).

Ensimmäinen näkemys pohjautuu Taylorin mukaan 1600-luvun epistemologisesti orientoituneeseen ajatukseen subjektista irrallisena, laskelmoivana (punctual) ja liberaalin yhteiskuntaihanteen atomina. Persoonaa on olento, jolla on tietoisuus, joka ymmärretään kykyä muodostaa asioista representaatioita.

⁹ Taylorin termi ”respondent” muistuttaa Emmanuel Levinasin luonnehdintaa eettisestä subjektista, jolla on kyky vastata. Kyky vastata Levinasilla merkitsee väistämätöntä eettistä vastuullisuutta, joka on metafyyssinen olotila. Tämä on Levinasin mukaan ”ensimmäinen filosofia”. Levinasin käsityksen mukaan eettinen subjekti on syvästi ”merkityksellisyyden” alainen.

Tietoisuus nähdään siitä riippumattoman todellisuuden representoimisena. Taylorin mielestä representaatiomallissa konetta, eläintä ja ihmistä – tavoitteellista toimijaa - ei periaatteessa voida laadullisesti erottaa, ne ovat kaikki eräänlaisia enemmän tai vähemmän tehokkaita prosessoreja, prosessoivia esineitä (thing). Mallin näkemys toimijuudesta on reduktiivinen. Toimijuus representaatiomallissa redusoituu tietoisuuden kapasiteettiin. Reduktionistinen näkemyksen mukaan toimijuus on adaptiivista performanssia. Luonnontieteellisen objektiivisen kuvaustavan mukaisesti toimijuuden ja ”älykkyyden” kriteeri on ulkoinen, suoritusten havainnointi, kuten esimerkiksi tekoälytutkimuksessa, eläinbiologiassa tai psykologisessa behaviorismissa. Taylorin mukaan toimijuus tällöin otetaan itsestäänselvyytenä, jota ei kyseenalaisteta: niin koneiden, eläinten kuin ihmistenkin voidaan sanoa toimivan ”strategisesti”, toisin sanoen säännönmukaisesti. Ne suoriutuvat muistia vaativista tehtävistä, yhtälön laskemisesta, ruoan hankinnasta tai muusta vastaavasta, mikä voidaan todentaa ulkoisin perustein ja perustuu kykyyn muodostaa (selviä ja kirkkaita) representaatioita. Representaatiomallissa päämäärät ovat ikään ongelmattomia: kuten Hume toteaa, ”Järkeä on ja sen tulee olla tunteiden orja”. Ihmisen ylemmyys tässä mallissa on strategista tehokkuutta, ihminen on eläin, joka kykenee tehokkaimmin kalkyloimaan, miten saavuttaa jo olemassa oleva päämäärä. Representaatiomalli ei Taylorin mukaan kykene erottelemaan toimijoiden päämäärien merkityksellisyyttä. Ero koneen ja tavoitteellisen toimijan välillä on näennäinen (mere appearance), meistä näyttää, että joillakin esineillä on alkuperäisiä tavoitteita. Malli ei kykene selittämään, miksi joillekin prosessoiville esineille identifioidut joidenkin tavoitteiden kanssa on arvokasta. Psykologisen selittämisen ja persoonan identiteetin selittämisen kannalta varsinaiseksi ongelmaksi muodostuu toimijuuden ja tietoisuuden suhteen selittäminen, kuten mielenfilosofiassa, jonka perusongelma on psykofyysinen ongelma. Toimijuuden mahdollisuus ylipäättään vaatii selitystä. Päämäärällisyys itsessään on pulma. Toimijuus päämäärärationaalisuutena muuttuu käsittämättömäksi. (Taylor 1985, 98-99). Ensimmäisestä mallista seuraa tietynlainen kuva moraalista harkinnasta. Taylorin mukaan moraalinen utilitarismi on seurausta tästä mallista, joka korostaa instrumentaalista rationaalisuutta, järkeä kalkyylina ja luonnollisina pidettäviä päämääriä tai onnellisuutta. Päämäärät asettaa luonto ja ne voidaan siis todeta objektiivisesti tai ainakin ne valitaan näiden luonnollisten päämäärien joukosta (yksilön autonomia). Yksilön vapaus liittyy järjen käyttöön, valistuksen

Eettinen subjekti ei voi sivuuttaa ”toiseuden” (erityisesti toisen ihmisen asettamaa) merkityksellisyyden kokemista ja jättää vastaamatta ”toiseuden” vaatimukseen.

itsenäisyysihanteeseen ja sillä pyritään ”etääntyneeseen ja kurinalaiseen valintaan”.¹⁰ (Taylor 1985, 113). Taylorin mukaan juuri persoonaksi kutsuttavan henkilön käytännöllistä päättelyä luonnehtivat normatiivisuus, itse-reflektiivisyys ja laadullisuus (Taylor 1985, 15-97), jotka puuttuvat sekä Frankfurtin ”huikentelijalta” että utilitaristilta. Frankfurtin mukaan huikentelevaisella huumeaddiktilla voi olla ristiriitaisia tai keskenään yhteen sopimattomia haluja, huumeriippuvuus ja halu olla ottamatta huumetta. Hänellä ei kuitenkaan ole identiteettiä sen suhteen, kumman halunsa hän tahtoisivat olevan vaikuttava ja voimakkaampi halu. Tällöin ei voi sanoa edes, että hän suhtautuisi haluihinsa neutraalisti, koska tämä tarkoittaisi, että ne olisivat hänelle yhtä hyväksyttäviä. Frankfurtin mukaan välinpitämättömyys johtuu joko reflektointikyvyttömyydestä, kuten esimerkiksi eläimen tapauksessa, tai ”mielettömästä välinpitämättömyydestä arvottaa omia haluja tai motiiveja”. Koska molemmat mainitut halut ovat eräällä tavalla huikentelijan omia, eikä hän välitä, kumpi häntä liikuttaa, konfliktilla ei ole merkitystä tai sitä ei ole oikeastaan olemassakaan. (Frankfurt 1971, 12-13). ”Kun persoona toimii, häntä liikuttava halu on joko hänen tahtonsa tai ei ole hänen tahtonsa. Kun huikentelija toimii, se ei ole kumpaakaan.” (Frankfurt 1971, 14). Taylorin mukaan utilitaristista käytännöllistä päättelyä kuvaa juuri sama piirre.

Tietoisuuden käsite kykynä muodostaa representaatioita ei anna vastausta kumpaankaan Taylorin esittämään kysymykseen, koska on selvää, että olennoilla, jotka eivät ole tietoisia inhimillisessä merkityksessä voi olla alkuperäisiä päämääriä, ja toisaalta ihmisillä on tunteita, joita eläimillä ei ole. Siksi valistusajattelua ja utilitarismia on myös kritisoitu ja valittu täysin toisenlainen näkökulma, joka korostaa inhimillisen tunne-elämän ja moraalisen harkinnan yhteyttä. Ihmisen tietoiseen kokemukseen todellisuudesta liittyy, Taylor huomauttaa, usein subjektiivinen tunne, joka konstituoituu niiden tulkintojen perusteella, joita teemme erilaisissa tilanteissa. Tietoisuus tunteista ei sovi edellä esitettyyn kuvaan tietoisuudesta riippumattoman todellisuuden edustuksena: tunne ei ole riippumaton tiedostavasta subjektista. Tunteiden tunnistaminen on aina sidoksissa ulkoisten asiointilojen lisäksi tulkintaan näistä asiointiloista, niitä on mahdotonta määritellä riippumatta tilanteista subjektin kokemana. Tunne konstituoituu tulkinnan perusteella. Esimerkiksi häpeän tunne on tunne jonkin tilanteen häpeällisyydestä, johon liittyy arvostelma. Tunne liittyy tilanteen kokemiseen arvostelman

¹⁰Taylorin mukaan representaatiomallin taustalla oleva pyrkimys onkin vanha pyrkimys ”hengelliseen vapauteen” ja ”itsekieltämykseen”. Taylor esittää tämän motiivin olevan koko länsimäisen filosofian taustamotiivi pääteoksessaan *Sources of the self: the making of the modern identity*.

sävyttämänä. Mutta vaikka tilanne pysyisi muuttumattomana, subjektin tulkinta toisaalta tilanteesta ja toisaalta omista tunteistaan ja korreloiva arvostelma voi muuttua ja tunne sen mukana. Taylorin mukaan tulkinta tässä tapauksessa on itsetulkintaa, hänen mukaansa tunteva persoona on ”itseään tulkitseva eläin”(Taylor 1985,45-76). Itseymmärrys, ymmärrys omista tunteista osittain konstituoivat tunteet ja voi muuttaa ne toisiksi. ”Kun tulen näkemään että syyllisyydentuntoni oli valheellista tai että rakkaudentunteeni itsetpetosta, itse tunteet ovat erilaiset”. (Taylor1985,100-103). Tilanteisiin liittyviin inhimillisiin tunteisiin (*sui generis*) ja arvostelmiin on sisäänrakennettuna käsitys jostakin standardista ja sensitiivisyys sille. Tuntee häpeää on tuntee epäonnistuvansa, joka on mahdollista vain suhteessa johonkin onnistumisen mitta. Tällaiset inhimilliset, ”moraaliset” tunteet, kuten häpeä, syyllisyys, arvokkuus, moraalinen hyvyys, ovat juuri tulkintojen kautta refleksiivisesti muodostuneita. Moraaliset tunteet, joihin liittyy jonkin standardin olemassaolo, tekevät meistä moraalisia toimijoita. (Taylor 1985, 104,110-111). Moraalisen harkinnan kohteena ovat seuraavantyyppiset kysymykset: mikä on todellakin häpeällistä? mistä meidän tulisi tuntee syyllisyyttä? mitä arvokkuus on? (Taylor 1985, 114).

Tällöin inhimillistä toimijuuttakaan ei voida ymmärtää riippumattoman todellisuuden symboliseksi prosessoinniksi, jonka normi on performatiivinen tehokkuus, vaan toimijuus on merkitsevyyttä (*mattering*), ja toimija voi olla minä, koska asiat merkitsevät sille originaalilla tavalla. Tämä tekee persoonista ymmärrettynä merkityssubjekteina kvalitatiivisesti erilaisia. Toimijoille, jotka voidaan ymmärtää persooniksi, päämäärät eivät ole ulkoa annettuja, vaan heillä on oma näkökulmansa maailmaan. Toisin sanoen persoonallinen toimija kokee tai tuntee maailman henkilökohtaisesti. Taylorin mukaan olennaista persoonuuden kannalta näyttää olevan merkityksellisyys, jolla hän näyttää tarkoittavan tunteita. Minkä merkityksen subjekti antaa kokemuksilleen, toisin sanoen hänen tunteensa, määrittävät hänen persoonallisen identiteettinsä. (Taylor 1985,104-105). Tämän persoonan identiteetin Taylor nimeää kysymykseksi, jonka filosofisen teorian persoonasta tulee pyrkiä selittämään tyydyttävästi.

2 Persoonan käsite Donald Davidsonilla

2.1 Davidsonin filosofinen lähtökohta

2.1.1 ”Postontologinen” naturalismi, tai pragmatismi

Minkälaisena filosofina Davidsoniin tulisi suhtautua? Jos oletetaan, että on olemassa tietoa, jota voidaan kutsua filosofiseksi, filosofian sisällä on olemassa periaatteessa kaksi epistemologista vastausta kysymykseen, miten tätä tietoa saadaan: joko filosofinen tieto on luonteeltaan ”puhdasta” tai se on empiiristä siinä missä tieteellinenkin tieto (Haaparanta 1999). Ensimmäistä vastausta Haaparanta kutsuu puhtaan filosofian ideaksi ja jälkimmäistä naturalismiksi. Nämä vastaukset voidaan mieltää sekä epistemologisiksi että metafilosofisiksi kannoiksi filosofisen tiedon luonteesta, näkemyksiksi siitä, miten filosofista tietoa tulisi hankkia ja miten filosofiaa tulisi harjoittaa. Haaparannan mukaan ontologinen (metafyysinen) naturalisti olisi sellainen filosofi, jonka mielestä kaikki mitä on, on ”luonnossa”, ja luonnontieteiden samoin kuin filosofisen tutkimuksen päämäärä on tämä ”luonto”. Filosofia ei tutki mitään tästä luonnosta erillistä ja erityistä aluetta, kuten puhtaita muotoja, joitain ideaalisia objekteja, merkityksiä tai intentioita jonkin *a priori* käsitteellisen analyysin tai intellektuaalisen intuition keinoin. Todellisuus tai todellinen, ihminen ja inhimillinen kulttuuri mukaan lukien, on osa luonnollista kausaalista järjestystä ja luonnossa vallitsevia syy-seuraussuhteita. Antinaturalismi on puolestaan näkemys, että filosofinen ja epistemologinen tieto on puhdasta, tietoa *a priori*. Tämä tieto on riippumatonta empiirisistä ja – erityistieteistä. Epistemologinen antinaturalisti uskoo, että on olemassa kahdenlaisia totuuksia, analyttisiä ja synteettisiä totuuksia, joista toiset, analyttiset totuudet, voidaan tietää *a priori*. (Haaparanta 1999, 32).

Davidson on tässä katsannossa naturalistinen filosofi. Davidson hylkää erottelun analyttisten ja synteettisten totuuksien välillä Quinen tapaan¹¹. Davidson ei kuitenkaan sovi edellä esitettyyn muottiin aivan ongelmattomasti. Miksi? Davidsonin filosofiaa voisi luonnehtia jopa edellä mainitussa mielessä antinaturalistiseksi. Missä mielessä? Kysymys liittyy Davidsonin näkemykseen ihmistieteen ja luonnontieteen eroista. Davidsonia askarruttava kysymys on kielen tulkinta. Davidson on nähdäkseni suhteessa luonnontieteeseen itsenäisen ihmistieteen puolestapuhuja. Inhimillistä kulttuuria, merkitysten maailmaa ihmisen näkökulmasta nähtynä ei voi Davidsonin mukaan tutkia luonnontieteellisin metodein

¹¹ *Two dogmas of empiricism*, katso Quine 1964, ja *On the very idea of conceptual scheme*, katso Davidson 1984.

eikä redusoida yhteenkään luonnontieteeseen, vaan sillä on itsenäinen ja perustava asema. Ihminen on subjekti. Ihmisen kielen ja käyttäytymisen ymmärtämisessä ovat avainasemassa sekä ymmärryksen kohteen rationaalisuus että tulkitsijan eli hermeneutikon oma rationaalisuus, toisin kuin jonkin luonnonobjektin ymmärtämisessä. Rationaalisen, puhuvan ja toimivan olennon ymmärtämistä, ja tulkittamista voi sanoa laadullisesti erilaiseksi toiminnaksi kuin esimerkiksi joidenkin neuraalisten yksiköiden kuvailua. Kuitenkin Davidsonin ihminen on osa luontoa. Täsmällistä olisikin sanoa Davidsonista, että hän ei tutki luonnosta erillistä aluetta, mutta kuitenkin erityistä aluetta, ajattelevia ja puhuvia olentoja, merkityksiä tai intentioita, jonkinlaisen rationaalisen intuition keinoin. Koska sekä tutkija että tutkimuksen kohde ovat molemmat ajattelevia ja puhuvia ihmisiä ja siis merkityksien alueella operoivia olioita, rationaalisen aluetta voi jossakin mielessä kutsua ”puhtaaksi”. Tulkittamisen lähtökohta on tutkijan oma rationaalisuus, jonka avulla hän voi ymmärtää toisen ajattelua. Rationaalisen ulkopuolelle ei voi tulkinnassa astua. Kielinäkemykseltään Davidsonia voisi pitää kuuluvana sukupuuhun, jonka oksia ovat esimerkiksi Vico, Kant, Fichte ja Hegel. Näille filosofeille rationaalisuus, ajattelu ja puhekyky, samoin kuin toiminta, tarkoittaa inhimillistä luovaa aktiviteettia (Taylor 1985, 77-96), jossa ihminen luo maailmasta erilaisia kuvauksia aina jostakin näkökulmasta ja luo uutta maailmaa kielen avulla. Samaan tapaan Davidsonin mukaan ei ole vain yhtä mahdollista ja oikeaa kuvausta, perustaa. Davidsonin voisi sanoa olevan myös eräänlainen transendentiaalifilosofi: rationaalisuusehto, jota hän kutsuu suopeuden periaatteeksi (principle of charity) on kaiken puhumisen, ajattelemisen ja ymmärtämisen ennakkoehto. Voisi sanoa: ei ole puhetta maailmastakaan, ellei ole ensin puhetta. Puhe on ensisijassa toisen ihmisen kanssa kommunikoimista. Tässä katsannossa häntä voisi verrata myös Martin Buberiin tai Emmanuel Levinasiin.

Historiallisesti ja metodologisesti Davidson kuuluu loogisen empirismin ja analyttisen filosofian perinteeseen (Carnapin, Tarskin, Ramseyn ja Quinen tapaan) (Hahn 1999, 3-70). Hän identifioituu myös pragmatistiseen traditioon (G.H. Mead, Dewey, Quine, myöhäinen Wittgenstein) (Davidson 1990). Davidsonin mukaan hänen näkemyksensä totuudesta ei ole kuitenkaan pragmatistinen: Davidson ei ole sillä tavoin pragmatisti, että hän väheksyisi pyrkimystä objektiivisuuteen¹². Davidsonille objektiivinen totuus on selviö. Tämä johtuu siitä, että Davidsonin ensisijainen tarkoitus oli selvittää ”ajattelun ja tulkinnan luonnetta”. Pohdiskelu johti näkemykseen, että ”käytännössä meillä on

¹² Rorty (1991) esim. pitää Davidsonia pragmatistina, mutta moittii tämän näkemystä totuudesta. Haack katsauksessaan pragmatismen historiaan (2004) ei käsittele Davidsonia lainkaan.

oikea maailmankuva” (Hahn 1999, 163). Davidsonin kielikäsitteellisen metafyyssin tausta on monistinen ja Davidsonilla käsitteellisyys pitää sisällään sekä kielen, ajattelun että toiminnan. Kysymys ajattelun ja kielen suhteesta todellisuuteen ei ole Davidsonille lainkaan ongelmallinen. Davidson ei selvästikään siis edusta Taylorin ”representaatio”-filosofiaa. Davidson ei pyri filosofiallaan vastaamaan modernin tietoteoreettisen skeptikon haasteeseen. Tätä mieltä on ainakin Richard Rorty (Rorty 1991). Davidsonin ajatus kielestä päinvastoin muistuttaa toisaalta antiikin, toisaalta romantiikan filosofien, kuten Herderin, Wilhelm von Humboldtin tai Schleiermacherin kielikäsitteitä: kieli on inhimillisyyden tai rationaalisuuden ilmaus. Tästä näkökulmasta Davidson kuuluisi selvästi Taylorin ”merkityksellisyttä” korostavien filosofien joukkoon. Robert Brandomin mukaan pragmatistinen innovaatio on yhdistää totuuden käsite uskomuksen lisäksi tai sijasta toisentyypiseen, intentionaaliseen asenteeseen, haluun. Totuus nähdään pragmatistisessa teoriassa jonkin tyydytyksen saamisen välineenä (1994, 286). Brandom erittelee stereotyyppisen teorian syvällisempiin viiteen teesiin. Pragmatisti painottaa totuuden performatiivisuutta, totena pitämisen aktia, pikemmin kuin todeksi kutsutun deskriptiivistä sisältöä¹³. Toiseksi hän painottaa aktia nimenomaan henkilökohtaisena normatiivisena asennoitumisena ja sitoutumisena, ja kolmanneksi tätä sitoutumisen laatua ja roolia toimintaa ohjaavana käytännöllisessä päättelyssä. Neljänneksi kiinnitetään huomiota myös toiminnan onnistumiseen ja menestykseen, ei pelkästään sitoutumisen subjektiivisiin seuraamuksiin. Tämä on Brandomin mukaan eräänlaista naturalismia normien suhteen, joiden käytännölliset seuraukset antavat kriteerin niiden ”totuudesta” (1994, 289-290). Pragmatisti näyttäisi olevan filosofi, jolle lähtökohta on ihminen toimijana, ”ihmistieteilijä”. Hän ei niinkään pyri redusoimaan inhimillistä toimijuutta ilmiönä joihinkin muihin ilmiöihin, vaan säilyttämään ja ymmärtämään sen moniulotteisuuden. Jos pragmatismi ymmärretään näin, Davidson on pragmatisti. Ainakin Björn Ramberg ajattelee näin. Hän nimittää quinelaista ja postquinelaista filosofista pragmatismia tulkinnalliseksi strategiaksi. Tulkinnallista filosofiaa edustavat hänen mukaansa W.V.O Quine, Davidson ja Daniel Dennett. Tulkinnallisten strategikkojen mukaan puhe ja ajattelu voidaan identifioida ns. radikaalikäännöksen tai radikaalitulkinnan teorian tai mallin avulla. Ramberg (2005) kutsuu pragmatismia myös darwinistiseksi naturalismiksi. Syy tähän on se, että tulkinnan filosofia hänen mukaansa auttaa näkemään kyvyn ajatella ja puhua, jotka tekevät meistä juuri persoonia, luonnollisina taitoina, joihin kykeneviä olentoja voidaan tarkastella evoluutiobiologian näkökulmasta. Rambergin mukaan postquinelaisen (1960 jälkeisen) pragmatismien tai ”darwinistisen naturalismin” erityispiirre on, että tällainen filosofia pyrkii

¹³ Davidson painottaa myös tätä.

naturalisoimaan mielen – kyvyn ajatella ja käyttää kieltä – ilman nomologista tai käsitteellistä reduktiota. Tämä on pragmatistin mukaan neljäs vaihtoehto perinteisten kolmen rinnalle: jonkintyyppisen reduktion, eliminoinnin, tai dualismin (Ramberg 2005, 1-3). Rambergin mukaan pragmatisti tekeekin mielenfilosofiaa, joka on postontologista (Ramberg 2000). Naturalistinen pragmatisti haluaa ehdottaa uusia tapoja kuvata ajattelu ja toimijuus siten, että filosofinen vastakkainasettelu mielen ja materian välillä menettää merkityksensä. Esimerkiksi Rorty (1987) on kutsunut tällaista mielenfilosofiaa ”ei-reduktiiviseksi materialismiksi”, Davidson ”anomaaliseksi monismiksi” (Davidson 1982, 207-227). Anomaalinen monismi on eksternalistinen ratkaisu: eksternalistin mukaan mieli syntyy sosiaalisesti, kulttuurisesti ja historiallisesti.¹⁴ Mielenfilosofinen eksternalismi tarkoittaa, että merkitykset ja mielensisällöt syntyvät vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ja kielellisessä, symbolisessa vuorovaikutuksessa. Olennaista ei ole se, että mentaalinen tila ”päälteää” (supervene) aina myös fysiologista aivotilaa, vaan se, että koska ajatuksen sisältö määräytyy subjektin maailmassa olemisen, historiallisten olosuhteiden ja hänen subjektiivisen kokemushistoriansa kautta, ajatuksella ei ole merkitystä muutoin kuin suhteessa subjektin kausaaliseen historiaan. Mentaalisen tilan kuvaus ja tulkinta on eri ja kompleksisempi asia kuin mikä on mentaalisen tilan edellytys neurofysiologisessa merkityksessä: identtisyys jonkin hermostollisen tilan kanssa. (Katso esim. Davidson, 1991b; Descombes 2001, 244). Kysymys on siitä, mikä mieli on viime kädessä, sekä eritoten siitä, missä mielen katsotaan sijaitsevan. Descombesin mukaan filosofeilla on kaksi mahdollista ratkaisua kysymykseen mielen sijainnista: mieli on joko ihmisen ulkopuolella tai sisäpuolella. Hegel, Peirce ja Wittgenstein esimerkiksi edustavat ”ulkopuolella” -kantaa, kun taas kogntiotieteilijät ja fenomenologit Descartesin, Locken ja Humen hengessä ”sisäpuolella” -kantaa (Descombes 2001, 2). Rortyn mukaan esimerkiksi Carnap, Chomsky ja Fodor, joita Rorty vertaa keskenään, kuuluvat ”sisäpuolella” -ryhmään ja vaikkapa pragmatisti Robert Brandom ja Davidson ”ulkopuolella” -ryhmään. Robert C. Solomon on esimerkki keskiväliltä: aivot ovat ”hardware” ja kulttuuri ”software”. (Rorty (2004, 219-235.)

Pragmatistin mukaan perinteinen vastakkainasettelu mielen ja materian välillä tuottaa tietyn ajatusrakennelman ja vyyhden ongelmia, jotka koskevat itse filosofista tutkimusta, todistamista ja totuutta. Nämä ongelmat Rambergin mukaan eivät juurikaan sivua muita 2000-luvun teoreettisia ja käytännöllisiä ongelmia. Tästä syystä pragmatisti omaksuu tiedostetusti historisistisen asenteen

14

filosofiaa kohtaan. Pragmatistille merkitys rajoittuu aikaan ja paikkaan ja on sosiogeneettinen. Pragmatisti tarjoaa filosofisten ongelmien genealogioita ”Hegelin, Nietzschen, Heideggerin, Gadamerin, McDowellin tai Brandomin tapaan”, joiden tarkoituksena on vapauttaa filosofiset päämäärät niitä pakottavista ja pakottavilta näyttävistä artikuloinneista. Pragmatisti näkee perinteisen mind-body -ongelman aikansa eläneenä, koska tarjolla on parempiakin tapoja, kuten tulkinnan näkökulma, kuvata ja käsitteellistää kykyjä, jotka tekevät meistä persoonia. (Ramberg 2005, 5-9).

2.2 Käytännöllinen rationaalisuus ja persoonan käsite

Edellä on tarkasteltu merkityksiä, joita rationaalisuuden käsitteellä on. Minkälaisista olisi davidsonilainen rationaalisuus? voidaan Haaparannan mukaan puhuttaessa rationaalisuudesta ajattelun ominaisuuden merkityksessä (teoreettisesta rationaalisuudesta) voitiin tarkoittaa esimerkiksi kykyä järjestää ja organisoida aistimuksia käsitteiden avulla, toisin sanoen kantilaista ”ymmärrystä”. Alustavasti voidaan sanoa, että Davidson näyttäisi olevan tässä merkityksessä ”kantilainen”. Davidsonilla vain käsitteet ovat vaihtuneet kieleksi¹⁵. Toisaalta Davidson on naturalisti. Wallacen tarkoittamassa merkityksessä Davidsonin näkemys intentioiden ja rationaalisten syiden statuksesta olisi jotakin ekspressivismiin ja konstruktivismiin väliltä: arvoarvostelmat sekä ilmaisevat haluja ja asenteita että muodostuvat niiden perusteella. Davidson kuitenkin laskee sekä halut että uskomukset kognition piiriin, Davidsonille sekä kognitiiviset asenteet (uskomukset) että konatiiviset asenteet (halut ja muut tunteet) edellyttävät arvostelukykyä. Sekä Haaparannan että Wallacen mukaan käytännöllisen rationaalisuuden eräs tulkinta on viisauts-tulkinta, prudentiaalisuus, jonka Jaana Hallamaa epäilemättä liittäisi klassiseen ajatteluun ja hyve-etiikkaan. Wallacen mukaan G.E. Moorea ja Aristotelesta yhdistää hyve-etiikkaan huomion kiinnittäminen itse toiminnan syihin, arvoihin. Tähän joukkoon voi lukea Charles Taylorin ja Harry Frankfurtin näkemykset. Tulkintani mukaan Davidson kuuluisi myös tähän joukkoon. Davidsonin näkemys käytännöllisestä päättelystä ja moraalista on siinä mielessä klassinen, että hän ei tee erottelua moraalisen ja käytännöllisen välillä, kuten kreikkalaisetkaan eivät esimerkiksi Nussbaumin (1986) mukaan tehneet. Davidson selittää toiminnan kausaalisesti haluista ja uskomuksista johtuvana. Teon selitys on uskomuksen ja jonkin tekoa puoltavan yleisen asenteen yhdistelmä, joka

¹⁵ On totta, että Davidson argumentoi, että kieli ei nimenomaan järjestä eikä organisoi mitään sense-dataa (On the very idea of conceptual scheme, katso Davidson 1984). Kuitenkin kieli on Davidsonilla ikään kuin työkalu, jonka avulla (kielestä riippumatta järjestyksessä olevaa) ympäristöä voidaan käsitteellistää: kiinnittää huomiota toiminnan ja tarpeentyydytyksen

rationalisoi teon. Tämän rationaalisaation (primary reason) valossa toimijan toiminta näyttää johdonmukaiselta, koherentilta jonkin ominaisuuden tai piirteen valossa, ja toimija voidaan nähdä ”rationaalisen eläimen” roolissaan, kuten Davidson muotoilee Aristotelesta mukaillen (Davidson 1982, 8). Kuten hyvin tunnettua, Aristoteleen mukaan ihminen on rationaalinen eläin, ja sanomalla näin Davidson tunnustaa avoimesti velkansa hänelle. Aristoteleen mukaan halut eivät kuulu järjen alaan, vaan ovat osa eläinsielua. Anakronistisesti sanottuna Aristoteles oli siis naturalisti. Aristoteleen mielestä ajattelu yksinään ei johda toimintaan. Hume oli Aristoteleen kannalla: järki on passiivinen, halujen orja, joka ei yksistään, ilman liikuttavaa halua saa ihmistä toimimaan. Davidsonin mukaan tässä piilee ongelma. Kuinka rationaalisuus voi olla passiivinen kyky, ”jos se on toiminnan syy ja yhtä oleellinen toiminnassa kuin halu?” (Davidson 2005, 279).

Nähdäkseni rationaalisuus aktiivisena kykynä näkyy juuri Taylorin ja Frankfurtin ajatuksissa. Davidsonilla ajattelukyvyyn ja arvostelukyvyn, ymmärryksen aktiivisuus näkyy kysymyksessä käytännöllisestä päättelystä ja sen johtopäätöksenä syntyvän, toimintaa tuottavan arvostelman, intention, loogisesta statuksesta. Davidsonin mukaan intentiota vastaavan arvostelman looginen muoto kategorinen: ”kaiken kaikkiaan” (all-out) ja ”ehdoton” (Davidson 1982, 36-42, 98-102). Se ei ole suhteellinen tai utilitaristinen arvostelma. Tässä eroavuudessaan toisaalta Aristoteleesta ja toisaalta Humesta Davidson näyttäisi volutaristilta. Knuuttilan merkityksessä Davidsonin ihmiskuva olisi moderni, individualistis-voluntaristinen ja myös Oksenberg Rortyn merkityksessä yksilön käsitteen implisiittisesti sisältävä (osiot 1.2.2 ja 1.2.3). Tämä tulkinta on kuitenkin hieman ongelmallinen, koska Davidson vastustaa tahdon käsitettä (Davidson 1982, 83), eikä ole aivan selvää miksi. Davidson puhuu ”puhtaasta intendoimisesta” seuraavaan tapaan: ”Tällainen puhdas aikominen [intending] joka tapahtuu ilman käytännöllistä päättelyä, toimintaa tai seurausta muodostuu ongelmaksi, jos haluamme antaa intention käsitteestä selvityksen tukeutumatta analysoimattomiin episodeihin tai asenteisiin, kuten tahtomiseen, salaperäisiin tahdon akteihin tai tieteelle vieraisiin kausaation tyyppeihin” (83). Davidsonin nuivan asenteen syy jää mysteeriksi. Frankfurthan esimerkiksi juuri analysoi tahdon käsitteen halun käsitteen avulla, toisen asteen haluamisena, eli tämän jäämättä mitenkään sen enempää mystiseksi kuin halunkaan käsite, jonka Davidsonkin hyväksyy. Kuitenkin näyttää siltä, että Davidsonin intention käsite on rakenteeltaan täysin analoginen Frankfurtin tahdon käsitteen kanssa.

kannalta olennaisiin piirteisiin. Davidsonin ajatus kielestä on siis muunnelma kantilaisesta teemasta ”järki”. (Katso osio 3.1).

Intention loogisesti kategorisesta muodosta riippumatta Davidson katsoo, että periaatteet, arvot, velvollisuudet jne. ovat moninaisia. Davidson on arvopluralisti. Tämä tarkoittaa, että moninaiset arvot ovat yhtä aikaa päteviä, vaikka ovat todellisuudessa usein ristiriitaisia ja mahdottomia toteuttaa yhtä aikaa¹⁶. Kun arvot joutuvat ristiriitaan, emme välttämättä luovu niistä. Harkitsemme vain tällaisessa tilanteessa jommankumman arvon olevan olosuhteisiin nähden painavampi ("more pressing") (Davidson 2005, 289). Tämä tarkoittaa, että mikään arvo ei ole ylin, vaan arvot ovat aina *prima facie* (katso erityisesti Davidson 1982, 21-42). Järjen käyttö on harkinnan prosessi, syiden (arvojen) punnintaa. Davidsonin näkemys käytännöllisestä järjestä vastaisi siis antiikkista, hyve-eettistä ja prudentiaalista "harkinta" –tulkintaa (kuten Haaparanta, Wallace ja Hallamaa edellä). "Prudentiaa", harkintaa, viisautta, syiden punnintaa on kuitenkin erittäin hankala selittää. Kuten Davidson itsekin sanoo, "eräs ongelma jää". Tämä liittyy juuri intention: mikä ihmistä viime kädessä liikuttaa?

"Jos kaikki, mitä käytännöllinen järki voi toimittaa on se, että on olemassa syitä sekä teon puolesta että sitä vastaan, käytännöllinen järki ei koskaan kerro, mitä meidän pitäisi tehdä. Yksi askel puuttuu. Kun syyt on punnittu, meidän tulee *päättää*, mikä niiden paino on [where the weight of the considerations lies]. [...] Tätä harkinnan prosessia, syiden punnintaa, ei voida redusoida deduktiiviseen päättelyyn"[kursiivi minun] (Davidson 2005, 290).

Rationaalisuus ei ainakaan ole Davidsonin mukaan Haaparannan tarkoittamassa merkityksessä "kalkyyliä". Harkinta näyttäisi edellyttävän jotakin Frankfurtin tarkoittaman tahdon kaltaista tai Taylorin "vahvaa arvottamista".

2.2.1 Toiminnan selittäminen

Hallamaan mukaan ihmiskäsitys on sidoksissa nimenomaan kuvaan käytännöllisestä päättelystä. Seuraavassa tarkastelen, miten Davidson näkee käytännöllisen päättelyn ja inhimillisten päämäärien muotoutumisen. Taylor jaottelee kirjoituksessaan *Hegel's philosophy of mind* (Taylor 1985) teonteoria, kuten persoonaakin koskevat teorit, kahteen eri tyyppiin: kausaaliin ja laadullisiin.

¹⁶ Davidson vertaa itseään moralistina G.E Mooreen, Henry Sidgwickiin, H.A. Pritchardiin, W.D. Rossiin ja Bernard Williamsiin.

Taylorin mukaan kausaalisen tyyppin teorit analysoivat toimintaa ja tekoja tietyyppisinä tapahtumina, joita erottaa muunlaisista tapahtumista se, että ne aiheuttaa halu tai uskomus tai näiden yhdistelmä, jonka nähdään olevan teon syy. Kausaalisen mallin mukainen toimija on tekonsa hetkellä tietoinen tekojensa motiiveista, jotta ne voivat olla kausaalisesti relevantteja. Taylorin mukaan tällainen ajatus perustuu karteesisen malliin tietoisuudesta, josta seuraa myös, että kausaalisessa mallissa tieto omista mielentiloista on jotakuinkin erehtymätöntä. Taylorin mielipide on, että ”hyvin tämäntyyppinen näkemys on implisiittinen Donald Davidsonin kirjoituksissa”, esimerkiksi kirjoituksissa *Actions, reasons and causes*, ja *Freedom to act*, (Davidson 1982). (Taylor 1985, 78, 81).

Päinvastoin kuin kausaaliset teorit, laadullisen tyyppin teorit erottavat toiminnan ja muuntyyppiset tapahtumat laadullisesti kokonaan toisistaan. Toimintaa ei ymmärretä tapahtumana, jolle on syy, vaan toiminta on primitiivinen käsite: toiminnassa itsessään on sitä ohjaava päämäärä, joten toiminta ja päämäärä (syy) ovat ontologisesti erottamattomia¹⁷. Laadullinen toiminta muistuttaa Tayloria Aristoteleen opista, että muoto ja aine ovat erottamattomia. Kausaalisten teorioiden taustalla oleva metafysiikka on dualistista, mutta laadullisten teorioiden implikoima metafysiikka ”ei salli dualismia”. Laadullinen toiminta edellyttää myös toimijan subjektiivista näkökulmaa (agent’s knowledge): ”voidaan väittää uskottavasti, että tällainen toiminnan ja pelkän sattumisen tai tapahtumisen välinen [laadullinen] erottelu on olennainen ja poistamaton itseymmärryksellemme toimijoina”. (Taylor 1985, 79). Toiminta tästä näkökulmasta on subjektin ilmaisua (expression). Kausaalinen näkökulma on toiminnan kuvaus pikemmin absoluuttisesta näkökulmasta kuin subjektin näkökulmasta. Laadullisessa mallissa tietoisuus ymmärretään eri tavalla kuin kausaalisissa teorioissa: tiedostaminen on epäsuoraa, toiminnan kautta syntyvää. Meillä on aina erityinen subjektiivinen näkökulma omaan toimintaamme, mutta itsen tiedostaminen tapahtuu vasta tässä toiminnassa tai sen kautta, refleктоituu siitä. Itsetietoisuus on toiminnallista, ei välitöntä näkemistä tai introspektiota kuten ”karteesisessa mallissa”. Taylorin mukaan näkemys on peräisin Giambattista Vicolta sekä Kantilta ja tyyppillinen Fichtelle ja Hegelille (Taylor 1985, 80-85). Toisella tasolla laadullinen malli tarkoittaa, että koko mentaalinen elämämme on tämän toiminnan seurausta. Luomme tai rakennamme toiveemme, tunteemme, ajatuksemme itse, ne eivät ole olemassa ennen perustelevaa (kielellistä) toimintaa. Toisin sanoen Taylor viittaa näkemykseen toiminnasta ja praktisesta järjestä, jota Wallace edellä kutsui

¹⁷ Taylor huomauttaa, että tällaista intuitiota on ”hankala ymmärtää ja artikuloida”. Minusta näyttää, että Taylor sanoo, että toiminta laadullisesti nähtynä ei olisi osa luonnon syy-seuraus –ketjua, ns. suljettua kausaalista systeemiä.

konstruktivismiksi. Taylor näkee laadullisen ihmis- ja toimintakäsityksen taustalla tietynlaisen ekspressivistisen ja romanttisen kielikäsitteen (katso osio 3.2). Tämä tarkoittaa, että laadullisessa mallissa ihminen ymmärretään olemukseltaan kulttuurisena olentona.

Onko Davidsonin teoria kausaalista tyyppiä vai laadullista tyyppiä? Pintapuolisesti Davidson vaikuttaa kausaalisen teonteorian kannattajalta. Davidson on kuitenkin metafyyssinen monisti: anomaalinen monismi, jota tarkastellaan osiossa 2.4, voisi antaa sijaa laadullisellekin tulkinnalle. Kuten Björn Ramberg toteaa (Ramberg 2004), Davidsonin filosofia ei oikeastaan liiku ontologian tasolla, joka otetaan ongelmattomana ja annettuna, vaan kuvauksien (description) eli kielen tasolla. Tästä syystä esim. Björn Ramberg kutsuu Davidsonia postontologiseksi filosofiksi. Tämä tulkinta antaa lisävärityksen Davidsonin filosofian naturalistiseen tulkintaan, vaikkakin ihminen on osa luontoa. Silti ihminen, joka nähdään kulttuurin tuottajana ja tuotteena, irtautuu jossakin mielessä luonnosta, ja kielestä tulee ”toinen luonto”, olkoonkin että tämä ”toinen” luonto kehittyy ensimmäisen luonnon sisällä. Taylorin tulkinta on itse asiassa puutteellinen. Ensinnäkin artikkeleissa, jotka Taylor mainitsee, kausaalisuus liittyy ainoastaan teon selittämiseen, ei itse toimijuuden luonteeseen (katso esim. *Agency*, Davidson 1982, 43-61). Toiseksi Davidsonin tarkastelunäkökulma teon selittämiseenkin on subjektiivinen näkökulma. Davidsonin mukaan teon selitys on siis aina subjektiivista tietoa, jota Taylor kutsuu toimijan tiedoksi (agent's knowledge). Tämä käy ilmi varsinkin Davidsonin kirjoituksissa irrationaalisuudesta. Selitys on subjektiivinen sillä tavoin, että halun ja uskomuksen yhdistelmä (belief –desire –pair) on teon selitys ja rationaalinen syy (reason) silloin, kun toimija itse hyväksyy tällaisen kuvauksen (Davidson 1982, 84). Kolmanneksi, ollakseen teon selitys toimijan ei ole tarvinnut olla etukäteen tietoinen halusta ja uskuksesta ennen tekoa, selitys on aina taannehtiva: intentionaalisesti toimittaessa riittää, että toimijalla on selittämisen hetkellä halu ja uskomus, joiden perusteella, jos hän olisi ne tekohetkellä tiedostanut, hän olisi voinut (could have reasoned) selittää tekonsa (1982, 85). Selitys ei siis edellytä, että toiminnan motiivi on aina tiedostettu toimimisen hetkellä. Toiminnan ei tarvitse olla tietoista, eikä tiedon omista mielentiloista missään mielessä erehtymätöntä (1982, 18). Myöskään intentionaalisesti toimiessaan toimijan ei tarvitse tietää toimivansa juuri niin (menestyksellisesti) (1982, 91).

Vastaus kysymykseen ”Miksi teit sen?” on teon selitys. Teon selitys tai syy, jota Davidsonin kutsuu ensisijaiseksi syyksi (primary reason), koostuu ensinnäkin toimijan positiivisesta asenteesta jonkin

tyyppistä toimintaa kohtaan, joka puoltaa toimintaa (pro attitude) ja toimijan uskomuksesta (belief), että hänen tekemänsä teko on juuri sen tyyppistä toimintaa. Davidson tarkoittaa asenteilla laajasti ottaen erilaisia haluja, tarpeita, yllykkeitä, moraalisia, esteettisiä, ekonomisia, sosiaalisia näkemyksiä, periaatteita ja konventioita, julkisia tai yksityisiä päämääriä ja arvoja, pysyviä tai hetkellisiä (1963, 686). Ajatellaan kolmea lausetta:

- (1) ”Halusin sytyttää lampun”
- (2) ”Uskoin, että kääntämällä valokatkaisijaa lamppu syttyy”
- (3) ”Käänsin valokatkaisijaa”

Kolmen lauseen kokonaisuus on aristoteelinen praktinen syllogismi, jossa ensimmäinen lause on universaalipremissi ja toinen lause partikulaaripremissi ja kolmas lause johtopäätös, joka ilmaisee teon. Praktinen syllogismi on Davidsonin mukaan teon selittämisen prototyyppinen analyysi, kuvaus tai looginen muoto. Syllogismi jollakin tavalla selittää, perustelee tapahtuneen tekijän näkökulmasta, jolloin tapahtunut näyttäytyy tämän näkökulmasta mielekkäänä. Selitys ilmaisee järjellisen perustelun, miksi toimija teki kyseisen teon. (1) – (2) lauseen yhdistelmää Davidson kutsuu rationaalisatioksi. (Davidson käyttää myös termejä "reason", "primary reason", "belief-desire –pair".) Teko ymmärrettynä mentaalisenä tapahtumana on fysikaalinen tapahtuma joka on kuvattu ajattelevan subjektin näkökulmasta. Rationalisoiva kuvaus edellyttää ”propositionaalisten asenteiden sanastoa”, joka puolestaan edellyttää intentionaalisuuden käsitettä. Intentionaalisuusehto on välttämätön::

”Kuvaus *k* on perustelu *S* agentin toiminnalle *A* joss *S* kuvaa agentin asenteen tietyntyyppeisiä toimintoja kohtaan sekä agentin uskomuksen, että toiminta *A* on edellä mainitun tyyppinen toiminta.” (1982, 5).

Kuvaus ilmaisee, minkä tyyppinen oli tekijän intentio tai aikomus tai tarkoitus. Miksi ehto on välttämätön ehto? Toimiakseen toimijalla on oltava jokin, päämäärä, tavoite, halu, sekä käsitys tai uskomus siitä, miten saavuttaa päämäärä. Jos rationalisaatiolla, joka on päämäärän, halun, ja korreloivan uskomuksen - koskien tietyn tyyppistä toimintaa - yhdistelmä, ei olisi sisällöllistä yhteyttä toimijan mielessä (uskomus, joka siirtää halun keinoihin), päämäärä ja toiminta eivät toimijan mielessä liittyisi toisiinsa mitenkään, eikä halun ja teon yhdistävä tapahtuma olisi missään mielessä

intentionaalinen (1982, 9). Intentionaalisuusehto ei ole yksistään riittävä. Sopiva halu ja uskomus saattavat selittää teon, mutta ne eivät kuitenkaan välttämättä selitä. Jos ajatellaan Oidipusta: Sofokleen mukaan Oidipus haluaa murhata isänsä ja hän tosiasiallisesti murhaa tämän. Kuitenkaan kontingentti peruste Oidipuksen suorittamaan isänmurhaan ei ole halu murhata isä, vaan kilpailija, koska Oidipus ei tiedä, että kilpailija ja isä ovat sama henkilö. Halu murhata isä ei selitä isänmurhaa, koska halu murhata isä ei tosiasiallisesti aiheuttanut tekoa (1982, 232).

Jos oletetaan, että teko on selitettävissä ja kuvailtavissa intentionaalisesti ja rationaalisesti, siis toimijan näkökulmasta sopivan halun ja siihen liittyvän uskomuksen – tai uskomusjoukon – avulla, ei ole vastattu kysymykseen miten nämä halut ja uskomukset selittävät teon? Mikä on toiminnan ja sen perusteen suhde, kun sanotaan perusteen selittävän toiminnan? Davidsonin mielestä rationalisaatio on teon selitys ja järkisyys, koska se on myös kausaalinen syy eli teko on aiheutunut tekijän halusta ja uskonnuksesta. Davidson siis puolustaa näkemystä, että rationalisointi on kausaalisen selittämisen eräs laji. Syyt ovat kausaalisesti efektiivisiä: ”Keskeinen ajatus syyn ja sen selittämän teon suhteessa on se, että toimija toimi *sen vuoksi* (*because*) että hänellä oli tuo syy.” (Davidson 1982, 9, 232-233). Syyn ja teon on assosioitettava yhteen (kausalisesti) toimijan mielessä. Selityksen toinen välttämätön ehto on:

”Toiminnan perustelu on samalla sen kausaalinen syy” (1982, 12)

Täysin olennaista teon ja tekoa selittävien perusteiden selittävälle suhteelle on, että teko tosiasiallisesti eli toimijan mielessä aiheutui perusteista, jotka johtivat tekoon, joka on Davidsonin mielestä sama asia kuin sanoa että perusteet ovat teon kausaalinen syy. Selitys rationalisaation selitysvaimalle on se, että halut ja uskomukset aiheuttivat kausaalisesti teon¹⁸. Mutta tällainen kausaalinen selittäminen on mahdollista ainoastaan toimijan subjektiivisesta – ensimmäisen persoonan - näkökulmasta. Niin kauan kuin toimijalta itseltään ei kysytä, ollaan pimennossa. Kausaalinen selittäminen ei tapahdu Davidsonin tapauksessa ulkopuolisen näkökulmasta, kuten Taylor tulkitsee. Yhteenvedon: jo koottu selitysarvonaali koostuu haluista, uskonnuksista ja teoista. Halut ja uskomukset, sikäli kuin ne teon selittävät, johtavat tekoon kausaalisesti. Kuitenkaan intentionaalisuusehto ja kausaalisuusehto eivät ole riittäviä, vaikkakin välttämättömiä, ehtoja sille, että teko on intentionaalinen. Jos teko on

¹⁸ Käytännöllisen päättelyn ja harkinnan prospektiivisuus, ennustuksellinen voima, ja siten rationaalisuus, perustuu sen kausaaliseen voimaan, muutoin käytännöllisestä päättelystä ei olisi mitään hyötyä. Ollakseen rationaalista harkinnan on luonnollisesti oltava vaikuttavaa kausaalisessa mielessä (hyvä esimerkki olisi Gontsarovin romaanin päähenkilö Oblomov).

tarkoituksellinen, rationalisoivat uskomukset ja halut ovat teon syy. Jos kuitenkin sopiva rationalisoiva uskomus ja halu ovat läsnä ja johtavat tekoon, ei ole taattu, että teko on intentionaalinen. Tässäkään tapauksessa se mitä tapahtuu, ei välttämättä ole toimijan tarkoittamaa. Toimija voi epäonnistua ja erehtyä. Intentionaalisen teon kausaalinen analyysi on eri asia kuin kausaalinen teonteoria. Tämä merkitsee, että intentionaalista käyttäytymistä ei voida ennustaa. Oidipus voisi esimerkiksi haluta tappaa isänsä ja halu voisi johtaa isän tappoon tapon olematta aiottu vaikkapa niin, että kilpailija itse sanoisi Oidipukselle: tappaaksesi isäsi sinun on ensin tapettava minut. Tai Oidipus olisi voinut matkallaan tappamaan isänsä kohdata miehen, joka Oidipuksen tietämättä olisi ollut tämän isä ja tappaa tämän miehen tieltään, jolloin Oidipus olisi halunnut tappaa isänsä, olisi tappanut isänsä ja halu tappaa isä olisi aiheuttanut isän tappamisen teon kuitenkin olematta intentionaalinen. Kausaalista prosessia ei voida ennustaa tuomatta kuvaan *kaikkia* relevantteja seikkoja: kaikkia mahdollisia vaikuttavia uskomuksia ja haluja (tunteita), ja lisäksi kaikkia mahdollisia ulkoisia olosuhteita, satunnaisuuksia. Jos meillä olisi riittävä ehto, voisimme sanoa kontrafaktuaalisesti: näistä uskomuksista ja haluista, näillä ehdoilla, joku tekisi jotakin tiettyä (1982, 79). Ennustaaksemme tarvittaisiin ”kvantitatiivista kalkkyylia, joka ottaisi huomioon kaikki asiaankuuluvat uskomukset ja halut”. Tästä ei Davidsonin mukaan ”ole toivoakaan” (1982, 233).

Elämä on kontingenttia. Ihminen toimijana ei ole kaikkivaltainen tai omnipotentti. Hän ei aina hallitse itseään, saati universumia. On luonnollista ajatella, että uskomukset ja halut eivät voi mitenkään ennustaa toimintaamme siitä yksinkertaisesta syystä, että on lukemattomia meistä riippumattomia ulkoisia syitä, jotka vaikuttavat toimintaamme ja joita voi olla mahdotonta ennakoida, tai sisäisesti vaikuttavia tekijöitä, joita emme voi ennakoida tai emme ole tiedostaneet. Vuorikiipeilijä ei halua pudottaa toveriaan; tätä ajatellessaan hän hermostuu ja hänen otteensa toveria kannattelevasta köydestä lipeää, jonka seurauksena kumppani putoaa. Kysymys on epäonnistuneesta yrityksestä, vuorikiipeilijällä on tapahtuneelle intentionaalinen selitys: ”Halusin olla pudottamatta häntä”. Halu voi johtaa joihinkin kausaalisesti arvaamattomiin tapahtumiin, joita toimija ei ole tarkoittanut, tässä tapauksessa hermostumisen - arvaamattoman tunteen – kautta. (1982, 79). On olemassa arvaamattomia kausaalisia tekijöitä (ajatellun kausaalinen determinatio, josta toimija ei ole tietoinen ja toiminnan ulkoinen determinatio, jota toimija ei osaa ennakoida) jotka ovat relevantteja. Kausaalinen prosessi voi satunnaisuuden vuoksi olla ns. vastahakoinen (wayward) tai kuriton. Edelleen, koska halut ja uskomukset voivat aiheuttaa tekoja kausaalisesti hallitsemattomasti (vastahakoisen kausaliteetin

ongelma), on lisättävä, että selittääkseen teon perusteiden on johdettava tekoon kausaalisesti ”oikealla tavalla”, jonka Davidson myöntää jäävän epätäydelliseksi ja riittämättömäksi luonnehdinnaksi (1982, 87). Esimerkiksi Anscombe tuo tämän ongelman esille, ja sanoo, että tästä syystä syyn ja teon kausaalista yhteyttä ei voida todentaa, ja se siinä mielessä kyseenalaistettavissa: johtuiko teko todella väitetyistä perusteista? (Anscombe 1995, 2). Davidson kuitenkin kysyy, miksi syiden ja teon välillä pitäisi nähdä jokin ”looginen tai psykologinen askel”? Davidsonin mielestä askelta ei tarvita, koska yksinkertaisesti toimijan halu nähdä jokin keino päämääriään palvelevana ja tarkoituksiaan vastaavana selittää teon yhtä hyvin (1982, 7)¹⁹. Toimija näyttää olevan Davidsonin mukaan autonominen oman sielunelämänsä suhteen.

Uskomusten ja halujen ja tarkoitettun teon välillä on oltava näin rationaalinen yhteys, joka voidaan saada selville kysymällä toimijalta itseltään - jälkikäteen. Teon tunnusmerkki ei ole se, että tekoon liittyy etukäteinen aikomus (intentio). Aikomuksellisuus implikoi toimijuuden, mutta ei päinvastoin. Esimerkki tästä on vaikkapa virheen tekeminen: virhe tehdään tarkoituksena onnistua. Jos oletettaisiin, että on olemassa erillinen aiottujen tekojen luokka, yksi ja sama teko, virheen tekeminen, olisi sekä tarkoituksellinen että tarkoittamaton. Ontologisesti ei ole erikseen tekoja ja aiottuja tekoja. Teko on tapahtuma, jolle voidaan antaa intentionaalinen kuvaus. Teoista puhuttaessa ei siis puhuta tapahtumista, vaan niiden kuvauksista. Teko on kielellinen konstruktio. Toimijan ja tapahtuman välinen (expression of agency) suhde on kuitenkin ekstensionaalinen, siten kuin se on riippumatta kuvaustavasta, mutta toimijan ja tapahtuman välinen suhde, silloin kun tapahtuma on teko, (criterion of agency) on intensionaalinen: jos toimija saa aikaan tapahtuman jota voidaan nimittää teoksi, tapahtuma kuvataan tällöin intentionaalisenä, toimijan mielessä tapahtuma oli jollakin tavalla tarkoitettu. Teot (toimijat) ovat tekoja (toimijoita) vain kielessä.

Vastahakoinen kausaliteetti ei ole kausaalisen teonteorian vastaesimerkki. Teon edellytys on se, että toimija odottaa pystyvänsä vaikuttamaan tapahtumiin, että hänen intentiollaan on kausaalista voimaa. Olennaista ei ole se, onnistuuko hän tässä. Pelkkä yrittäminen osoittaa odotuksen onnistumisesta, joka ei voi perustua muuhun kuin uskomukseen, että onnistuminen on periaatteessa mahdollista – uskomukseen ajattelun kausaalisesta voimasta. Olennainen ongelma ei olekaan se, miksi joskus

¹⁹ Sanoisin, että juuri tämä selittämisvara toimijan omasta näkökulmasta ja selityksen tarve tulkitsijan näkökulmasta konstituoivat persoonan autonomisuuden. Tämä selitysvara ja selittämisen kohde on teon intentio.

aikomukset epäonnistuvat eivätkä kausaalisesti johda toivottuun lopputulokseen, vaan miten harkinnan on ylipäänsä mahdollista johtaa tekoihin joissakin tapauksissa. Mitään tekoja ei voida selittää uskomuksiin ja haluihin vetoamalla elleivät uskomukset ja halut johda niihin kausaalisesti. Samasta syystä, että uskomuksen ja halun yhdistelmä voi aiheuttaa teon kausaalisesti ”kurittomasti”, teko ei ole selitettävissä uskomuksien ja halujen avulla, ellei niiden välillä oleteta kausaalista yhteyttä. Epäonnistuminen implikoi, että teko on tehty jossakin tarkoituksessa, että teolle on intentionaalinen kuvaus. Tällöin aiotut uskomus ja halu eivät selitä tarkoittamatonta tekoa, koska ne eivät johtaneet tekoon; epäonnistuminen johtuu arvaamattomista väliin tulevista kausaalisista tekijöistä. Aiotut uskomus ja halu eivät samalla tavalla voi olla riittävä - tekoa ennustava – ehto teolle juuri johtuen näistä ennustamattomista väliin tulevista seikoista, ulkoisista tai sisäisistä. Toimija tekee teon juuri ja vain silloin, kun hän pyrkii tiettyyn, tarkoitettuun lopputulokseen. Ei ole kovin tärkeää, mikä on yrittämisen lopputulos. (katso Davidson 1982, 63-81)²⁰.

2.2.2 Toimijuus

Psykologisen selittämisen sijaan Davidsonin tulkinta itse toimijuudesta on pintaa syvemmmältä katsottuna sellainen, jota Taylor kutsuu laadulliseksi. Davidsonin toimijuus näyttää olevan juuri hegeliläisittäin alkuperäistä (primitive). Davidson kysyy artikkelissa *Agency* (Davidson 1982, 43-61), mikä oikeastaan on teko ja mikä on toimijuutta, toisin sanoen teon alkuun panemista, aikaansaamista? Se, mitä arkisesti sanotaan teoksi, on Davidsonin mukaan loppujen lopuksi vain toimijan ruumiin liikettä, jota Davidson kutsuu alkuperäiseksi toiminnaksi (primitive). Muita tekoja kuin alkuperäisiä – ruumiin liikuttamisia – ei ole hänen mukaansa lainkaan olemassa. Analyysi on seuraavanlainen. "Aamulla heräsin siihen, että joku soitti viulua. Torkahdin uudelleen, nousin ylös, peseydyin, ajoin partani, pukeuduin ja menin alakertaan. Ohi mennessäni sammutin hallin valon. Kaadoin itselleni kahvia, melkein kompastuin ruokasalin mattoon ja läikytin kahvin sitten New York Timesin päälle" (1982,43). Davidson kysyy siis, minkä näistä tapahtumista voi sanoa olevan tekoja ja minkä vain sattumuksia, onnettomuuksia jne? Tuntuu siltä, että jotkin näistä tapahtumista olivat tekijän näkökulmasta tarkoituksellisia ja niitä voisi sanoa hänen teoikseen. Onko teko tapahtuma, joka on aiottu? Hamlet tappaa miehen, joka on verhon takana. Hän ei tiedä, että mies on Polonius, mies, jota hän ei halua tappaa. Siitä, että Hamlet ei tappanut Poloniusta tarkoituksella, ei voi päätellä, ettei hän olisi tappanut Poloniusta. Se, että sanotaan, ettei Hamlet tappanut Poloniusta tarkoituksella, on teon

20

”intentionaalinen kuvaus”, tarkemmin sanottuna teon puolustus. Se, että sanotaan, että hän tosiasiasa tappoi Poloniuksen, teon ekstensionaalinen kuvaus. Hamlet on siis vastuussa (toimija), koska hän myöntäisi tarkoituksellisesti tappaneensa miehen verhon takana. Joku onkin Davidsonin mukaan toimija, mikäli tämän aikaan saamalle tapahtumalle voidaan antaa vähintään yksi intentionaalinen kuvaus, jokin kuvaus, joka sulkee pois esimerkiksi tässä tapauksessa mahdollisuuden, että joku toinen henkilö tönäisi Hamletia. Hamletin ja Poloniuksen kuoleman (tapahtuma) välillä on kausaalinen suhde: toimija Hamlet on kuoleman alkuunpanija. Toimijuuden kausaalisen kuvauksen ekstensionaalisuus ja intentionaalisuuden attribuution semanttinen opaakkisuus antaisi olettaa, että kausaalisuus (toimijuus) on intentionaalisuutta yksinkertaisempi käsite. Toimijuuden kausaalisuus on objektiivinen, teon intentionaalisuus riippuu enemmistä tekijöistä. Intentionaalisuus on kielellinen näkökulma: kun teon sanotaan olevan intentionaalinen, ei puhuta ontologisesta tapahtumasta, vaan tapahtuman kuvauksesta, ”lingvivistisestä entiteetistä” (1982,46). Teko on täten kvasi-intensionaalinen käsite, koska kuvaus implikoi tietenkin, että jotakin tapahtui.

Intention ja syyn käsite ovat tietyllä tavalla symmetrisiä. Kertoa teon intentio tai teon tarkoitus (reason) on Davidsonin mukaan kuvata teko kausaalisesti aiheutuneena toimijan halusta, joka oli syy (cause) saada aikaan jotakin, ja aikaansaannos voidaan samoin kuvata kausaalisesti intention seurauksena (effect). Näyttää siltä, että toimija tällöin saa tapahtumaan jotakin eli on jonkin tapahtuman syy. Kun sanotaan Hamletin tappaneen miehen, tämä on sama asia kuin sanoa, että jokin Hamletin teko aiheutti miehen kuoleman. Voidaanko sanoa, että olla toimija on tehdä jotakin, joka on toisen tapahtuman syy, toisin sanoen tapahtumien välistä kausaalisuutta (event causality)? Teon alkuun panemisessa ei kuitenkaan Davidsonin mukaan voi olla kyseessä loputon ketju tapahtumien välillä. Ketjulla on oltava päätepiste, jos joku on saava jotakin aikaan. Joidenkin tekojen analyysin on oltava syyttömiä tai alkuperäisiä (primitive) siinä mielessä, että toimijan tehdäkseen jotakin ei tarvitse tehdä mitään muuta. Davidsonin argumentti on siis versio ns. ”ensimmäisestä liikuttajasta”. Esimerkiksi sormen liikuttaminen on Davidsonin mukaan tällainen tapahtuma; liikuttaakseen sormeaa toimijan ei tarvitse tehdä mitään muuta. Tämä ilmenee, kun sanotaan yksinkertaisesti: ”liikutin sormeani”. Kuvaus on riittävä. Davidson argumentoi, että alkuperäisiä tekoja ovat juuri ruumiinliikkeet. Tavallinen, kahden tapahtuman välinen kausaalisuus on käyttökelpoinen selitettäessä näiden ruumiinliikkeiden ja muilla tavoin kuvattujen tekojen välistä suhdetta. Feinberg (1960;1965) puhuu ”haitariefektistä” vastuullisuuden paikantamisessa: kun toimija on ”liikuttanut sormeaan”, jokainen sormen liikuttamisen

seuraamus voidaan katsoa teoksi, ja toimija on niiden tapahtumien syy, jotka hänen "sormenliikuttamisensa" aiheuttaa. Haitari näyttää olevan hyvä testi toimijuudelle: jos tapahtuma on jonkun aikaansaannos, sen on oltava jäljitettävissä tämän henkilön fyysiseen liikkeeseen. Haitari ei toisaalta ole sovellettavissa, jos intentiota ei ole lainkaan, mutta se ei välttämättä paljasta, missä suhteessa teko oli intentionaalinen.

Entä itse toimijan, liikuttajan ja hänen ruumiinliikkeensä välinen suhde? Tällöin voidaan ehkä puhua "toimijakausaalisuudesta" (agent causality), toimija tekee jotakin, jonka avulla teko toteutuu. Joko ruumiinliikkeen aikaansaaminen on Davidsonin mukaan itse ruumiinliikkeestä erillinen tapahtuma tai se on sama tapahtuma. Ensimmäisessä tapauksessa jouduttaneen turvautumaan Davidsonin mielestä ongelmallisiin käsitteisiin, kuten tahdon akteihin, tai "pahempaan"²¹. Jos kyseessä on yksi ja sama tapahtuma, tämä on sama asia kuin sanoa, että "toimija oli alkuperäisen teon syy" tai että hän yksinkertaisesti "toimi": esimerkiksi "liikutti sormeaan". Syyn käsitettä ei tarvita tässä kuvauksessa eikä se valaise mitään. Itse toimijuuden selittämiseen käyttökelpoinen kausaalisuus (agent causality) näyttää olevan tapahtumien välisen kausaalisuuden (event causality) toisinto, eikä auta toimijan ja alkuperäisen teon välisen suhteen selventämisessä. Tämän vuoksi Davidson päätyy näkemykseen, että jotkin teot ovat alkuperäisiä tai primitiivisiä, jolloin sen sanominen, että toimija aiheutti teon tai teki jotakin ("the agent caused the action") ei lisää mitään valaisevaa sen sanomiseen, että toimija oli syy, tai toimi ("she was the agent of the action"). [Jätän selvyuden vuoksi suomentamatta seuraavan lainauksen] "Doing something that causes my finger to move does not cause me to move my finger; it is moving my finger" (Davidson 1982, 50). Davidsonin mukaan voidaan toki sanoa, että sormenliikuttamisen aiheuttaa joidenkin lihasten supistaminen, ja mahdollisesti, että lihasten supistamisen syy on jokin neuraalinen tapahtuma. Ei kuitenkaan seuraa, ettei sormella osoittaminen olisi alkuperäinen tapahtuma seuraavassa mielessä: sormenliikuttamisen tapahtumaa ei ole Davidsonin mukaan välttämätöntä kuvata niin, että pitää ensin tehdä jotakin muuta, joka aiheuttaa sormella osoittamisen. Riittää, että joku sanoo "Liikutan sormeani". Tämän kuvauksen olennainen piirre on, että joku on tapahtuman aikaansaaja (agent) ja tämä riittää syyksi ja selitykseksi. Kaikki ruumiin liikkumisen kuvaukset ovat "alkuperäisiä". Kausaalinen kuvaustapa tulee merkitykselliseksi, kun siirrytään sormen liikuttamisesta liikkeen fyysikaalisiin (ulkomaailmaan vaikuttaviin) seurauksiin ja

²¹ Davidson jostakin syystä, joka jää epäselväksi, vastustaa tahdon käsitettä, ja puhuu kategorisesta intentiosta. Kuitenkin Davidsonin kategorinen intentio on rakenteellisesti täysin analoginen nykyvoluntaristi Frankfurtin tahdon käsitteen kanssa. Tahdosta tarkemmin katso Davidson 1982, 63-81, *Freedom to act*.

niiden kuvauksiin: painoin valokatkaisijaa, suljin virtapiirin, sytytin valon. Syyn käsitteellä ei ole itse toimijuuden peruskäsitteen selittämisessä virkaa. Syyn käsite astuu kuvaan vasta, kun kuvataan toimijan ja hänen (primitiivisen) tekonsa seurauksia: toimija on niiden tapahtumien syy, jotka hänen alkuperäinen (primitiivinen) tekonsa aiheuttaa (edellä mainittu haitariefekti). Davidsonin mukaan ”on todettava, ehkä aidosti yllättyneenä, että primitiiviset tekomme, eli tekomme joita emme suorita tekemällä jotakin toista, siis ruumiin liikkeemme, ovatkin ainoita olemassa olevia tekoja. Emme koskaan tee muuta kuin liikuta ruumistamme: se mitä sitten tapahtuu, riippuu luonnosta, ei meistä” (1982, 59).

Taylorin mukaan laadullisessa toiminnassa itsessään on sitä ohjaava päämäärä, joten toiminta ja päämäärä ovat ontologisesti erottamattomia, kuten Aristoteleen muoto ja aine. Hän sanoi, että kausaaliteorioiden metafysiikka on dualistista ja laadullisten teorioiden implikoima metafysiikka ”ei salli dualismia”. Davidson on monisti (spinozisti). Voidaankin olettaa, että Davidsonin mukaan päämäärällisyys on alkuperäistä, primitiivistä toimijuutta. Tämä liittyy tulkintaan siitä, mitä Davidson tarkoittaa mentaalilla aktilla tai tapahtumalla. Mentaalinen tapahtuma on Davidsonin mukaan aina identtinen ruumiillisen tapahtuman (aivotila, neuraalinen tila) kanssa, itse asiassa se on ruumiin tila, ontologisesta näkökulmasta. Mielentilan (tarkalleen ottaen aivotilan) syy on jokin ympäristön seikka, havainto, kokemus. Mentaalinen tila voi olla jonkin fyysikaalisen tapahtuman syy. Mentaalisiksi käsitetyt tilat ja fyysikaaliset tilat (materiaaliset) voivat olla keskenään kausaalisessa vuorovaikutuksessa, joka on nomologista eli determinististä luonteeltaan, ovat siis osa suljettua kausaalista systeemiä, mutta mentaalinen tapahtuminen on silti ennustamatonta, ”anomaalista”. (Davidson 1982, 207-227; 2005, 295-313).

Mutta Davidsonin mukaan kielellinen kyky, kyky ajatella ja puhua (katso osio 3.1) näyttäisi olevan kyky, joka antaisi mahdollisuuden kuvata tai käsittää kokemus (joka sekin on jo kielellistä, mutta parempaa sanaa ei ole) monin eri tavoin, ja sen jälkeen reagoida ja toimia yhtä monin tavoin. Sikäli kuin olennolla on kieli, hän voi toimia vaihtoehtoisesti, suunnitelmallisesti, strategisesti. Tähän hänen ajatuksensa olisi ainoa syy. Hän ei ole täysin olosuhteiden armoilla, vaan voi kieli-instrumenttinsa välityksellä ja avulla pysähtyä, ajatella ja suhtautua ympäristöön ja siinä tapahtuviin muutoksiin vaihtoehtoisesti ja kuvata tilanteen vaihtoehtoisesti. Puhuvana ja ajattelevana, toisin sanoen arvostelukykyisenä, hän voi olla itse kausaalinen voima, itseohjautuva, ”liikuttaa sormeaan”, jos katsoo

sen tarpeelliseksi, jonka jälkeen mukaan kuvaan astuu tarpeen selittäminen, joka tapahtuu aina kielellisellä tasolla ja jonka jälleen arvostelukyky ja kielellinen kyky mahdollistaa: ”liikutin sormeani, koska [...]”. Ajatusakti tai puheakti olisi tällöin primitiiviteko. Ajattelulla ei olisi tässä mielessä syytä, se olisi syy. Ajattelu olisi tässä mielessä analoginen sormen liikuttamiselle. Tosin Davidson esittää varauksen: ”Johtopäätös on, että ei ole estettä sanoa, että alkuperäiset tekomme, ainakin jos sivuutamme sellaiset ongelmatapaukset kuin mentaaliset aktit, ovat ruumiin liikkeitä (1982, 52). Jos ajattelun akti tulkitaan primitiivisenä, alkuperäisenä tekona ja syynä, toimijoilla on Davidsonin mukaan päämääriä, joita Taylor kutsui alkuperäisiksi. Mentaalinen, kielellinen tapahtuma voidaan nähdä ikään kuin kausaaliketjun tai -verkoston ”uutena” lenkinä tai pisteenä²², josta urkenee useita rinnakkaisia polkuja, ikään kuin mahdollisuuksien ja mahdollisten asiantilojen, ”maailmojen” lisääntymisenä. Nämä ovat puolestaan toteutuessaan aina liitoksissa jo olemassa oleviin lenkkeihin ja pisteisiin. Mentaalinen lenkki on fyysisessä mielessä aktuaalinen, mutta siihen sisältyy toteutumattomia mahdollisuuksia (potentia). Kieli olisi silloin eräänlainen valonheitin tai tutka, joka haravoi ympäristöä ja paljastaa siitä yhden siivun kerrallaan. Tutkassa tai valokiilassa näkymätön ei ole olematonta, eikä valokiilaan joutuva kaistale ole ontologisesti eri kuin valaisematon kaistale.

2.2.3 Käytännöllinen päättely

Käytännöllistä päättelyä tarvitaan silloin, kun ei välittömästi, suoralta kädeltä tiedetä tai osata päättää, kuinka toimia. Käytännöllinen päättely on päätöksentekoa epävarmassa tilanteessa. Kun Davidsonin mukaan toimintavaihtoehtoja punnitaan, taustalla on haluja ja uskomuksia (asenteita, pro-attitudes), joiden perusteella päädytään aikomukseen (intention), jonka jälkeen mahdollisesti toimitaan heti tai tulevaisuudessa. Davidsonin mukaan päättely etenee seuraavasti:

1. (P_1) *prima facie*²³ (x on parempi kuin y, x = terveellistä, y = epäterveellistä)

²² Tai, jo olemassa olevan lenkin uutena ”sävyinä”.

²³ *Prima facie*, lakitermi, joka tarkoittaa toistaiseksi riittäviä perusteita tai evidenssiä jonkin proposition tai joidenkin asiantilojen uskottavuuden puolesta (aihetodisteet). Esimerkiksi syyttäjän todistustaakka murhajatussa olisi todistaa, että epäillyllä murhaajalla oli tilaisuus, motiivi tms. Ilman näitä todisteita murhasyytöstä ei voi pitää aiheellisena. (katso Davidson 1982, 38-39).

(p₁) (a on terveellistä, b on epäterveellistä)

∴ (C₁) *prima facie* (a on parempi kuin b), (P₁) ja (p₁))

2. (P₂) pf(y on parempi kuin x, y = nautinnollista, x = ei ole nautinnollista)

(p₂) (b on nautinnollista, a ei ole nautinnollista)

∴ (C₂) *prima facie* (b on parempi kuin a, (P₂), (p₂))

3. (C₃) *prima facie* (a on parempi kuin b, (P₁), (p₁), (P₂), (p₂))

4. Intentio (C₄) (a on parempi kuin b)

(Davidson 1982, 38)

Siis:

1. Toisaalta (*prima facie*), a

2. Toisaalta (*prima facie*), b

3. *Kaiken kaikkiaan* (kaikki seikat huomioonottaen), a

4. Intentio, a

Päätelmän sisältämien premissien looginen muoto on Davidsonin mukaan ehdollinen (conditional): jokin teko on haluttava vain sikäli, kuin se edistää jotakin päämäärää. Olennaista on, että tekoa eli keinoa ja päämäärää, jota keino palvelee, ei voi erottaa toisistaan. “Emme voi eristää haluja periaatteista, jotka värittävät noita haluja” (Davidson 1982, 37). Komparatiivi “Teko a on parempi kuin teko b” merkitsee, että a on parempi kuin b sikäli kuin a:ta ja b:tä tarkastellaan suhteessa johonkin taustalla vaikuttavaan asenteeseen. Päätelmän johtopäätös, intentiota vastaava arvostelma (C₄) on sitä vastoin ehdoton, kategorinen. Vaihtoehtoisia toimintatapoja punnitaan suhteessa tekemisten seurauksiin (niiden haluttavuuteen) ja näiden seurausten todennäköisyyksiin. Uskomus on yhtä kuin seurauksen saama todennäköisyys: esimerkiksi syöpään sairastuminen tupakoinnin seurauksena on todennäköistä. Intentio muodostuu, kun jokin teko, jolla on laskennallisesti todennäköisimmin ja/tai eniten myönteisiä jälkivaikutuksia tulee valituksi. Näin muodostunut intentio on rationaalinen, kuluvan hetken tietoihin perustuva arvostelma, joka voi muuttua, sillä luonnollisesti kokemus ja lisäevidenssi voivat muuttaa uskomusjärjestelmäämme. Intentio ei sisällä pakottavuutta itse toimintaan²⁴. Halujen ja keinojen

²⁴ Davidson kritisoi tämän vuoksi Aristoteleen näkemystä, että käytännöllinen päättely johtaa *aina* tekoihin. Aristoteellinen teon selityksen malli on praktinen syllogismi. Aristoteleen mukaan teko on premissien *deduktiivinen* johtopäätös. Davidson kirjoittaa artikkelissa *How is weakness of the will possible?*:

suhteessa oleellista on looginen riippumattomuus. Loogisesta näkökulmasta syyt ja seuraukset, perusteet (teon intentio) ja teko ovat toisistaan riippumattomia (Vermazen & Hintikka 1985, 196), niillä ei ole loogista yhteyttä. Niiden suhde on kausaalinen. Loogisesti kausaalisuus ei ole lainomainen käsite: syyt ja teot ovat loogisesti toisistaan riippumattomia, jolloin uskomus ja halu voivat olla kausaalisesti kurittomia ja johtamatta toimintaan. Siis kausaalisuus (rationaalisuus) käytännöllisen päättelyn yhteydessä ei tarkoita, että päämäärää koskevan halun ja korreloivan uskomuksen koskien keinoa – tiettyä tekoa - välillä tulisi olla muuta yhteyttä kuin että persoonan näkökulmasta ne selittävät teon, siis halun ja uskomuksen välillä ei tarvitse olla loogista yhteyttä loogisen tai deduktiivisen seuraussuhteen mielessä. Looginen seuraussuhde tarkoittaisi, että jonkin keinon haluttavuus voitaisiin dedusoida siitä tosiasiaista, että se tyydyttää jonkin halun, jolloin melkein mikä tahansa teko olisi haluttava: päämäärä niin sanotusti pyhittäisi keinot – loogisesti. Ei sanota: ”mikä tahansa teko saavuttaakseni päämäärän käy”. Esimerkiksi jos joku haluaa parantaa kuntoaan, päämäärän tai halun sisältö (looginen muoto) tässä tapauksessa Davidsonin mukaan ei ole: ”Mikä tahansa keino, joka todennäköisesti parantaa kuntoani on sopiva”, vaan se on muotoa: ”Mikä tahansa keino on tavoiteltava sikäli kuin se todennäköisesti parantaa kuntoani”. (Vermazen ja Hintikka 1985, 196). Keino on arvokas ainoastaan suhteessa tiettyyn päämäärään, ehdollisesti. Hölkkääminen voi olla tarkoituksenmukaista sikäli kuin se parantaa hapenottokykyä, mutta ei sikäli, kuin se rasittaa polvien niveliä. Premissit ovat konditionaalisia. Halut ovat määriteltävissä vain suhteessa toisiin haluihin, ja näin halun kanssa

[...] Aristotle says that once a person has the desire and believes some action satisfy it, straightway he acts. Since there is no distinguishing the conditions under which an agent is in a position to infer that an action is desirable from the conditions under which he acts, Aristotle apparently identifies drawing the inference and acting: he says, 'conclusion is the action'.(Davidson 1982, 32)

Aristoteleen käsityksen mukaan jos ihminen aidosti tietää eikä vain puhu, Davidson lainaa Aristotelesta, ”in the sense in which having knowledge does not mean knowing, but only talking, as a drunken man may mutter the verses of Empedocles”, hän yksinkertaisesti toimii. Davidson jatkaa: ”Aristotle says that once the person has the desire and believes some action will satisfy it, *straightway he acts*”. (1982, 28). Praktinen syllogismi ei olekaan Davidsonin mukaan käytännöllisen päättelyn analyysi, vaan teon selityksen analyysi. Meillä voi kuitenkin olla todellinen dilemma, ja tämän Aristoteles jättää huomiotta. Jos ajatellaan ihmisen jokapäiväistä toimimista, aito moraalikonflikti on käytännöllinen toiminnan ongelma tilanteessa, jossa kysymme ”Miten minun tulisi toimia?”. (vrt kreik. sanaan ethos, joka merkitsee tapaa.) Kysymys herää, koska meillä on syitä sekä puolesta että vastaan. Davidson kirjoittaakin, että on hämmästyttävää, kuinka moraalifilosofiassa ongelmaan on kiinnitetty niin vähän huomiota: ”It is astonishing that in contemporary moral philosophy this problem has received little attention, and no satisfactory treatment.” (1982, 34). Samoin Ludwig Wittgenstein aikanaan huomautti, että on omituista, että lukiessaan ns. moraalifilosofista kirjallisuutta hän ei koskaan ollut törmännyt ”aitoihin moraalisiin ongelmiin”. Davidsonin huomautuksessa on samankaltainen kaiku. Hän toteaa:

[...] we must observe that *this picture of moral* [= käytännöllinen] *reasoning is not merely inadequate to account for incontinence; it cannot give a correct account of simple cases of moral conflict.* By a case of moral conflict I mean a case where there are good reasons both for performing an action and for performing one that rules it out (perhaps refraining from an action).” (1982, 33)

korreloiva arvostelma on loogiselta muodoltaan juuri suhteellinen. Davidson näyttää siis edustavan maksimaalista näkemystä. Halua tupakoida verrataan haluun pysyä terveenä ja haluun kokea mielihyvää, kokonaismotivaatioon. Yksinkertaisesti teot eivät ole dedusoitavissa päämääristä: Jos joku haluaa jotakin, mikä olisi looginen tapa toimia? Loogista tapaa toimia ei ole, kaikki keinot ovat sallittuja loogisessa mielessä. Looginen suhde ei lisäksi juurikaan kaipaa selittämistä, juuri siksi koska se on looginen. Olennaista intention mukaan toimimiselle on vaa'an kallistuminen selvästi toiselle puolelle, ratkeavuus: tasapelitilanteessa yhtä tekoa on mahdotonta rationalisoida, rationaalisesti intentoida, aikoa, ja tällaisessa tilanteessa tehty päätös on "irrationaalinen", koska se ei ole parempi verrattuna johonkin toiseen päätökseen. Voisi kuvitella, että tällöin käsillä olisi aito toimimisen ongelma, koska rationaalista lopputulosta ja päätöstä ei saavuteta. Mihin päätös tällöin perustuu?

Davidson sanoo, että kategorisen arvostelman sisältö on "teko x on haluttava" ja näin siis absoluuttisesti (x :ing is desirable). Tällöin teko on haluttava kaikkien mahdollisten toimijan ajattelemien syiden valossa. Intentio sisältää tämän ajatuksen, että teko on arvion mukaan paras. Intentio ei ole enää silkka halu, toive tai muu sellainen. Nämä voidaan ymmärtää *prima facie* – arvostelmina, joilla on jokin piirre, joka puhuu niiden puolesta. Intentio muotoon ja sen loogiseen rakenteeseen puolestaan kuuluu, että kaikki relevantit seikat, halut, toiveet, ym. on huomioitu. Siksi intention ilmoittaminen ei esimerkiksi vaadi mitään lisälausekkeita, esimerkiksi "uskon, että aion", "aion, jos". (Davidson 1982, 98-102). Mutta Davidsonin mukaan päätelmän "käytännöllisyys", siitä seuraava (intentionaalinen) toiminta on riippuvainen intentiota vastaavasta, kategorista muotoa olevasta arvostelmasta. Päättely, joka pysähtyy vertailuun (3.vaiheeseen: C_3) on praktista ainoastaan näennäisesti, ei tosiasiasa ("in it's subject, not in it's issue"), kuten esimerkiksi heikkotahtoisen, akraatikon, tapauksessa., jolloin "kaiken kaikkiaan"–arvostelma ei johdakaan toimintaan. Käytännöllisen päättelyn "johtopäätöksen" on oltava kategorista muotoa siitä syystä, huomauttaa Davidson, että muutoin ajatus toimimisesta joistakin perusteista käsin (intentionaalinen teko ja tahdonvapaa teko) ei olisi ymmärrettävä. Perusteet ovat aina suhteellisia, mutta päätöksen tekeminen on mahdotonta "toisaalta a, toisaalta $\neg a$ "–muotoisen johtopäätöksen perusteella. Davidsonin näkemys käytännöllisestä päättelystä ei siis näytä olevan utilitaristinen. Davidson puhuu kategorisesta intentiosta ja päätöksen tekemisestä hyvin samaan sävyyn kuin Charles Taylor "vahvasta evaluaatiosta" tai Harry Frankfurt "tahdosta". Mikä on tämä kategorinen intentio?

Kun toimija tekee jotakin, Davidsonin mukaan hänen suhteensa maailmaan on asenteellinen ja arvottava. Davidsonin mukaan teko tai tekoon johtava harkinta lähtee liikkeelle jostakin tekoa puoltavasta asenteesta (pro-attitude, katso Davidson 1982). Nämä puoltavat asenteet ovat mahdollisia tekojen rationaalisia syitä (rational causes, reasons). Syiden ei tarvitse ”hyviä” (Davidson 1982, 83). Davidson vaikuttaa siis tässä mielessä konstruktivistilta: syyllä ei aseteta muita vaatimuksia kuin että toimijalle se on riittävä syy. Esimerkiksi joku voi alkaa sodan halusta lopettaa kaikki sodat, jolloin taustalla oleva uskomus on selvästi epätosi: sodat voi lopettaa aloittamalla sodan (84). Tämä ei vaikuta uskomuksen selitysvoimaisuuteen teon syynä. Davidsonin mukaan kaikkien tällaisten asenteiden pääluokka, jolle muut asenteet ovat alisteisia, on haluaminen. Edelleen Davidsonin mukaan tämä haluaminen on toiminnan varsinainen ja efektiivinen syy (primary reason). Kysyttäessä esimerkiksi teon syytä vastaukseksi riittää lausahdus ”En tehnyt sitä mistään erityisestä syystä”, toisin sanoen, mistään sen erityisemmästä syystä kuin halusta tehdä niin ja niin. Jos siis vastaus kysymykseen ”Miksi teit sen?” on pelkästään ”Koska halusin” tai ”En mistään erityisestä syystä”, vastaus Davidsonin mukaan riittää selitykseksi, koska se riittää ilmaisemaan, että teko oli intentionaalinen (Davidson 1982, 6). Tällainen kuvaus on kuvaus pelkästään halun näkökulmasta, joka kuitenkin Davidsonin mukaan yksin riittää rationalisoimaan teon. Davidson ei kuitenkaan halua puhua tahdosta tässä yhteydessä ja vastustaa tahdon selittävää roolia. Edellä tarkastelin jo mahdollisuutta tulkita ajattelu alkuperäisenä toimintana (primitive action). Davidsonin näkemys halusta jossakin mielessä itsessään riittävänä perusteluna teolle – jos mukaan ei oteta muita tarkasteluja – antaa tukea ajatukselle pitää toimijaa alkuperäisenä syynä ja Davidsonin teonteoriaa laadullisena.

2.2.4 Kontinenssiperiaate, normatiivisuus ja irrationaalisuus

Davidson lainaa päättelynsä mallin Carnapilta ja Hempeliltä. Malli noudattaa yleistä tieteellistä induktiivisen tai tilastollisen päättelyn kaavaa, jonka mukaan uskottavin hypoteesi on se, jota eniten tukee kaikki saatavilla oleva relevantti evidenssi (katso myös Jaynes 2003, 19, kohta IIIb). Hempelin mukaan induktiivista päättelyä ohjaavan kokonaisevidenssin vaatimus (the requirement of total evidence for inductive reasoning) ei ole varsinaisesti osa tilastollista logiikkaa, mutta on ohje, jota rationaalinen päättelijä noudattaa. Davidson yleistää periaatteen koskemaan käytännöllistä ja moraalista

ongelmanratkaisua.²⁵ Ohjenuora on eräänlainen universaali järjen moraaliperiaate, jota Davidson kutsuu kontinenssiperiaateeksi. Periaate on toimia siten, kuin olisi parasta *summa summarum*, kuin kaiken kaikkiaan olisi parasta, kun kaikki relevantit asianhaarat on otettu huomioon. Käytännöllisessä päättelyssä, samoin kuin moraalisessa konfliktitilanteessa rationaalisuuden ehto on normatiivinen periaate: ”toimi siten kuin kaiken kaikkiaan parhaaksi näet” (Davidson 1982, 41). Kontinentti käytös on kirjaimellisesti kykyä pidättäytyä, vanhastaan kykyä pidättäytyä seuraamasta halua, silloin kun se ei ole oman arvion mukaan järkevää. Jotta käytännöllinen tai moraalinen järjestyminen – toimintaan johtava harkinta – olisi rationaalista, toimijan tulee luonnollisesti pitää toimimista päättelynsä mukaisesti normina. Periaate yhdistää päättelyn sitä seuraavaan toimintaan, sitoo ne toisiinsa. Myös psykologinen selittäminen ja psykologiset yleistyksiset ja inhimillisen käyttäytymisen ennakoiminen perustuvat oletukseen, että ihminen on päämäärärationaalinen: kun tiedetään tarpeeksi toimijan haluista ja asenteista sekä uskomusjärjestelmästä, voidaan suurin piirtein ennustaa hänen tulevaa käyttäytymistään, mikä olisi mahdotonta oletamatta yhteyttä päättelyn ja tekojen välillä. Ilman tällaista rationaalisuutta olisi Davidsonin mukaan mahdotonta tulkita ja ymmärtää, tai ylipäänsä havaita ns. psykologisia ilmiöitä: toimintaa ja uskomuksia. Ihmistä, joka ei normaalisti, toisin sanoen normatiivisesti - keskimäärin - noudata kontinenssiperiaatetta, ei voida tunnistaa ajattelevaksi olennoiksi, saati irratiionaaliseksi. Psykologia tieteenä pyrkii selittämään hahmottaakseen toimintaa jossakin määrin ennakoivia yleistyksiä (induktio), ei lakeja. Kun tiedetään tarpeeksi toimijan uskomusjärjestelmästä, yleistäminen on mahdollista. Sikäli kuin kaikilla toimijoilla on paljon yhteisiä uskomuksia maailmasta, niin kuin on, yleistyksiset ovat myös tietyssä määrin yleispäteviä.

Normatiivisen tulkinnan mukaan yhtenäisteorian tai kokonaisvaltaisen psykologisen teorian tulee nähdä teot persoonan asenteiden kokonaisuuden rationaalisenä lopputuloksena. Tekojen näkeminen persoonan kaikkien (relevanttien) asenteiden summana on nähdä ne käytännöllisen päättelyn johtopäätösten, ”kaiken kaikkiaan on parasta”-arvostelmien (all-things-considered –judgements) toimeenpanoina. Mikäli olio on kykenevä käytännölliseen päättelyyn ja muodostamaan arvostelmia ja toimimaan niiden perusteella, sen voidaan sanoa olevan jotakin, jota Carol Rovane (Hahn 1999, 463-479) kutsuu ”kokonaisrationaaliseksi ykseydeksi”(overall rational unity). Persoonuuden kriteeri on

²⁵ Tästä tietenkin seuraa, että ihminen tai rationaalinen toimija ei voi olla olematta samalla moraalinen persoona, eli normatiivinen, tai vähintäänkin moraaliseen ajatteluun periaatteessa kykenevä. Luultavasti tämän vuoksi Davidson ei puhu erikseen etiikan ongelmista.

”kokonaisrationaalinen ykseys”. Davidsonin näkemys käytännöllisestä päättelystä ja rationaalisuudesta edustaisi siis toisin sanoen jonkin tyyppistä maksimaalista kantaa. Ykseys on normatiivinen ihanne, jonka mukaan pitäisi toimia. Jos voidaan ajatella, että meidän pitäisi toimia normin mukaan, on ajateltava myös, että me emme aina pysty. Tämä antaa tilaa epäonnistumisille ja luonteenheikkouksille, irrationaalisuudelle. Olennaista on, että persoonien on ollakseen ”kokonaisrationaalisia yksikköjä” sitouduttava ideaaliin, joka osoittaa että he ymmärtävät mitä rationaalisuus tarkoittaa. Rationaalisuuden ymmärtäminen on yhtä kuin myöntää ihanteen normatiivinen status ja voima, se pitäisi ainakin silloin tällöin saavuttaa. Normi tarjoaa näkökohdan, josta käsin arvioida omaa ajattelua ja tekoja joko onnistumisina tai epäonnistumisina. Normi altistaa meidät kritiikille sekä itsen että muiden persoonien taholta. Rovaneen mukaan juuri otollisuus kritiikille on oivallinen sitoutumisen manifesti. Rationaalisuuden häiriö (failure) tai irrationaalisuus voidaan nyt määritellä häiriönä, jonka asianosainen itse on valmis tunnustamaan häiriöksi. Suopeus todellisuudessa suosittaa meidän tulkitsevan poikkeamia normista vain siinä määrin, kuin tulkittava itse on niitä valmis hyväksymään ja vastaa kritiikkiin. (Hahn 1999, 472-473). Toisin sanoen rationaalisuus on sisäinen normi (Davidson 1985, 345-346).

Rovane tulkinnessaan parafraaseoi sitä, mitä Davidson on kirjoittanut luonteenheikkoudesta (akrasia) ja irrationaalisista ilmiöistä. (*How is weakness of the will possible?, Paradoxes of irrationality, Incoherence and irrationality, Deception and division*). Tämän selittää rationaalisuuden ja irrationaalisen kiinteä yhteys. Irrationaalisissa ilmiöissä on Davidsonin mukaan kysymys käytännöllisen päättelyn ja rationaalisuuden häiriöistä. Koska rationaalisuus on ajattelun ja toiminnan ilmenemisen konstitutiivinen ehto (suopeuden periaate), olento voi olla irrationaalinen vain, koska hän on konstitutiivisesti rationaalinen. ”Irrationaalisuus on järjen häiriö” (”a failure within a house of reason”). Kontinentin käyttäytymisen vastakohta on heikkoluontoista akraattista käytöstä, kristillisessä kontekstissa heikkotahtoista. Tahdon – tai Davidsonin tapauksessa intention – heikkous on toimimista ja intention muodostamista jonkin muun kuin ”kaiken kaikkiaan on parasta”-arvostelman pohjalta. Yleisesti voidaan puhua irrationaalisista ilmiöistä: itsepetoksesta, toiveajattelusta jne. Näyttää siltä, että irrationaalisten ilmiöiden yhteinen nimittäjä on jonkin olennaisen, periaatteessa saatavilla olevan tiedon jääminen tai sulkeminen pois päättelyprosessista, joko premisseistä tai johtopäätöksessä. Ihmiset usein toimivat periaatteitaan, parempaa tietoaan ja tosiasioita vastaan, uskovat jotakin vaikka moni asia todistaa päinvastaista, tekevät jotakin, vaikka järki sanoo päinvastaista. Milloin on kyse

heikkoluonteisuudesta, akrasiasta? Tahdonheikkous on analoginen kognitiivisen päättelyvirheen kanssa, jota Davidson kutsuu perusteen heikkoudeksi (weakness of warrant): päättelijä ei noudata induktiivista kokonaisevidenssin vaatimusta, vaan hyväksyy hypoteesin, joka evidenssin perusteella on epätodennäköinen (Lepore & McLaughlin 1985, 140). Davidson määrittelee akrasian seuraavasti (1982, 22):

Teko x on akraattinen, jos:

- a) teko x voidaan kuvata toimijan näkökulmasta intentionaaliseksi
- b) toimija uskoo, että hän voi tehdä jonkin muun kuin teon x
- c) toimijan mielestä parasta, kaikki seikat huomioonottaen, olisi tehdä jokin muu teko kuin x , vaikkapa y (Carnap, Hempel)

Kysymyksessä on intentionaalisen toiminnan häiriö: teolle x on syy. Toimija kuitenkin ajattelee, että se ei ole paras syy, vaan kaiken kaikkiaan parasta olisi toimia tavalla y , mutta silti toimii tavalla x . Akrasian varsinainen edellytys on toimijan normatiivinen uskomus (c), että hänen tulisi toimia johdonmukaisesti päätelmänsä mukaan, siis että hänen tulisi toimia kokonaisedun mukaisella tavalla. Akrasian toteutuminen edellyttää toisin sanoen toisen asteen normatiivista arvostelmaa toimia Carnapin ja Hempelin induktion ”totaalievindenssin” perusteella, davidsonilaisittain kontinentisti. Hänellä on arvostelma: ”tiedän, että minun pitäisi toimia toisella tavalla, olen ristiriitainen, kun toimin näin”. Tämä arvostelma on toisen asteen arvostelma. Frankfurtin mukaan tahto on ”toisen asteen” halu, reflektiivinen. Frankfurtin mukaan toimija voi olla myös tahdoton rationaalinen ”huikentelija”, joka omantunnontuskitta seuraa toiseksi parasta vaihtoehtoa. Samoin Davidsonin mukaan luonteen- tai tahdonheikkous on ongelma rationaalille toimijalle, joka rationaalisuutensa lisäksi ymmärtää induktion kokonaisevidenssin normatiivisen sitovuuden. Esimerkiksi vastentahtoinen tupakoija haluaa kyllä tupakoida (”prefers smoking”), mutta kaiken kaikkiaan haluaa lopettaa (”prefers preferring abstaining”²⁶). Toisen asteen preferenssi ei näy toiminnassa, vaikka sen kontinenssiperiaatteen mukaan

²⁶ Jeffrey'n esimerkki: George M. Akrates, koska tupakoi, jossain mielessä pitää enemmän (’pref ’) tupakoimisesta kuin tupakoimisesta pidättäytymisestä, joka merkitään $S \text{ pref } \neg S$. ’Pref’ ei ole kaksipaikkainen predikaatti (relaatio), vaan lausekonnektiivi. Vaikka George M. Akrates tupakoikin, pitää herra Akrates kuitenkin tupakoimisesta pidättäytymistä parempana kuin tupakoimista, toisin sanoen haluaa lopettaa, joka voidaan nyt ilmaista: $(\neg S \text{ pref } S) \text{ pref } (S \text{ pref } \neg S)$. Jeffrey huomauttaa: ”I take [Harry Frankfurt] to have been the first to have deployed what is essentially the notion of higher-order preference, in an ingenious account of free action, free will and the concept of a person.” (1974, 377). Charles Taylor kutsuu tätä toisen asteen arvostelmien muodostusta ”vahvaksi arvottamiseksi” (strong evaluation).

tulisi. Akraattisesti tupakoitaessa ollaan tietoisia siitä, että kontinenssiperiaatteen mukaisesti ”kaiken kaikkiaan” –arvostelman tulisi johtaa tupakoinnin lopettamiseen, vaikka näin ei tapahdu. Akraatikko tunnistaa käyttäytymisensä järjenvastaisuuden ja potee huonoa omaatuntoa. Akraattisesti käyttäytyvä henkilö samanaikaisesti on tietoinen heikkoudestaan ja kuitenkin jollain tavalla ”unohtaa” sen. [...] ”tällainen toimija tunnistaa omassa intentionaalisessa toiminnassaan jotakin olennaisesti absurdia [...] hän ymmärtää että hänen omasta *summa summarum* –arvostelmastaan seuraa, että hänen tulisi tehdä jotakin, joka hänen omankin arvostelukykyensä mukaan sulkee pois sen, mitä hän itse asiassa on tekemässä tai tekemäisillään [...]” (Davidson 1982, 42; 1982b; 1999, 403). Miten tämä on loogisesti selitettävissä? Davidson päätelee, että kontinenssiperiaate ei voi olla loogisesti pakottava, vaikka onkin normi. Koska akrasia on mahdollista, käytännöllisen päättelyn johtopäätös, intentio toimia (Davidsonin päättelykaavan 4. kohta) ei voi seurata loogisesti premisseistä, kuten mm. Aristoteles ajattelee, joten johtopäätös on loogisesti eri muotoa kuin premissit. Mikäli premissit ovat ehdollisia, johtopäätöksen on oltava muodoltaan ehdoton. Kolme ensimmäistä päättelyn vaihetta ovat ehdollisia suhteessa erilaisiin päämääriin, mutta neljäs arvostelma (all-out-judgement) on edellisistä loogisesti riippumaton kategorinen intentio. Näin akrasian olemassaololle ei ole enää loogista estettä. Kuitenkin sille, mitä akraatti tekee, on peruste: akraatti halusi esimerkiksi tupakoida. (Ainoastaan sille, miksi hän ei tehnyt niinkuin järkeili, ei ole perustetta.)

2.2.5 Hyve-eettinen ja volutaristinen näkökulma

Irrationaalisuuden selittämisessä kysymys ja hankaluus on Davidsonin mukaan sellaisen mekanismin löytämisessä, jonka voidaan katsoa olevan mielenilmiöiden ja tekojen selittämiseen sovelias, mutta joka *ei* rationalisoi sitä mitä yritetään selittää. Normaalisti vetoamme johonkin rationaaliseen syyhyn (reason) selittäessämme, miksi joku uskoo ja tekee jotakin, jolloin ymmärrämme, että toimijan näkökulmasta katsottuna hänellä oli ”hyvä syy” ajatteluunsa tai toimintaansa (Davidson 1982, 3-19). Rationalisaatio on selittämisen elementti, jota ilman emme ole taipuvaisia hyväksymään selitystä selitykseksi mentaalisille ilmiöille. Emme etsi vain kausaalisia syitä ja voimia (causes and forces), vaan rationaalisia syitä (causes that are reasons). Irrationaalisten ilmiöiden tapauksessa olemme kuitenkin pakotettuja etsimään kausaalisuuden muotoja, jotka poikkevat rationaalisuuden normeista: mentaalisia syitä (mental causes), jotka eivät ole rationaalisia (reasons). Irrationaalisuus on ”mentaalisen kausaalisuuden tapaus, joka ylittää järjen” (Davidson 1985, 346-347; 1982b, 305).

Eräs tallainen mentaalisen irrationaalisen kausaation muoto on itsekritiikki. Davidsonin mukaan yksi tärkeimpiä ja kiinnostavimpia irrationaalisuuden muotoja on ”suurella arvossa pitämämme” itsekritiikin muoto, kyky tai vapaus muuttaa itseään valittuun suuntaan, jonka katsotaan jopa olevan rationaalisuuden olemuksellinen piirre ja vapauden lähde. Teoria, joka ei selittäisi irrationaalisuutta, ei myöskään selittäisi ”vapaaehtoisia yrityksiä ja onnistumisia olla itsekriittinen ja muuttaa itseä”. Itsekriittisyyden ja vapauden lähde on Davidsonin mukaan ”toista astetta oleva halu tai arvo”, ja sen laukaisemat teot, kun persoona arvottaa joitakin halujaan negatiivisesti tai positiivisesti, ja toimii muuttaakseen kyseisiä haluja. Muutoksen kohteena olevan halun näkökulmasta näille muutostavoitteille ei ole rationaalista perustelua tai syytä. Syy on suhteessa alkuperäiseen haluun itsenäinen ja riippumaton ja osin jopa vastakkainen, ja perustuu enemmän ja tarkemmin harkituille arvostuksille. Itsekritiikin tapauksessa ja identiteetinmuokkauksessa ”muutoksen tai seurauksen, mikäli se tapahtuu, syy ei ole rationaalinen”. (Davidson 1982b, 305).

Cavellin mukaan ongelma on itsen transendenssi (self-transcendence), joka on identiteetin paradoksi: miltä pohjalta ponnistaa henkilö, joka haluaa haluta jotakin muuta kuin mitä itse asiassa haluaa? Tällaisen henkilön on toimittava intentionaalisesti vasten omia intentioitaan. Mihin päätös pohjautuu? (Hahn 1999, 408-409). Cavell vertaa tällaista ”irrationaalista” järjenkäyttöä puutarhanhoitoon. Hoitaminen on sitä, että puutarhuri (esimerkiksi freudilainen ego) pyrkiessään muuttamaan halujaan (halua y) vetoaa johonkin toiseen haluun x , joka laukaisee kausaaliketjun, joka lopulta johtaa halun $\neg y$ tyydyttymiseen välillisesti ja kausaalisesti olematta sen suoraviivainen rationaalinen syy. Tällöin sanoa, että ”toimin, koska halusin, että $\neg y$ ” on monimutkaisen kausaalisen historian yksinkertaistamista. (Hahn 1999, 409-410).

Tämä näyttää kantilaiselta ajatukselta²⁷. Davidson tunnistaa rationaalisuudessa Kantin moraalilakia muistuttavan itse-reflektiivisen, normatiivisen (toisen asteen) toiminnon, joka on rationaalisuudessa se piirre, joka varsinaisesti tekee rationaalisuudesta rationaalisuutta: kyvyn havaita, milloin toiminta ei ole rationaalista. Tämä toiminto ei vain punnitse hyötyjä ja haittoja utilitaristisessa mielessä, vaan normatiivisesti velvoittaa toimimaan päättelymme mukaan ja näin suuntaa toimintaa teleologisesti. Tällaisen normin läsnäolo on akrasian tunnusmerkki. Millainen olisi utilitaristinen tupakoitsija? Tällainen tupakoitsija pitää tupakoimisesta, ja haluaa tupakoida. Kuitenkin hän myöntää, että olisi

²⁷ Kantin mukaan kategorinen normi, imperatiivi on *a priori*.

parempi lopettaa ja haluaisi lopettaa. Silti hän tupakoi ilman suurempia omantunnonvaivoja. Silkka utilitaristinen punninta ei Davidsonin mukaan ole akraattista: voimme useissakin tilanteissa arvioida, että olisi viisaampaa olla toimimatta jollakin tavalla, mutta silti toimimme tällä tavalla ilman omantunnotuskia. Se, mikä kuitenkin on Davidsonin mukaan rationaalisuuden ydin, on käytännöllinen päätelmä, että kokonaisvaltainen, korkeamman tason arvostelma on toimintaan velvoittava. Omatunto ratkaisee. Jos päättelee, että kaiken kaikkiaan (all-things-considered, prima facie) olisi viisainta tehdä jotakin tiettyä, tunnistaa, että ollakseen rationaalinen olisi tehtävä juuri niin. Jos ei tee niin, jättää niin tekemättä jollakin tavalla itseään vastaan. Tekemättä jättäminen on omasta mielestä absurdia, vasten parempaa tietoa, vastentahtoista, irrationaalista jne. Vasta tällainen korkeamman asteinen kokonaisvaltainen arvio, joka koskee toimijan kaikkia pyrkimyksiä, on Davidsonin mukaan rationaalisuudelle ratkaiseva. Olennaista ei ole tällöin niinkään kyky toimia, vaan kyky tunnistaa, miten tulisi toimia. Minäkuvan ja tekojen välillä on tällöin jonkinlainen normatiivinen yhteys, koherenssi.

Harry Frankfurt ja Charles Taylor esittävät molemmat vastaavan analyysin tahdon ja persoonan rakentumisesta, jolle Davidsonin näkemys on täysin analoginen (Frankfurt 1971, Taylor 1985). Taylorin ja Frankfurtin mukaan juuri tällainen Davidsonin itsekriittiseksi kutsuma arvottaminen – Davidsonin mukaan eräs irrationaalisuuden muoto - on persoonaa karakterisoiva piirre. Sekä Taylorin, Frankfurtin että Davidsonin mukaan olennolle, jota voi kutsua persoonaksi, näyttää olevan tyypillinen jonkinlainen järjen ylittävä toiminto: itsereflektio, itsekriittisyys, kysymys omasta identiteetistä. Frankfurtin ja Taylorin mukaan tämä on persoonan olemus. Taylor puhuu tässä yhteydessä vahvasta evaluaatiosta Frankfurt tahdosta Davidson kategorisesta intentiosta ja irrationaalisuudesta. Intentio on käytännöllisen päättelyn viimeinen vaihe ja sille on ominaista ratkaisuus ja lopullisuus, joka ainoastaan johtaa tekoihin.

Kun esitetään kysymys, miten olisi kaikkein parasta toimia, astutaanko samalla hyveenkin tielle, pois päin yksittäisten, sirpaleisten, sen kummemmin mihinkään kokonaisuuteen kuulumattomien tekojen arvosta ja hyödystä sinänsä? Davidsonin näkemyksessä rationaalisuudesta ja käytännöllisestä päättelystä voidaan nähdä vertailukohta erääseen pragmatistiseen moraaliteoriaan, Deweyn moraaliteoriaan. Teehan esimerkiksi pitää Deweyn hyve-eetikona sen perusteella, että Dewey korostaa ykseyttä minäkuvan ja tekojen välillä. Rovanehan nimitti Davidsonin yhteydessä samaa ilmiötä kokonaisrationaaliseksi ykseydeksi. Dewey puhuu ”moraalisesta imagosta”, jota Teehan nimittää

”integriteetiksi” (integrity). Termille ei ole yksiselitteistä suomennosta, mutta se tarkoittaa esimerkiksi rehellisyyttä, lahjomattomuutta, tinkimättömyyttä, eheyttä, koskemattomuutta ja loukkaamattomuutta. Dewey näyttää tarkoittavan moraalisella imagolla juuri vastausta kysymykseen (Taylorin *de jure* -kysymykseen ja Frankfurtin tahdon kysymykseen) ”minkälainen ihminen haluan olla?” Minäkuva ei tästä syystä alistu sääntöihin, joten sääntöihin perustuva etiikka on riittämätön kuvaamaan minän kehittymisen mahdollisuuksia. Teehanin mukaan tämä piirre Deweyn moraali-teoriassa on avainasemassa tulkittaessa Deweyta hyve-eetikona. Ykseys on Deweylle Teehanin mukaan hyve (846-848). Taustalla on samanlainen käsitys käytännöllisen päättelyn arkisesta merkityksestä kuin Davidsonilla, joka Deweyn tavoin korostaa, että käytännöllinen päättely liittyy arkisiin ongelmatilanteisiin, tapoihin ja paheisiin toimijan elämässä. Käytännöllinen päättely ei ole pinnallista, ja tässä mielessä sen voisi sanoa eräällä tavalla olevan aina moraalista, koska se on aidosti yhteydessä toimijan elämäntapaan, jokapäiväisiin tapoihin, ja koskettaa tämän omatuntoa. Deweyn hyve tai hyveet Teehanin mukaan olisivat piirteitä, jotka sallivat tai edesauttavat moraalisen minäkuvan tai integriteetin kasvamisen ja kehityksen ja tekevät mahdolliseksi tunnistaa teot, jotka ovat minäkuvan kanssa sopusoinnussa tai ristiriidassa (1995, 857). Davidsonin kuvailema normatiivinen rationaalisuus on täsmälleen tällainen piirre. Tätä tukee sekin, että kyetäkseen kehittymään toimijan on Deweyn mukaan oltava avarakatseinen (open-minded), ja avarakatseisuutta voidaan suoraan verrata Davidsonin esittämään induktiivisen kokonaisevidenssin periaatteeseen.

Kysymys omasta identiteetistä viittaa mielen dynaamisuuteen: irrationaalinen, itsereflektiivinen, itsekriittinen, vahvasti arvottava, tahtova mieli ei ole staattinen. Mikä on tämän dynamiikan lähde? Davidson selittää dynamiikan, irrationaalisuuden ja toisen asteen arvostelmat ja toiminnot siten, että mielen on oltava jakautunut. Mielen dynamiikkaa selittävän tyydyttävän teorian on Davidsonin mielestä omaksuttava eräitä keskeisimpiä Freudin näkemyksiä - edellyttäen että näkemykset voidaan löytää Freudilta, huomauttaa hän ”maallikkona”. Ensinnäkin mieli sisältää useita puolittain autonomisia rakenteita, joilla on luonteenomaisia taipumuksia (ajatuksia, muistoja, haluja), ja toiseksi nämä mielen osat muistuttavat sillä tavoin ihmisiä, että kullakin on tyypillisiä luonteenpiirteitä, jotka voivat edelleen olla syynä mentaalisille tapahtumille ja ulkoiselle toiminnalle (Davidson 1982b). Rationaalisuus näyttää olevan Davidsonille normatiivinen ja sen vuoksi dynaaminen kyky, joka ei ole absoluuttinen ja sallii epäonnistumisia. Davidson näyttääkin aristoteeliselta siinä mielessä, että toimiminen Carnapin & Hempelin periaatteen mukaan, luonteenlujuus, on luonteeltaan normatiivista, joka muistuttaa hyveen

harjoittamista. Ihminen ei ole täydellinen, vaikka hänellä on sisäinen normi. Tällöin hän voi olla erehtyväinen ja irrationaalinen. Epätäydellisyydet tietyissä rajoissa eivät kuitenkaan tuhoa häntä rationaalisenä subjektina. Rationaalisuus näyttää Davidsonilla hyvin toiminnalliselta. Yhteydessä Davidsoniin ja tämän käsitykseen toiminnasta, jota edellisessä on tarkasteltu, haluan lainata Tayloria suoraan:

”Yhdellä tasolla meidän on siis nähtävä itse-tiedostuksemme [self-perception] jonakin jota teemme, jonakin jonka voimme onnistua saavuttamaan, tai epäonnistua saavuttamaan, paremminkin kuin jonakin olemassa olevana perustilana. Tämä tarkoittaa, että meidän on nähtävä se kokemusten, halujen, tunteiden, ajatusten muotoilemisen toiminnasta seuraavana hedelmänä. Näin sen tavoittaminen, mitä haluamme tai tunnemme, on jotakin jossa voimme täydellisesti epäonnistua tai onnistua vain osittain, jota voimme vääristellä ja sensuroida.” (Taylor 1985, 85).

Itse-tiedostus itsen tuntemisen merkityksessä (self-transparency), joka on kartesiolaiselle valmiiksi annettu, on Taylorin mukaan hegeliläisessä laadullisessa toiminnan mallissa (osio 2.2.1) päämäärä, ei lähtökohta.

2.3 Persoonan käsitteen ulottuvuus Davidsonin teoreettiseen filosofiaan

2.3.1 Intention ja merkityksen yhteys

Haaparannan mukaan välineelliseen rationaalisuuteen liittyi kysymys itse tavoitteiden tai arvojen rationaalisuudesta, ja ajatus siitä, että haluaminen itsessään on rationaalista. Kysymykseen kalkyloivasta rationaalisuudesta taas liittyi kysymys jonkin muodon toistamisen ja sääntöjen seuraamisen rationaalisuudesta: onko mielekäästä kysyä, onko jonkin päättelysystemin sisällä tapahtuvan muodon ja säännön toistaminen ”järkevää”? Rationaalisuutta voitiin hänen mukaansa tarkastella joko tarkastelun kohteena olevan systeemin sisä- tai ulkopuolelta. Kun systeemissä vallitsee jokin sääntö tai muoto (kieli), voidaan kysyä, onko tämä sääntö rationaalinen? Itse kysymys voitiin kuitenkin esittää vain systeemin ulkopuolisesta perspektiivistä. Tarkastelin myös Taylorin laadullista ihmiskuvaa, jonka mukaan persoonat ovat merkityssubjekteja, ja joiden toiminta on alkuperäistä ja itseohjautuvaa, joiden tunteet ovat sisäsyntyisiä. Laadullisessa ihmiskuvassa toimintaa ei ymmärretty

tapahdumana, jolle on ulkoinen syy, vaan toiminta on primitiivinen käsite, joka tarkoittaa, että toiminnassa itsessään on sitä ohjaava päämäärä, joten toiminta ja päämäärä ovat ontologisesti erottamattomia. Toisin sanoen haluaminen itsessään on rationaalista ja merkityksellistä. Davidsonin filosofian ehkä tunnetuin teoreettinen käsite on radikaalitulkinnan käsite. Tarkastelen seuraavassa Davidsonin tulkinnan filosofiaa, ”radikaalitulkintaa”, esimerkkitapauksena tällaisesta laadullisesta tavasta ymmärtää merkitys ja toiminta. Myös kalkyylin, muodon toistamisen ajatus liittyy merkityksen syntymiseen ja toiminnan rationalisointiin. (Katso osiot 1.1.1 ja 2.2.1).

Donald Davidsonin tapauksessa jako teoreettiseen ja käytännölliseen rationaalisuuteen, tai teoreettiseen ja käytännölliseen filosofiaan ei ole kovin mielekäs: Davidson pyrki rakentamaan merkityksen ja toiminnan yhtenäisteorian (unified theory of meaning and action, esim. Davidson 1990). Puheen tuottaminen ja puheen ymmärtäminen on tietäntyyppistä toimintaa, puhumista ja ymmärtämistä. Toiminnan näkökulmasta toiminta on aina kielellistä ja toimijaksi kutsuttava olento on kielellinen ja puhuva olento. Kielen ymmärtämistä ja toimimista ei voi erottaa toisistaan. Tämä on Davidsonin taustaoletus tiivistettynä. (katso esim. Brandl & Gombocz 1989,1; Hahn 1999, 127). Davidson on kiinnostunut luonnollisen kielen ymmärtämisestä ja hänen lähtökohtansa on puhe, joka koostuu puheakteista²⁸. Davidsonin merkitysteoriassa luonnollisen kielen lauseet alun perin saavat merkityksen, kun lauseita käytetään viestinnässä. Tässä Davidson olettaa kuten Quine (*Word and Object*, Quine 1960). Toisin sanoen merkityksen teoria on empiirinen teoria. Luonnollisen kielen lauseella on merkitys vain lauseen konkreettisessa käyttöympäristössä, ja jonkun tietyn henkilön puhumana ja toisen henkilön tulkitsemana. Merkitys liittyy Davidsonilla intentionaalisuuteen ja puhujan tarkoitukseen: puhuja tarkoittaa lauseella jotakin. Metodinen periaate ja lähtökohta on tällöin olettaa, että puhuja ilmaisee arvostelman: puhuja uskoo, että hänen lauseensa on tosi. Jos ajatellaan, että kieltä voidaan tutkia ja lähestyä joko syntaktisesta, semanttisesta tai pragmaattisesta näkökulmasta, näyttäisi siltä, että Davidsonilla pragmatiikan rooli on semantiikkaa perustavampi.

Davidson päättää ”olla olettamatta, että lauseiden osilla (sanoilla) olisi merkityksiä muutoin kuin ontologisesti neutraalissa mielessä, jossa osat vaikuttavat systemaattisesti [kaikkien] lauseiden merkityksiin” (Davidson 1984, 22). Tässä voidaan erottaa kolme ajatusta. Ensinnäkin sanoilla on

²⁸ Puheaktiteorian isä on J.L. Austin 1955; 1962: *How to do things with words*.

merkitys vain lauseen kontekstissa (kontekstuaalisuus). Toiseksi osilla on vaikutus kokonaisuuden, lauseen merkitykseen, toisin sanoen lauseen merkitys rakentuu sen osatekijöiden perusteella (kompositionaalisuus)²⁹. Kolmanneksi lauseen osat vaikuttavat jollakin systemaattisella tavalla kielen kaikkien lauseiden merkitykseen (laajennettu kontekstuaalisuus tai holismi). Empiirisuus tarkoittaa myöskin kontekstuaalisuusperiaatteen ymmärtämistä niin, että lauseella on merkitys tai se voidaan tulkita vain puhutun kielen kontekstissa, lauseen käyttötilanteessa ja – ympäristössä. Lause on semanttinen rakenne. Lause on semanttinen kompositionaalinen rakenne kuitenkin ”ontologisesti neutraalissa mielessä”. Sanalla yksittäisen lauseen kontekstissa on Davidsonin mukaan mieli tai referenssi vain sikäli kuin se esiintyy systemaattisesti (samamerkityksisenä tai samaa virkaa toimittavana) toisissa lauseissa. Osilla on merkitys vain lauseyhteydessä ja yksittäisellä lauseella koko kielen kontekstissa tai riittävän suuressa lausejoukossa: vaikka ”joukkoa” on vaikea täsmällisesti määrittää, jossakin määrin lause saa merkityksensä vain muiden lauseiden yhteydessä. (Davidson 1984, 22). On huomattava, että lause Davidsonilla onkin vain abstraktio, tietyllä tavalla keinotekoinen malli. Luonnollinen lähtökohta on puhe. Puhe koostuu puheakteista, joista lauseen idea abstrahoituu. Toisin sanoen, kun on käsillä riittävä määrä puhetta, voidaan abstrahoida kielen L konstruoitu esimerkkilause, kokonaisuus, lausekonteksti. Lauseen looginen muoto voidaan analysoida. Kun tämän yhden lauseen merkitys tai looginen muoto on analysoitu osiinsa, näillä löydettyillä osilla on yhteys myös kielen muiden lauseiden merkityksiin loogisiin muotoihin, systemaattisesti. Tämän jälkeen voidaan rakentaa tai muotoilla jokin abstrahoitu teoria merkityksestä. Kompositionaalisuuden periaate kuvaa aina jo

²⁹ Gottlob Fregen filosofisen metodin taustalla on kaksi semanttista periaatetta. Toista periaatetta kutsutaan kompositionaalisuusperiaateeksi, ja toista kontekstuaalisuusperiaateeksi. Kompositionaalisuusperiaate voidaan muotoilla kahdella tavalla. Kompositionaalisuusperiaatteen mukaan kompleksisen ilmaisun (proposition tai lauseen) merkitys koostuu sen (yksinkertaisten) osien merkityksistä (esim. Frege 1882; katso Raatikainen 1997) Kontekstuaalisuusperiaatteen mukaan puolestaan kompleksisen ilmaisun osilla (sanoilla, Wörter) on referenssi (Bedeutung) ainoastaan kompleksisen ilmaisun (lauseen) ilmaiseman ajatuksen (Gedanke, Sinn) kontekstissa (Frege 1884, *Die Grundlagen der Arithmetik*). Fregen tapauksessa merkitys voidaan kuitenkin tulkita kahdella tavalla, joko siksi, mitä Frege kutsuu mieleksi (Sinn), tai sitten siksi, mitä hän kutsuu referenssiksi (Bedeutung) (Haaparanta 2006, 290). Kontekstuaalisuusperiaatteen ja kompositionaalisuuden yhteensopivuus ja kontekstuaalisuuden merkitys riippuu siitä, kuinka kontekstuaalisuuden periaate tulkitaan Sinn-Bedeutung –erottelun kontekstissa. (Ongelmista tarkemmin katso Haaparanta 1994; Haaparanta 2006). Näiden Fregen nimiin luettujen periaatteiden lisäksi Frege kirjoittaa, että ”itse asiassa, yksi merkittävimmistä eroista minun ja Boolean - ja tähän voi lisätä Aristoteleen - välillä on, että minä en lähde liikkeelle käsitteistä vaan arvostelmista”. Tätä lausumaa on kutsuttu prioriteettiteesiksi. Näkemys, että arvostelma, siis fregeläisittäin ajatus, joka esitetään totena (tai epätotena), on ensisijainen suhteessa käsitteisiin, on kantilainen. Kant kirjoittaa puhtaasti järjen kritiikissä, että ymmärrys voi käyttää tai hyödyntää käsitteitä vain tehdessään arvostelmia. Haaparanta toteaa, että vaikka ei ajateltaisi Fregen olevan analyttinen filosofi, arvostelman – tai lauseen - ensijaisuudella tarkastelun lähtökohtana ja kontekstuaalisuudella on ollut tärkeä rooli siinä, miten filosofinen metodi on ymmärretty analyttisen filosofian piirissä, ja kyseiset periaatteet ovat olleet analyttisessä traditiossa filosofisen tiedon etsintää ohjaavia (Haaparanta 2006, 289-290). Näin on myös Davidsonin tapauksessa.

ymmärrettyjä, tulkittuja kieliä, joiden merkitys on tunnettu. Merkitysteoria voidaan rakentaa vain jo opitulle kielelle³⁰. Kysymys siitä, onko tällainen teoria tosi jostakin kielestä on Davidsonin mukaan ymmärrettävä vain, jos kyseisen kielen lauseilla on teoriasta riippumaton – puhuttu ja toiminnallinen – merkitys. Davidsonin mukaan ei ole mitään syytä etsiä kielenkäyttöä edeltävää tai tästä käytöstä riippumatonta selitystä millekään kielen ja todellisuuden viittaussuhteelle. (Hahn 1999, 65; Davidson 1990, 300-301)³¹. Näin Davidson olettaa totuuden käsitteen primitiiviksi. Sekä ymmärtää että kuvata lauseen merkitys on ymmärtää ja kuvata, milloin ja millä ehdoin jonkun puhujan lause hänen käyttämänään on joissakin olosuhteissa ja käyttötilanteissa tosi. Merkitys tyhjentyy näihin lauseen toteutumisen ehtojen eli totuusehtojen ymmärtämiseen. Ajatukseen totuudesta kiteytyy oikeastaan Davidsonin koko teoreettinen lähtökohta. Totuus on primitiivinen käsite, jonka Davidson sanoo tuottavan tulkinnan lauseiden välillä. (Eri kielten) lauseet ovat tällöin materiaalisesti ekvivalentit. Ekvivalenssisuhteen empiirinen evidenssi on lauseiden käyttäminen: kun tulkitsija käyttää jotakin lausettaan samoin kuin huomaa puhujan käyttävän jotakin lausettaan, tulkitsija voi tulkita puhujan lauseen merkitsevän samaa kuin hänen oma vastaava lauseensa. Käyttäminen ja merkitys redusoituvat Davidsonin mukaan totuuteen, eli puhujan ja tulkitsijan lauseilla on sama merkitys, kun he pitävät kumpikin lausettaan tosina samoissa olosuhteissa ja tilanteissa. Käännössuhteen perusta on lauseiden sama empiirinen ”totuusarvo”.

Davidsonin mukaan ”selitettävä ilmiö on sosiaalinen ilmiö” (1990, 314). Tulkitsijan roolissa oleva näkee oletetun puhujan toimivan päämäärähakuisesti, tekevän tiettyjä valintoja ja päätöksiä, joka oikeuttaa oletuksen, että puhujan ääntely on ylipäättään kieltä. Tulkitsija turvautuu havaintoon siitä, mitkä episodit ja tilanteet maailmassa kausaalisesti aiheuttavat erilaisia puheakteja. Lauseen käyttäminen on osoitus lauseen myöntämisestä, toisin sanoen lauseen totena pitämisestä. Davidsonin ”näkökulma kieleen ja totuuteen on, että observoitavissa on lauseiden käyttö jossakin ympäristössä, jolloin totuus on semanttinen käsite, jonka ymmärrämme selvimmin.” (1990, 300). Davidsonin mukaan havainto, että puhuja tietyissä tilanteissa suosii joitakin lauseita toisten kustannuksella, on kolmen

³⁰ Davidsonin mukaan Michael Dummett ja Hartry Field ovat esittäneet tämän huomautuksen. Field, Putnam, Soames ja Dummett ovat myös tarttuneet seikkaan, että Tarski ei puhu mitään kielenkäytöstä tai -käyttäjistä. Puolalaisen loogikon Alfred Tarskin semanttinen totuusnäkökulma on Davidsonin mukaan menetelmä, jolla merkitysteoria voidaan rakentaa kompositionaalisuuden ja holistisen periaatteen mukaisesti (rekursiivisesti). (Katso Tarski 1944 ja 1983).

³¹ Kielen sosiaalinen, julkinen luonne. Tämä on quinelaisen naturalismin – Davidson on quinelainen - lähtökohta, jonka taustalla on Peircen pragmaattinen maksimi tai empiristinen periaate (katso esimerkiksi Follesdahl 1974; Engel 1991, 32) : lauseen merkitys on sen totuuden tai epätotuuden kokemuksellinen seuraamus. ”There is nothing in linguistic meaning, then, beyond what is to be gleaned from overt behavior in observable circumstances.” (Quine 1987, 5).

välillisen intentionaalisen asenteen lopputulos: minkä puhuja ajattelee olevan lauseen merkitys (meaning), minkä hän uskoo olevan totta tai todennäköistä (degree of belief) ja näiden lisäksi mitä asiantiloja hän pitää toivottavana (desire). Jonkin lauseen totuuden suosiminen suhteessa jonkin toisen lauseen totuuteen on verbaalinen akti, melko helposti observoitava ”totaalidispositio” tai preferenssi³². Dispositio on kolmen välillisen osamuuttujan, merkityksen, uskomuksen ja halun summa. Välilliset intentiot eivät ole suoraan näkyviä. Tulkinnan teorian haaste on selittää, minkälainen käyttäytymistä selittävä rooli on toisaalta intentioilla ja toisaalta merkityksellä. Puheen tulkinta onkin toiminnan selittämistä. Koska lauseen käyttäminen tai puheakti on intentionaalinen teko, sen tulkitseminen on luonteeltaan teleologista tai päämäärärationaalista selittämistä, jossa vedotaan ”tuttuihin” ”terveenjärjen” intentioihin tai perusteluihin (Davidson 1984, 126,159,161). Halun ja uskomuksen yhdistelmä, jota Davidson kutsuu termeillä ”rationalisaatioksi”, ”uskomus-halu – pariksi” tai ”primaarisiksi syyksi” (katso Davidson 1982, *Actions, reasons and causes*), selittää teon valaisemalla toimijan syitä ja vaikuttimia ja saa sen näyttämään rationaaliselto toimijan tarkoituksiperien valossa. Samalla tavoin merkityksen ja uskomuksen yhdistelmä tulkitsee sen, mitä puhuja tarkoittaa lauseellaan. Siinä missä toimijan mieltymykset voidaan päätellä tämän toiminnasta, puhujan uskomus koskien jotakin lausetta voidaan ”melko suoraan” päätellä siitä, minkälaisissa olosuhteissa hän lausetta käyttää. (Davidson lainaa Anscombea (Anscombe 1957, *Intention*): ”haluamisen primitiivinen merkki on tavoittelu”.) Ei siis ole Davidsonin mukaan ”absurdia ajatella näiden asenteiden olevan uutettavissa toimijan lausepreferenssin rakenteesta”. Merkityksen, uskomuksen ja halun (”the basic trio”) keskinäinen riippuvuus on niin täydellinen, että on lisäksi turhaa yrittää ymmärtää niitä toisistaan riippumatta. Tulkintaan on ”liityttävä saumattomasti keskeisten kognitiivisten ja konatiivisten asenteiden kuvaus”. (Davidson 1990, 315-322). Puheen tulkitsemisen teoria on siis luonteeltaan holistinen³³. Davidson kutsuu tällaista teoriaa yhtenäisteoriaksi (unified theory of meaning and action). Yhtenäisteoria on käytännössä sama kuin bayesilainen päätöksentekoteoria³⁴. Davidsonin mukaan

³² John Collinsin mukaan valinta kahden option välillä eli dispositio, joka on ”kokonainen” erotettuna ei-kokonaisesta voidaan ilmaista kontrafaktuaalin avulla: tällainen dispositio M olosuhteissa C on sellainen dispositio, että jos olisi niin, että C, olisi niin, että M. Uskomukset ja halut ovat preferenssin osadispositioita, joille tällainen kontrafaktuaali ei päde. Tämän vuoksi preferenssi voidaan hyväksyä dataksi. (Hahn 1999, 507).

³³ Collins kutsuu pulmaa ’toimijan intentionaalisen ongelman ratkaisemiseksi’ tai ’intention yhtenäisteoriaksi’ (Collins 1996, 502). Tässä Davidsonia voidaan verrata Taylorin näkemykseen, että kieli konstituoii tunteet, on niiden mediumi (Taylor 1985, 215-247).

³⁴ Esimerkiksi Ramsey, *Truth and probability* 1950 (1978), Jeffrey 1965 (1983). Davidsonin mukaan Richard Jeffrey’n versio (*The logic of decision*) Ramseyn menetelmästä on soveltuva intention yhtenäisteoria. Davidson suosii Jeffrey’n

yhteys radikaalitulkinnan ja psykologisen päätöksentekoteorian välillä on kiinteä, ne ovat osa samaa ongelmaa. Päätöksentekoteoria vaatii, että haluja ja uskomuksia tai niiden todennäköisyyttä kuvaaville lauseille voidaan antaa merkitys ja tulkinnan teoria toisaalta vaatii uskomuksien tai subjektiivisten todennäköisyyksien mitta-asteikkoa tulkinnan pohjaksi. Davidsonin mukaan menetelmä on periaatteessa sama kuin Quinen radikaalikäännös –metodi. Sekä Quinen että päätöksentekoteorian menetelmässä uskomus on eräänlainen vakio, oletamus. Quinelle lähtökohta on, että lingvistin ja natiivin uskomuksissa ei voida sallia liikaa eroavaisuuksia (logiikoissa). Esimerkiksi Ramseyn oletamus on, että voidaan eräiden valintojen – vedonlyöjän asettaman panoksen - perusteella löytää uskomusvakio, eräänlainen nollapropositio tai – lause, (”eettisesti neutraali” kuten Ramsey sanoo), jota henkilö pitää yhtä todennäköisenä kuin epätodennäköisenä. Tällöin sekä Quine että Ramsey olettavat uskomuksista jotakin: sekä puhujan että vedonlyöjän uskomukset ovat tietyllä tavalla rationaalisia. (Davidson 1990, 317, 319). Tätä oletusta kutsutaan suopeuden periaatteeksi (principle of charity).

2.3.2 Suopeuden periaate

2.3.2.1 Koherenssi: säännön tai muodon toisto

Davidson tiivistää käsityksensä tulkinnasta seuraavalla tavalla:

1. Luonnollinen kieli opitaan. Opittavan kielen tulee koostua äärellisestä määrästä rakenneosia, muutoin oppiminen ei ole mahdollista.
2. Koska lauseet ilmaisevat jonkin merkityksen, niillä on loogisia ominaisuuksia. Ei siis ole järkevää tulkita jotakin kielellistä operaatiota esimerkiksi loogisena konjunktiona, elleivät puhujat käytä sitä konjunktion totuustaulun mukaisesti. Tulkittavan ei ole järkevää säännönmukaisesti tulkita myöntävän, että $p \ \& \ q$, jos tämä ei ole valmis myöntämään, että p .
3. Monien lauseiden on oltava tosia sillä hetkellä, kun ne lausutaan tai myönnetään. (Davidson 1994, 123).

teoriaa, koska Jeffrey'n teoriassa objektit, joihin valinnat kohdistuvat ja joille subjektiiviset todennäköisyydet ja arvot lasketaan, ovat propositioneja, tosin tulkittuja. Davidsonin mukaan ei ole hankalaa olettaa, että ne olisivatkin tulkitsemattomia lauseita, jolloin käsillä on davidsonilaisittain valmis yhtenäisteoria. Ramsey'n teoriassa ”ordinaalinen preferenssi” kahden eri option välillä voidaan saada selville tekemällä yksinkertainen käyttäytymistesti: tarjoamalla veto. Testi kuitenkin edellyttää tulkintaa ja liikaa ennako-oletuksia Davidsonin tarpeita ajatellen: vedonlyöjän on tunnistettava vetoa kuvaava lause vedoksi, siis lauseeksi, joka määrittelee kausaalisuhteen kahden tapahtuman välillä. Toiseksi vetoa kuvaavan lauseen tai proposition todennäköisyydellä ei saisi olla vedonlyöjälle itseisarvoa (Ramsey kutsuu sellaista propositioneja eettisesti

Toinen ja kolmas teesi yhdessä lausuvat julki suopeuden periaatteen. Toinen väite on suopeuden periaatteen yksi osa, eikä se ole ”tavanomainen empiirinen väite”. Kolmas teesi on suopeuden periaatteen toinen osa. Davidson sanoo, että toisesta teesistä seuraa, että lauseiden merkitykset ovat osittain toisistaan riippuvaisia. Tämä ei tarkoita, että hän olisi ”estoton holisti”, että yhden lauseen merkitys riippuu kaikkien lauseiden merkityksistä. (1994, 123). Davidsonin mukaan ”ei ole järkevää tulkita jotakin kielellistä operaatiota esimerkiksi loogisena konjunktiona, elleivät puhujat käytä sitä konjunktion totuustaulun mukaisesti” (1994, 123). Tulkinnassa liikkeelle pääsemiseksi on oletettava, että puhujan lausumat ovat koherentteja, koska ymmärtämisen ja merkityksellisyyden välttämätön edellytys on merkitysrakenteen sisäinen logiikka, muodon tai säännön toistuvuus. Ilman loogista säännönmukaisuutta ei voida havaita minkäänlaista semanttista struktuuria ja lauseiden loogista muotoa. Merkitysholismi, jota on edellä tarkasteltu, näkyy tässä. Davidsonin mukaan tulkitsijalla ei ole ainakaan alussa muuta vaihtoehtoa kuin projisoida oma logiikkansa ja rationaalisuuden standardinsa tulkittavaan, jos hän ei halua tuhota kaiken ymmärrettävyyden perustaa. Tämä tarkoittaa, että samanlaisuuden tai erilaisuuden standardi on pääpiirteissään sama olennoille, joita voi kutsua rationaaliseksi (1990, 320). Tämä käännoismaksiimi ja metodologinen prinssiippi on Quinen soveltama periaate (Quine 1960): ”Kääntäminen perustuu ohjenuoraan, että [vieraan kielen puhujan] ensi näkemältä epätosilta näyttävät väittämät todennäköisesti selittyvät vielä piilevillä käännosvirheillä, kielten eroilla [...] Ohjenuoran taustalla oleva terve järki on se, että keskustelukumppanin kohtuuton typeryys on epätodennäköisempää kuin huono käänno – tai kotikielen tapauksessa toisistaan poikkeava tapa käyttää kieltä.” (Quine 1960, 59). Jos kuulijan tarkoitus on ymmärtää, hän ei voi Quinen mukaan lähtökohtaisesti olettaa, että vieras puhuja olisi ”typerämpi” kuin hän itse. Davidsonin mukaan tämä tarkoittaa, että ollakseen ymmärrettävä vieraan kielen puhujan on oletettava olevan riittävässä määrin rationaalinen myös siinä tapauksessa, että hänen logiikassaan havaitaan puutteita tai hänen havaitaan erehtyneen, sillä ilman rationaalista perustaa virheen tekemisen tai typeryyden ajatus on itsessään epäymmärrettävä (1984, On the very idea of conceptual scheme). Davidsonin mukaan koherenssioletus ei ole ”tavanomainen empiirinen väite”. Tämän voi tulkita tarkoittavan, että tulkitsija ei voi valita asennettaan, vaan hänen on pakko suhtautua tulkittavaan suopeasti.

neutraaliksi). Kolmanneksi testi olettaa, että vaikkapa vedon tapauksessa ”Jos p , niin maailma β , jos $\neg p$, niin maailma γ ” vedonlyöjä näkee todennäköisyyksien p & β tai $\neg p$ & γ riippumattomuuden toisistaan

2.3.2.2 Korrespondenssi: päämäärärationaalisuus

Davidsonin mukaan edelleen ”monien lauseiden on oltava tosia sillä hetkellä, kun ne lausutaan tai myönnetään”. Tämä on Davidsonin mukaan suopeuden periaatteen toinen puoli. On nähtävissä, että puhuja uskoo puhuvansa totta joissakin tilanteissa, että hän tarkoittaa mitä sanoo. Tämä ei ole riittävä todiste uskomuksen objektiiviselle totuudelle. Toden uskomuksen, totuuden, ja todeksi uskotun välille jäisi kuilu. Kuitenkin Davidson sanoo, että nimenomaan totuuden käsite on tulkinnan teorian ydin. Davidsonin mukaan totuus on primitiivikäsite ja se, ”mikä yhdistää puhujaa ja tulkitsijaa”, on nimenomaan totuusteoria, joka ”välittömästi kuvaa puhujan kielelliset käytännöt ja kyvyn”, sekä on ”sen ydin (substance), minkä tulkitsija tietää, kun hän käsittää puhujan puheen merkityksen”(1990, 312). Davidsonille tulkinnan teoria on nimenomaan totuusteoria. Miksi? Kielellä on oltava ontologia, jotta sillä on merkitys. Johdonmukaisuuden vallitessa on mahdollista tunnistaa loogiset vakiot. Kun voidaan tunnistaa semanttinen rakenne, joka vastaa ensimmäisen kertaluvun predikaattilogiikkaa, on mahdollista erottaa yksilötermit ja predikaatit. Kuinka tulkita yksilötermit ja predikaatit? Looginen vakioisuus tai johdonmukaisuus ei riitä yksilötermien ja predikaattien ekstensioiden tulkitsemiseksi. Toinen välttämättömyys onkin olettaa, että puhujan uskomukset ovat kausaalissa yhteydessä maailmaan ja että sanat ovat ehdollistuneita – puhujalle ja tulkitsijalle yhteisen – maailman objekteihin. Puheen ontologian selvittäminen edellyttää enemmän kuin loogisen yksimielisyyden. Eteneminen tulkinnassa edellyttää tällöin totena pidettyjen lauseiden tunnistamisen lisäksi sen havainnoimista, miksi puhuja pitää lauseitaan totena, puheen kausaalisen ympäristön tarkkailua. (Davidson 1990,319-320; 2005, 45).

Jotta voidaan ylipäänsä projisoida uskomuksia tai intentionaalisia tiloja, on oletettava kausaalinen yhteys ympäristön ja tilojen välillä. Ainoa mahdollisuus edetä tilanteessa on siis olettaa, että puhujalla on objektiivisesti tosia uskomuksia. Ramberg osuu asian ytimeen. ”Tulkitsijan ongelma on havaita ja nähdä yhteys objektikielen lauseiden ja niiden käyttötilanteen välillä. Tämä ekstensionaalinen linkki on tietenkin totuus” (Ramberg 1986, 72). Rambergin mukaan suopeus tarkoittaa, että kuulijan on ensiksi voitava tunnistaa vieras puhe kielelliseksi toiminnaksi. Kielellisen toiminnan alueella totuuspredikaattia voidaan soveltaa. Toiseksi kuulijan on voitava yhdistää puheaktit vallitseviin olosuhteisiin,

ympäristöön (Ramberg 1989, 68)³⁵. On mahdotonta säilyttää puhujalle virheellisiä uskomuksia tai anomalioita ilman, että tulkitsija on onnistuneesti yhdistänyt suuren määrän puhujan ilmaisuja niihin olosuhteisiin, joiden vallitessa ilmaisut johdonmukaisesti esiintyvät eli ovat tosia (”totuusehtoihin”). Oletus ei ole taaskaan valinnainen hyvän tahdon osoitus, vaan välttämätön (transendentiaalinen) ehto (Ramberg 1986, 86). Puhujan ei voida olettaa olevan systemaattisesti väärässä, koska tällöin yhteys vallitseviin olosuhteisiin (totuusehtoihin) katkeaa, jolloin tulkinta on mahdotonta. Väärien uskomusten attribuutio on näin riippuvainen uskomusten ja olosuhteiden kausaalista linkistä: tosista uskomuksista. Tosi uskomus on eräänlainen olosuhteiden empiirinen vakio, joka yhdistää tulkitsijaa ja tulkittavaa³⁶. Tulkinta ei salli liikaa eroavaisuuksia uskomuksissa: Tulkitsija voi havaita puhujan pitävän (ainakin joitakin) lauseitaan tosina nimenomaan siksi, että ne ovat tosia, samassa merkityksessä kuin hänen omat lauseensa ovat tosia. Toisin sanoen, tulkitsija havaitsee toisen puheaktien olevan kausaaliosuhteissa yhteydessä ympäristöön samalla tavalla kuin osa hänen omista lausahduksistaan on kausaaliosuhteissa yhteydessä ympäristöön. Tässä yhteydessä Davidson käyttää myös ilmaisua yksimielisyys (agreement), mutta yksimielisyys ei selitä totuutta (totuus ei ole episteeminen käsite), vaan totuus selittää yksimielisyyden³⁷. Tämä yhteinen perusta, jota voidaan nimittää totuudeksi, on Davidsonin mukaan juuri quinelaisen merkityksen epämääräisyyden ja merkityksen empiirisyyden idea. Merkitys on se, joka säilyy vakioisena puhujien välillä³⁸. Merkitysten identifiointi ei yksinkertaisesti ole muuta kuin

³⁵ Kuulijan hypoteesi voidaan muotoilla vaikkapa: ”Gavagai” on tosi-kielessä-L x :n sanomana hetkellä t joss x :n näköpiirissä hetkellä t on jänis, ja x osoittaa jänistä hetkellä t , ja näköpiirissä on vain yksi jänis, ja sää on kaunis, jne.” Hypoteesi tai ”modifioitu T-teoreema” on kuulijan havaitsemien puhujan käyttäytymisen, relevanttien tilannetekijöiden ja olosuhteiden konjunktio (Ramberg 1988, 65).

³⁶ ”Tämä tarkoittaa, että toden T-lauseen [”S on tosi joss p ”]ollessa kysymyksessä, s ja p ovat, kun niitä käytetään, empiirisesti samalla tavoin observoitavissa” (Ramberg 1986, 76).

³⁷ Williams kritisoi Davidsonin väitettä, että totuus on selittävä (real explanatory primitive), ”rikas” (rich notion) käsite (Williams 1999, 561-562) Selittääkö totuus aidosti Davidsonin ajatusta suopeudesta? Williamsin mukaan Davidson ei sano sen enempää kuin deflationisti sanoisi. Williamsin mukaan suopeus tarkoittaa, että meidän on tulkittava toisen uskomuksia omien uskomustemme pohjalta. Avainkäsite on hänen nähdäkseen yksimielisyys, ei totuus, vaikka Davidson sanaa käyttääkin. Totuudella ei ole Williamsin mukaan selittävää roolia. ”Löytää totuutta toisen lausumista on sama asia kuin löytää noista lausumista totuuksia”, Williams kirjoittaa, ja tämä on kaikki mitä suopeus pitää sisällään, ”yhdistää toisen lauseita omiin lainausmerkittämiin tosiin lauseisiin, jotka itse ymmärrämme.” Williams kuitenkin jatkaa, että ei-loogisten termien tulkitsemiseksi suopeus ei tällöin riitä ja tarvitsemme rajoituksen, joka yhdistää kielen maailmaan. Hänen mukaansa Davidson turvautuu tässä Quineen.

³⁸ Tässä Davidson eroaa Quinesta. Davidsonin mukaan termin ”tutkimattomuus” ei vaikuta tulkintaan millään tavalla. Koska Davidsonin mukaan mikään ei osoita, kuinka puhujan maailma on ”mallintunut”, ei ole mitään jonka suhteen relativoida. Koska termien viittauskohteet ja predikaattien ekstensiot eivät vaikuta tulkintaan, relativismille ei ole motivaatiota (1984, xviii-xix). Termin tutkimattomuudella ja ”vastinparifunktioilla” ei ole tulkinnan näkökulmasta merkitystä, sillä vastinparien generointi perustuu evidenssiin, joka pysyy samana. Ontologia ymmärtämisen kannalta nähtynä siten ei muutu. Davidson soveltaa suopeuden periaatetta, kuten hän sanoo, ”kautta linjan” (across the board). Davidson tulkitsee suopeuden periaatteen laaja-alaisemmin kuin Quine, mikä samalla tarkoittaa, että hän tulkitsee merkityksen epämääräisyyden kapeammin. Tästä seuraa, että jokaisen kielen ontologia on Davidsonilla pääpiirteissään sama, toisin kuin Quinella, joka on ontologinen relativisti. Quinen kielen ja Davidsonin kielen perustava looginen rakenne

puhujan ja puhujan ja maailman kompleksisten suhteiden välistä empiiristä invarianssia. Davidsonin mukaan epämääräisyyden teesi on negatiivinen teesi siinä mielessä, että se hyökkää sellaista platonilaista yhden ainoan oikean merkityksen oppia vastaan, mutta myös positiivinen teesi, koska siitä ei Davidsonin mukaan seuraa, etteivätkö merkityskysymykset olisi empiirisesti ratkaistavissa: ”faktat” ovat olemassa, ja ne ovat ”puhujan, hänen lauseidensa ja hänen ympäristönsä välinen suhde” (Hahn 1999,595).

2.3.3 Radikaalitulkinta ja persoonan käsite

Merkityksen ja toiminnan yhtenäisteorian (radikaalitulkinnan) ajatus on, että kieli on jonkun henkilön puhetta tietyssä tilanteessa. Yksi ja sama lause voi olla tosi yhdellä hetkellä ja epätosi toisella tai tosi yhden henkilön puhumana ja epätosi toisen puhumana. Totuudenkantaja ei ole lause, vaan puheakti.³⁹ Lauseet ovat Davidsonin mukaan teoreettisia olioita, abstraktioita, joiden tehtävä on synkroninen ja kontrafaktuaalinen: lauseiden avulla voidaan viitata puheaktien tyyppeihin, ja näin määritellä mahdollisen puheaktin totuusehdot, mikäli se aktualisoituisi. Lauseet ovat kommunikaation välineitä, eivät kommunikaatiota. Tällöin lauseet on ymmärrettävä persoonien puheakteina ja tekoina. Koska väitteet tai lausumat tai puheaktit ovat tekoja, niillä on totuusehdot ja ne ovat ymmärrettäviä ainoastaan puhujan tarkoittamina. Kieli on ”puhujien ääntä, kirjoittajien kirjoitusta”. Davidsonilla tulkinta kohdistuu sanojen ”käyttöön”, toisin sanoen lauseen, puhujan ja tilanteen muodostamaan kompleksiin. Luonnollisen kielen lauseilla ei ole totuusehtoja ja merkitystä ilman, että ne ovat toimintaa, palvelevat

on erilainen. Quine soveltaa suopeutta vain logiikkaan, toisin sanoen loogisten konnektiivien selvittämiseen (Davidsonin suopeus1). Quinen mukaan referentiaalinen välineisto tai kvantifiointi ei kuulu kielen havaittavaan rakenteeseen ja Quinen mukaan referenssi on ”tutkimaton” (inscrutable). Davidsonin mukaan taas ”referentiaalinen apparaatti” (yksilötermit, predikaatit, kvanttorit, muuttujat) kuuluu minkä tahansa kielen havaittavaan perusrakenteeseen. Soveltamalla suopeutta ”kautta linjan” luovutaan quinelaisesta kielen käsitteestä, opista, että ”predikaatio ja sen määrittelemä ontologia ovat kotikielen paikallinen piirre, jonka heijastamme vieraaseen kieleen pikemminkin kuin sen, mitä ylipäättään voi kutsua kieleksi, perustavanlaatuisen ominaisuus” (Hahn 1999, 729-730). Davidson vertaakin kielen epämääräisyyttä mittaamiseen. Esimerkiksi lämpötilaa voidaan mitata sekä Fahrenheit – , että Celsius – asteikolla (1984, 153-154;1991b, 204-205;1999, 596-597). Analogia on siinä, että sillä, millä asteikolla lämpötilaa mitataan, ei ole vaikutusta itse lämpötilaan. Epämääräisyys on Davidsonin mukaan kielen ominaisuus yleisesti suhteessa evidenssiin: kieli on suhteessa maailmaan mittajärjestelmä tai kuvaamisen menetelmä, jolla pidetään lukua siitä, mikä säilyy systemaattisesti samana kuvauksesta toiseen.

³⁹ Esimerkiksi totuusteorioita on siksi Davidsonin mukaan tarkistettava melko radikaalisti ja ”kauaskantoisesti” niin, että teorioissa totuus ei ole lauseen ominaisuus, vaan ”kolmisuuntainen relaatio lauseen, ajankohdan, ja puhujan välillä”. Totuusehtomenetelmää sovelletaan lausejoukkoihin, jotka suhteutetaan puhujaan ja aikaan. Jokaista indeksikaalisen elementin sisältävää lausetta korreloi totuusteoriassa T-lause (”modifioitu T-lause”, Ramberg 1989, 65), joka suhteuttaa lauseen totuusehdot aikaan ja puhujaan seuraavasti: (1) (T_i): ’Olen väsynyt’ on (mahdollisesti) tosi hetkellä *t* henkilön *p* sanomana joss *p* on väsynyt hetkellä *t*. (2) (T_i): ’Tuo kirja varastettiin’ on (mahdollisesti) tosi *p*:n sanomana hetkellä *t*, joss *p*:n osoittama kirja varastettiin ennen hetkeä *t*. (occasions of utterance) (Davidson 1984, 34; Ramberg 1989, 106).

tarkoituseriä, ovat intentionaalisia akteja (Davidson 1990, 309-311; 1984, 319; katso myös Haack 1996, 123).

Björn Rambergin mukaan tämä ajatus loppuun vietyä merkitsee, että sitä, mihin esimerkiksi merkitysteoriaa sovelletaan, ei voida enää mitenkään abstrahoida, koska se, mitä tietty henkilö puhuu, ei ole jokin konventioista rakentunut kieli eikä edes yksittäinen idiolekti, vaan sarja tämän henkilön eri aikoina puhumia eri idiolekteja (occasions of utterance). Tällöin persoonallisen identiteetin käsite saa Rambergin mukaan Davidsonin systeemissä ”omalaatuisen semanttisen merkitsevyyden”. (Ramberg 1989,106). Rambergin mukaan radikaalitulkinnan ajatuksella on joitakin seuraamuksia sen suhteen, miten kielen käsite tulee Davidsonin filosofiassa ymmärtää. Radikaalitulkinnan käsite on ensisijainen kielen käsitteeseen nähden. Sen sijaan, että edettäisiin perinteisesti siinä järjestyksessä, että merkityksen ymmärtämiseksi tulee antaa selvitys siitä, mitä on tietää tai tuntea jokin kieli, radikaalitulkinnan ajatuksesta seuraa, että ainoa tapa antaa sisältö kielen käsitteelle on osoittaa, että on olemassa joitakin tulkintastrategioiden jaettuja piirteitä. Kielen käsite saa sisällön tulkinnan teoriassa, ei päinvastoin. Olipa kielenkäyttö esimerkiksi konventionaalista tai epäkonventionaalista, tuttua tai tuntematonta, kummassakin tapauksessa ainoa tapa teoreettisesti kuvata mitä jokainen potentiaalisesti merkityksellinen ilmaisu tarkoittaa on Davidsonin mukaan kuvata lause totuuden käsitteen avulla. Konvention tai puhujille yhteisen kielen käsite yhteisten ilmaisujen merkityksessä ovat tällöin avuttomia käsitteitä (Ramberg 1989, 110). Kieltä ei ole sinänsä, on vain puhetta⁴⁰. Se, mitä kutsutaan kieleksi, onkin abstraktio, itsessään, kommunikaatiosta riippumattomana sisällyksetön.

Rorty (1972) on kaiketi ollut ensimmäisiä Davidson-kommentaattoreita, joka on ymmärtänyt ja oivaltanut persoonan käsitteen roolin Davidsonin argumentissa käsitteellistä relativismia vastaan vuodelta 1970 (katso Davidson 1984,183-198). Ajatus tilannesidonnaisuudesta (kielen demonstratiivisuus) on toki läsnä jo semantiikkaa koskevassa artikkelissa *Truth and meaning* (vuodelta 1967). Rortyn mukaan Davidsonin argumentti on verifikationistinen ja perustuu persoonuuden ja uskomuksen käsitteisiin. Argumentti ”perustuu siihen, että emme voi tunnistaa henkilöä persoonaksi, jos tämän käsitteellinen skeema on yhteismitaton omamme kanssa”. Rortyn mukaan tämä tarkoittaa,

⁴⁰ Kieli-puhe –erottelua voi verrata Saussuren erotteluun käsitteiden *langue*, joka on syntaktinen käsite, ja *parole* (puhunta) välillä. Saussuren mielestä sosiaalinen ja jaettu merkkien (konventioiden) järjestelmä *langue* on kielentutkimuksessa ”olennainen” ja *parole* ”satunnainen” ja ”toissijainen”. Davidsonin mielestä asia on täsmälleen päinvastoin. (Saussure 1983, 14-15).

että toisaalta kielen, toisaalta uskomuksen ja halun, ja toisaalta persoonan käsitteet ovat erottamattomia, ja että ei ole periaatteessa olemassa todisteita sellaisten persoonien olemassaolosta, joiden kieli ei olisi periaatteessa kääntyvää ja tulkittavaa ja joiden ajatuksia emme voisi ymmärtää (1972, 5, 7). Rortyn tapaan Carol Rovane toteaa, että radikaalitulkinnalla ja persoonan käsitteellä on suoraviivainen yhteys. Tulkinnan kohteita ovat persoonat (Hahn 1999, 464). Myös Eldridge huomauttaa, että Davidson on hieman ”vaikeaselkoisesti” käsitellyt kokemustamme itsemme ja toistemme ymmärtämistä nimenomaan persoonina (Eldridge 1986). Davidson sanoo, että hänen keskeinen kiinnostuksenkohteensa on sekä empiirisesti – käytännössä - että teoreettisesti – eli rakenteellisesti - ymmärtää miten persoonat voivat toisiaan ymmärtää. Toisen persoonan ymmärtäminen eli tieto toisista mielistä ei ole vain ”hienostunut lisä” tietämyksemme maailmasta vaan sen olennainen osa. ”Epistemologia ei ole yksinäisen mielen askartelua”. Tulkinnan teoria ja teonteoria ”saattavat jopa saada aikaan yleistä hyvää”, Davidson arvioi. (Davidson 2005, 294). Tarkoittaako tämä, että Davidsonin näkemyksiä voitaisiin tulkita myös eettisestä näkökulmasta? Näyttää ainakin selvältä, että puheen tunnistaminen ja ymmärtäminen ovat joka tapauksessa samalla puhujan ja hänen persoonansa identifioimista.

Tämän seurauksena radikaalitulkinta ei kohdistu ainoastaan vieraaseen kieleen. Davidsonin mukaan puheen tulkinnan ongelma koskee myös kotikielen puheen tulkintaa: kuinka voidaan määrittää, mikä on ”kotikieli”, toisin sanoen, että kahden puhujan kieli on sama?⁴¹ Yhteisen kielen puhujat olettavat, että samanlaiset ilmaisut tulee tulkita samalla tavoin, mutta oletus ei ole oikeutus. Davidsonin näkemys on, että toisen puheen ymmärtäminen myös tässä merkityksessä ”kautta linjan” on radikaalitulkintaa. Keskittyminen tapauksiin, joissa tulkinta kahden eri kielen välillä, vain helpottaa merkitysteorian oletuksien esiintuomista. (Davidson 1984, 125). Esimerkiksi Rambergin mukaan esimerkiksi konventionalisteille Michael Dummetille ja Ian Hackingille tulkinnan kohde on tuntematon *kieli* siinä merkityksessä, että tulkinta on tuntemattoman kielen ilmausten korvaamista kotikielen ilmaisuilla (Ramberg 1989,108). Heille sanan tai ilmauksen tulkinta on toinen sana tai toinen ilmaus. Davidsonin mukaan väärinkäsitys hänen ja Dummettin välillä johtuu sanojen käyttämisen ja mainitsemisen sekoittamisesta. ”Kun kysyn, kuinka joku tulkitsi lausuman ’lumi on valkoista’, ja minulle vastataan, että hän tulkitsi sen merkitsevän, että lumi on valkoista [mainiten siis juuri nämä sanat], kysymykseni

⁴¹ Radikaalitulkinta ulottuu myös itsen ymmärtämiseen, itsetulkintaan ja reflektioon (Davidson 1984b). Jälleen Davidsonia voidaan verrata Tayloriin ja tämän ajatukseen ”itseään tulkitsevasta eläimestä” (Taylor 1985, 45-76).

ei koskenut sitä, millä sanoilla kuulija kenties korvasi lausuman, vaan sitä, miten kuulija ymmärsi noiden sanojen käytön. Itse sanat (mainitut) eivät ole tulkinta, ne vain kuvaavat kuulijan tulkinnan”. Sanoja käytettäessä ne myös mainitaan, ja siitä sekaannus. (Davidson 2005,112). Davidsonin mukaan kieltä jonakin abstraktina entiteettinä ei ole: on vain konkreettisia puhujia ja heidän konkreettisia visuaalisia ja auditiivisia jne. tuotoksiaan. Davidsonin ajatus on, että ei ole viime kädessä lainkaan olemassa kieltä sellaisena objektina, jona filosofit ovat Davidsonin mukaan perinteisesti kieltä pitäneet: joinakin jaettuina puhetapoina, käytäntöinä, normeina tai sääntöinä - muotoina tai merkityksinä - jotka ovat puhujille yhteisiä. (Davidson 1992, 256; Davidson 2005, 107). Davidson ei kuitenkaan tarkoita tällä, ettei kieltä tavallisesti ymmärrettynä ja opittuna konventioiden rakenteena olisi olemassa, mutta että hänen tarkoituksensa ei ole ollut lainkaan kuvata miten viestintä aktuaalisesti toteutuu, vaan nimenomaan etsiä sitä, mikä on olennaista tai olemuksellista kielellisessä viestinnässä (Davidson 2005,114-115). Toisin sanoen Davidson puhuu kommunikaation välttämättömistä ehdoista. Davidsonin lausuma on johdonmukainen hänen käsityksensä kanssa, että kieli on ilmaisun ja kommunikaation väline, instrumentti. Radikaalitulkinnasta seuraa, että kielen asema on välineellinen. Kieli näyttää olevan toisin sanoen instrumentti, jolla kielenkäyttäjät kommunikoivat toistensa kanssa ja käyttävät ajatustensa ilmaisuun.⁴² Puhe on ajatusten ilmaisu. Jos kieli on instrumentti, persoonallisen identiteetin käsite näyttää saavan ensisijaisen aseman kielen käsitteeseen verrattuna.

2.3.4 Persoonan identiteetti, kommunikaatio ja ymmärtäminen

⁴² katso esim. Sellars 1969, *Language as thought and language as communication*; Lewis 1977, *Languages and language*; Taylor 1985, *Language and human nature*. Davidson vertaa näkemystään kielestä David Lewisin antiteettiseen kielinäkemykseen (Davidson 1992, 256; katso Lewis 1977,3-4): kieli-ilmiön, puhekäyttämisen mahdollisuus ei ole riippuvainen jonkin yksittäisen kielen olemassaolosta. On siis Davidsonin mukaan ääretön määrä kieliä, joita ei ole koskaan puhuttu tai tulla koskaan puhumaan. Lewisin mukaan kieli voidaan nähdä kahdella tavalla, jotka hän artikuloi ”teesin” ja ”antiteesin” kautta: ”*Thesis*: What is a language? Something which assigns meanings to certain strings of types of sounds or of marks. It could therefore be a function, a set of ordered pairs of strings and meanings. The entities in the domain of the function are certain finite sequences of types of vocal sounds, or of types of inscribable marks; if σ is in the domain of a language \mathcal{L} , let us call σ a sentence of \mathcal{L} . The entities in the range of the function are meanings; if σ is a sentence of \mathcal{L} , let us call $\mathcal{L}(\sigma)$ the meaning of σ in \mathcal{L} . What could a meaning of a sentence be? Something which, combined with the factual information about the world – or factual information about any possible world – yields a truth-value. It could therefore be a function from worlds to truth-values – or more simply, a set of worlds. We can say that σ is true in a language \mathcal{L} at a world w if and only if w belongs to the set of worlds $\mathcal{L}(\sigma)$. We can say that σ is true in \mathcal{L} (without mentioning a world) if and only if our actual world belongs to $\mathcal{L}(\sigma)$. We can say that σ is analytic in \mathcal{L} if and only if every possible world belongs to $\mathcal{L}(\sigma)$. And so on, in the obvious way. [...] “*Antithesis*: What is language? A social phenomenon which is part of the natural history of human beings; a sphere of human action, wherein people utter strings of vocal sounds, or inscribe strings of marks, and wherein people respond by thought or action to the sounds or marks which they observe to have been so produced.”

Davidsonin mukaan hänen ajatuksensa tulkinnan metodista ei ole se, että yhteinen kieli olisi tarpeellinen, ainoastaan kielellinen ymmärrys, joka tarkoittaa kykyä tulkita ja jakaa intentioita, tunnistaa jokin käyttäytyminen merkitykselliseksi, intentionaaliseksi. Olennaista on ainoastaan puhujien tarkoitus tai intentio, ja toiselta puolen kyky tulkita näitä intentioita, muu on abstraktiota: sitä ”ei ole”, kuten Davidson kärjistää. Kieli ei ole puhujista riippumaton objekti. Kielen puhuminen ei tarkoita puhumista samalla tavoin, käyttäen samoja konventioita tai samaa kieltä kuin toinen puhuja, vaan intentiota tulla tulkituksi jollakin tavalla. Tämä on Davidsonin koko teoreettisen filosofian pääajatus. Davidsonin mukaan olennaista kielenkäytössä onkin sen kommunikatiivisuus: halu tulla ymmärretyksi, halu kommunikoida, viestittää. Kommunikaatio on puhujan tarkoituksen tunnistamista ja tulkitsemista, ei puhumista samalla tavalla samoja ilmaisun muotoja käyttäen. Kommunikaatio onnistuu, kun tulkitsija onnistuneesti ymmärtää puhujan intention. Olennaista on sen ajatussisällön tavoittaminen, jota puhuja ajatteli. Kommunikaationa nähty kielellinen tapahtuminen vaatii yhteensopivuuden vain intention ja intention ymmärtämisen välillä, kuinka puhuja haluaa tulla ymmärretyksi ja kuinka tulkitsija tämän halun ymmärtää. Kun puhujan tarkoitus on tulla tulkituksi jollakin tavalla, ja tulkitsija näin puhujan myös tulkitsee, kommunikaatio onnistuu. (1990,311-312). Toisin sanoen olennaista kielellisessä toiminnassa näyttää olevan puhujien tuleminen tunnistetuksi persoonina, heidän tarkoituksensa, ajatuksensa, intentionsa identifioiminen, joka on koko viestinnän tarkoitus: ymmärtää.

Davidsonin mukaan tähän ei tarvita minkäänlaisia yhteisiä muotoja, ”konventioita, sääntöjä, [muotojen] säännöllisyyttä”, ”selvästi rajattua jaettua struktuuria” joka ”opitaan ja hallitaan” tai johon ”synnyttään” ja jota tullaan ”soveltamaan puhetilanteessa” (2005, 107). Puhuminen jonkun sosiaalisesti hyväksytytavan mukaan on jonkinlainen normi, mutta Davidsonin mukaan tämä konformismi on normi ainoastaan ja vain siitä syystä – toisin kuin esimerkiksi Dummett ajattelee – että mukautuminen edesauttaa ymmärtämistä, ei minkään muun syyn vuoksi. Todellinen normi, tavoite ja päämäärä, jota vasten viestinnän onnistumista, toisin sanoen ymmärretyksi tulemistä mitataan, on halu tulla ymmärretyksi: ”intentio tulla tulkituksi tarkoittavan sitä, mitä haluaa tarkoittaa”. Ennen tätä intentiota tulla ymmärretyksi ja siinä onnistumista, ymmärretyksi tulemistä kysymyksiä kieleen liittyvistä erilaisista käsitteistä, kuten ”merkityksistä, lauseesta, nimistä, referenssistä tai totuudesta” ei voida kysyä tai käsitteistä edes puhua. Merkitys syntyy - saa elämän - tilanteissa, joissa joku odottaa, että hänen sanansa ymmärretään jollakin tavalla ja ne siten myös ymmärretään, toisin sanoen kun viestintää

tapahtuu. Tällaisessa tilanteessa Davidsonin mukaan voidaan sanoa, että sanoilla on myös ”kirjaimellinen” merkitys. Näkemys, että sanoilla ja lauseella on merkitys (*the meaning*) korvautuu näkemyksellä, kuinka puhuja tarkoittaa sanojensa merkityksen ja kuinka tulkitseja niiden tarkoitettun merkityksen ymmärtää. Ymmärtäminen on ensisijaista, merkitys vain ymmärtämisen korollaari. Merkityksen olemassaolo on riippuvainen kommunikaatiosta.

Luonnollisen kielen merkitys on sen käyttö siinä mielessä, että Davidsonin mukaan merkiksi kutsuttava julkinen vihje saa merkityksen, kun sitä käytetään kommunikaatiovälineenä, pyrkimyksenä saada toinen ymmärtämään puhujan tarkoitus. Davidsonin mukaan myöhäisen Wittgensteinin ajatus merkityksestä käyttönä näyttää useimmille ”itsestään selvältä” tai ”ilmeiseltä”, mutta ajatuksen ”täysimittainen voima” jää ymmärtämättä. Se joko kärsii inflaation tai deflaation. Merkityksen käsitettä käyttönä ei toisaalta pidä ymmärtää niin, että mikä tahansa inhimillinen päämäärä, (esimerkiksi alitajuinen tai tarkoittamaton motiivi) joka lauseen käyttöön liittyy, on yhtä kuin ”merkitys”, eikä toisaalta niin, että käyttö on ikään kuin tienviitta, joka johtaa merkityksen luo, jonka avulla löydetään ilmaisun inherentti, valmis merkitys (Hahn 1999, 80). Edellinen merkitys olisi ”gricelainen” käyttö, jälkimmäinen konventionaalinen käyttö. Davidson tulkitsee Gricea niin, että Grice ei katsoisi intention sisältävän lainkaan merkityksen käsitettä, eikä edes puhu merkityksestä. Gricelle käyttö on pelkästään intendoimista. Davidsonin esimerkki gricelaisesta kielenkäyttäjistä, puhtaasta kielellisestä innovaattorista, on Lewisin lastenlorun muna Lilleri Lalleri (Humpty Dumpty). Lilleri Lallerin mukaan kun hän käyttää jotakin sanaa, ”se tarkoittaa juuri sitä, mitä *hän* sillä tarkoittaa”. Toisin sanoen merkitys olisi puhtaasti intentionaalinen tai subjektiivinen. Davidson painottaa, että hänen merkitysteoriaansa, vaikka onkin puhujan uskomuksia ja intentionaalisuutta konventioiden sijaan painottava, ei ole ”Lilleri Lalleri – teoria”. Sanoilla ei voi tarkoittaa mitä hyvänsä, eikä merkitys ole subjektiivinen, silkkä intentio. Puhujan intentio ollakseen merkityksellinen ei voi olla puhtaasti yksityinen. Puheeseen liittyy aina intentio kommunikoida, uskomukset siitä, mitä toinen uskoo, puheen kalibrointi toisen uskomuksia silmälläpitäen. (Davidson 2005,120-121).

2.3.5 ”Prior theory” ja ”passing theory” ja elenkus

Intentio tulla tulkituksi tarkoittavan sitä, mitä haluaa tarkoittaa, merkitsee käytännössä, että puhujalla on uskomuksia tulkitsejan uskomuksista, ja hän yrittää saada tätä ainakin ymmärtämään, mitä itse uskoo ja kenties jopa uskomaan, mitä hän itse uskoo. Toisin sanoen puhujalla on teoria siitä, mitä

tulkitsija uskoo, ja tämä ohjaa häntä hänen pyrkimyksessään tulla ymmärretyksi. Samoin tulkitsijan ymmärtämistä ohjaa hänen teoriansa puhujan uskomuksista. Kirjaimellisen merkityksen merkitys on, että puhujalla ja tulkitsijalla on viestinnän jälkeen jaettuja uskomuksia. Niissä tilanteissa, joissa puhuja odottaa tarkoituksensa tulevan tulkitsijalle selväksi, mutta näin ei tapahdukaan ja kommunikaatio epäonnistuu, olennaista merkityksen muodostumisen ja olemassaolon kannalta on se, että puhujalla on syytä uskoa ja hän perustellusti uskoo voivansa tulla käsitetyksi. Puhuja puhuu tavalla, jolla uskoo vilpittömästi olevansa ymmärrettävä toiselle, jolloin Davidsonin mukaan voidaan sanoa kontrafaktuaalisesti, että puhuja tarkoittaa sitä (puheen merkitys on se), mitä hän olisi tarkoittanut, jos tulkitsija olisi tarkoituksen tavoittanut (Davidson 2005, 121). Davidson nimittää keskustelukumppania koskevia uskomuksia eräänlaisiksi teorioiksi. Tulkitsijalla on puhujasta ja tämän uskomuksista jokin ennakkokäsitys (prior theory), ja toisaalta puhujalla on ennakkokäsityksensä siitä, mikä on tämä tulkitsijan ennakkokäsitys. Puhujalla on teoria kuulijan häntä koskevasta teoriasta. Kuulija sitten uskomuksiansa pohjalta tulkitsee puhujaa jollakin tavalla ja mukauttaa ennakkokäsitystään tulkitessaan (passing theory), ja vastaavasti puhuja kuulijaa koskevan ennakkokäsityksensä pohjalta haluaa kuulijan ymmärtävän itsensä tietyllä tavalla (passing theory). Puhujalla on toisin sanoen toive siitä, millaiseksi hän haluaa tulkitsijan teorian muuttuvan (Davidson 2005, 101). Davidson puolustautuu Dummettia ja tämän konvention käsitettä vastaan sanomalla, että vaikka tilanne olisi se, että puhuja käyttäisi sanoja omasta mielestään kuinka konventionaalisesti hyvänsä, toisin sanoen olettaisi, että tulkitsijan uskomukset siitä, mitä sanat tarkoittavat ovat täsmälleen samat kuin hänen omansa, tämäkin olisi Davidsonin mukaan uskomus (prior theory). Jos puhuja ei uskoisi tulkitsijan käyttävän sanoja samalla konventionaalisella tavalla, hän sanoisi jotakin muuta (Davidson 2005, 122- 123).

Eräiden näkemysten mukaan merkitys olisi yhteydessä pikemminkin ehtoihin, joiden vallitessa lause on ”oikeutettu” tai sitä on ”sopivaa” tai ”konventionaalista” käyttää (proper use). (2005, 12). Paul Grice (1957) (speaker’s meaning), J.L. Austin (1962) (illokuutio), ja heidän ajatustensa pohjalta David Lewis (1969, 1983) ja John Searle (1969) ovat painottaneet Davidsonin tapaan puhujan intention ja ilmaisun käyttötavan (utterance) tärkeyttä merkityksen analyysissä. Davidson edellisistä poiketen ei kuitenkaan selitä kielenkäyttöä konvention käsitteen avulla. On Davidsonin mukaan kolmentyyppisiä konventionaalista käyttöä koskevia teorioita. Ensinnäkin lauseen tapa (modus) ilmaisisi sen illokuution, esimerkiksi väitelauseen käyttäminen ilmaisisi konventionaalisesti assertiivisen illokuution. Tätä näkemystä edustaa esimerkiksi Dummett. Toiseksi, jokaisella yksittäisellä lauseella olisi jokin

konventionaalisesti oikea käyttötapa. Kolmanneksi olisi olemassa jokin sanan konventionaalinen joko intensio tai ekstensio. Onko kielen, sanan tai lauseen käyttäminen konventionaalista? Davidsonin mukaan ei ole (katso 1.3.3). Määrääkö merkityksen se, mitä puhuja tarkoittaa sanoillaan, puhuja intentio, vai onko merkitys jokin historiallinen sanan käyttötapa? Voidaan painottaa kielen innovatiivista ja luovaa käyttämistä tai kielen historiallisuutta, konventionaalisia käyttötapoja. Davidson painottaa luovuuden mahdollisuutta kielenkäytössä: koska luovuus on mahdollista, sanojen konventionaaliset merkitykset eivät ole olennaisia kielenkäytön selittämisessä tai kommunikaation selittämisessä (Davidson 2005, 143). Davidsonin lähtökohta kielellisen kompetenssin selittämisessä on mahdollisuus ymmärtää rajaton määrä uusia lauseita, toisin sanoen kielen luovuus. Kieleen voidaan ottaa myös historiallinen näkökulma. Tietty puhuttu kieli voidaan nähdä täsmällisesti yksilöitävissä ja määriteltävissä olevana jaettuna konventioiden rakenteena, joka on jollekin yhteisölle yhteinen merkkijärjestelmä. On selvää, että luonnollinen kieli opitaan ja omaksutaan. Kieliyhteisön potentiaalisen jäsenen tulee kielen oppiakseen omaksua kyseisen kielen säännöt, jotka ovat tässä vaiheessa eräänlaisia konventioita ja sosiaalisia sopimuksia, jotka iskostetaan kieltä oppivaan ulkopuolelta. Sanojen merkitykset ovat tällöin sitä, kuinka sanoja on ollut tapana käyttää menneisyydessä. Kieltä oppiva on kielellinen konformisti. Konformisti on puhuja, joka puhuu konventionaalista kieltä, käyttäen samoja ilmaisun muotoja kuin edeltäjänsä ja opettajansa, samoine historiallisine merkityksineen. Tästä näkökulmasta kieli on jonkinlainen suhteessa kielen puhujiin itsenäinen heidän päällensä langetettava ”monoliittinen struktuuri”, jonka he oppivat hallitsemaan.

Davidsonin mielestä tällainen kuva kielestä on väärä: kieliä ei ole ”suotu” tai ”annettu” ihmiskunnalle, vaan kieli on sitä, mitä ihmiset puhuvat, toisin sanoen tarkoittavat puhumalla. Puhujat luovat kielen kommunikoimalla (2005, 258). Konventio ei ole kielellisen merkityksen ja kommunikaation kannalta lainkaan olennainen. Asia on päinvastoin: kielen käyttäminen vertautuu Davidsonilla leikkiin. Säännöt (totuusehdot) on tehty rikottaviksi, joka ilmenee kontrafaktuaalisen kielenkäytön kohdalla: ymmärrämme ilmaisun, koska ymmärrämme, millä ehdoin se olisi tosi (esim. metafora). Davidson painottaa toimijan, persoonan roolia kielenkäytössä ja kieltä toimintana. Davidson siis korostaa puhujan intentiota ja tarkoitusta, tapaa käyttää: Davidsonin mukaan kielellinen toimija on se, joka käyttää kieltä kommunikoidakseen.

Davidson tarkoittaa merkityksen riippuvuuden kommunikaatiotilanteesta ja siihen liittyvistä intentioista ja uskomuksista hyvin konkreettisesti. Merkitystä ei ole ennen keskustelua. Tämä näkemys on hänen mukaansa vastoin Dummettin, Burgen tai Putnamin ajatusta siitä, että sanoilla voi olla merkitys, joista puhuja on tietämätön (ignorant). Davidsonin mielestä tämä on elitismiä, koska merkitys tässäkin tapauksessa perustuu viestinnän onnistumiseen, mutta jokin tietty onnistuminen vain arvotetaan paremmaksi, jolloin seuraisi, että ihminen, jolla ei esimerkiksi ole oikeaa koulutusta tai yhteiskunnallista asemaa, ei todellisuudessa tiedä mistä puhuu tai mitä tarkoittaa. Davidson ei hyväksy tätä. Merkityksen synty on tällöin paikallinen, endeeminen tapahtuma. Tällä tavoin ymmärretyn merkityksen käsitteen voi sanoa olevan demokraattinen ja dialoginen, keskustelun seuraamus. Kysymyksessä on toisin sanoen sokraattinen merkityskäsitys, *elenkus*, joka on kommunikatiivinen prosessi, jonka aikana keskustelijat pääsevät keskinäiseen selvyyteen omista ennako-oletuksistaan ja siitä, mitä käsitteillä tarkoitetaan. Davidsonin mukaan kielen merkitys on elenkusta (Davidson 2005, 250). Sokraattinen dialogi, *elenkus*, alkaa Sokrateen kysymyksellä, johon keskustelukumppani vastaa. Tämä jälkeen Sokrates esittää väitteitä koskien kysymyksessä olevaa asiaa tarkoituksenaan selvittää ja varmistaa, mitä keskustelukumppani ajattelee, ja että he ovat samaa mieltä. Näin edeten ja kysymyksiä esittäen Sokrates keskustelun kuluessa osoittaa, että kumppanin uskomukset ovat ristiriidassa alkuperäisen ”hypoteesin” kanssa. Päädytään aporiaan. Alkuperäinen määritelmä hylätään elenkusten seurauksena. Toisin sanoen viisautta, johon päädytään, on ”kokonaan negatiivinen” (Davidson 2005, 247). Jos lopputulos on negatiivinen, aporinen, miksi Sokrates harjoittaa dialogia, kysyy Davidson? Davidsonin mukaan Sokrateen oli uskottava, että hänen toiminnastaan seuraisi jotakin hyvää. Davidsonin mukaan Sokrateen olikin negatiivisesta lopputuloksesta huolimatta uskottava keskustelemalla jollakin tavalla lisäävänsä sekä omaa että toisten viisautta. Missä mielessä? Loogiselta näkökannalta sokraattinen menetelmä on tapa osoittaa jokin propositioiden joukko ristiriitaiseksi. Keskustelukumppanin kaikki asiaan liittyvät uskomukset eivät siis voi olla tosia. Loogiselta kannalta ei ole tällöin merkitystä sillä, mikä uskomus hylätään. Siksi Sokrates vaatii, että keskustelija vastaa alkuperäiseen kysymykseen vilpittömästi ja on aidosti juuri sitä mieltä, myöntää, että testattavana oleva propositio on tosi (Davidson 2005, 226-227). Seuraa, että keskustelijat keskustelun aikana ja kuluessa ”löytävät itsensä *sanomasta* [Davidsonin kurssiivi] ristiriitaisuuksia”. He tulevat keskustellessaan aidosti ymmälleen: mitä oikeasti tarkoitin sanomalla, että p? Kyse ei ole elenkuksesta siitä, että heillä olisi ollut keskustelun alkaessa selviä käsityksiä, jotka huomataan analyysin aikana keskenään ristiriitaisiksi,

vaan että ristiriitaisuus ”paljastaa todellisen hämmennyksen” (2005, 250)⁴³. Tämä on elenkuksessa olennaista. Keskustelun tarkoitus on tuoda esille, mitä todella tarkoitamme käsitteillä ja minkä merkityksen sanoille annamme. Tätä Davidson tarkoittaa sanomalla, että merkitys on intersubjektiivinen. Radikaalitulkinta on elenkusta.

Mitä tapahtuisi tilanteessa, jossa keskustelua ei käytäisi? Sokraattisen elenkuksen ja merkitysdemokratian hypoteettinen vastakohta on Tabenskyn (2004) mukaan ”orwellilainen monoliittinen helveti” (2004, 63). Tabenskyn vertauksesta käy ilmi, missä suhteessa sokraattinen metodi ja keskustelu on totuuteen: jos keskustelua ei jostakin syystä käytäisi tai sallittaisi, totuus Tabenskyn mukaan hämärtyisi. Orwellin helvetissä Oseaniassa elävä sankari Winston Smith on henkilö, joka ei enää erota faktaa fiktiosta. Oseaniassa vallitsee ajatushegemonia, jossa vain yksi perspektiivi, Isonveljen, on sallittu. Mitä muiden halutaan uskovan ja mitä he uskovat on se, mitä Isoveli haluaa heidän uskovan, eikä Isonveljen uskomuksia voida lainkaan kyseenalaistaa. Keskustelua ei ole. Oseaniassa ”totuus emanoituu vain yhdestä lähteestä”, sanoo Tabensky, totuus on eräällä tavalla Isonveljen fiktiota, koska se on Totuuden ministeriön sanelema kyseenalaistamaton Totuus (vrt. Rorty 1980), joka ei ole neuvottelun tulos. Tämän hegemonisen ja yksipuolisen totuuden seurauksena Oseanian asukkaat, kuten Winston, menettävät todellisuudentajunsa. Winstonilla ei ole selvää käsitystä itsestään eikä todellisuudesta: Winston ei voi nähdä enää eroa mielipiteen ja todellisuuden välillä, totuus ikään kuin ”heiluu ja huojuu” mielivaltaisesti Isonveljen mielipiteen mukaan. Tosi-epätosi – erottelu on veteen piirretty viiva. Minuus hajoaa. Tässä mielessä hegemoninen totuuskäsitys on konkreettisesti mielisairas. Winstonilta puuttuu kokonaan yksityinen elämä ja tila, joka koostuisi hänen omista ajatuksistaan, jotka kuuluisivat juuri hänelle, koska sitä mitä Isoveli sanoo ei voi erottaa todellisuudesta. Oseanian asukkaat voi Tabenskyn mukaan parhaiten ymmärtää Isonveljen ajatuksina (Tabensky 2004, 63-65). Orwellin *1984* osoittaa havainnollisesti, kuinka se, mitä kutsutaan todellisuudeksi, on neuvottelun tulos. Toisaalta minuuden kokemus on riippuvainen kommunikaatiosta.

⁴³ ”There is a genuine sense in which someone who is confused can’t be straightforwardly wrong, for she simply doesn’t know what she thinks. Dialogue, particularly in the form of elenchus, provides the forum in which alone words take on meaning and concepts are clarified. The better we understand others the better we know what we think. It seems puzzling that Socrates is always asking, “What is virtue?”, “What is piety?”, “What is justice?” and never finding a satisfactory answer. Never. Is he trying to find out what virtue or piety or justice is, or to find out what he and others mean by the words? How can we separate these issues? We cannot hope to learn what the words mean without learning what people, ourselves and others, mean by them. People mean what others can take them to mean. Understanding others, agreeing with them on basic concepts, clarity about what we mean, come, to the extent they do, together. The elenchus is a model of our only method for promoting these ends” (Davidson 2005, 250).

Sokraattista merkityskäsitystä voidaan kutsua nykyisessä sosiaalipsykologisessa keskustelussa Mead – tyylliseksi sosiaalikonstruktivismiksi. Sosiaalikonstruktivistisen persoonallisuuspsykologian mukaan ajattelu, minuus ja identiteetti kehittyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

2.3.6 Normatiivinen mielenfilosofia ja persoonan käsite

Davidsonin näkemys mielestä voidaan jakaa kahteen, negatiiviseen ja positiiviseen, osioon. Negatiivinen osa on argumentti mentaalisten attribuuttien ja intentionaalisten käsitteiden redusoimattomuudesta fysikaalisiin attribuutteihin. Mentaalinen on suhteessa fysikaaliseen anomaalinen ”ominaisuus”. Davidson esittää argumentin alun perin artikkelissa *Mental events* (Davidson 1982) ja nimittää näkemystään anomaaliseksi monismiksi. Anomaalisen monismin rooli on negatiivinen siinä merkityksessä, että se sanoo, minkälaisessa suhteessa mieli ei ole ruumiiseen (mind-body –problem). (Ramberg 1999, 602; Kim 1999, 4). Positiivinen osa puolestaan on välttämätön ehto, joka liittyy intentionaalisuuden ja toimijuuden selittämiseen. Intentionaalisten tilojen havaitsija toimii Davidsonin väitteen mukaan kuten radikaalitulkitsija, suopeuden periaatteen mukaisesti. Davidsonin teoriaa siitä, kuinka kieli ja ajattelu lomittuvat yhteen ja syntyvät vuorovaikutuksessa ja kuinka radikaalitulkinta voi edetä, voi kutsua positiiviseksi mielenfilosofiaksi siinä merkityksessä, että se on teoria intentionaalisuudesta.

Davidson on monisti, mutta ”lattea” sellainen (Davidson 1980, 214) siinä merkityksessä, että sen lisäksi, että Davidson kieltää ontologisen dualismin, jaon mentaaliseen ja fysikaaliseen substanssiin, hän ei hyväksy reduktivistista ja eliminativistista ajatusta yhdestä ontologisesta laadusta, johon erilaiset kuvaustavat olisivat kyseenalaisessa suhteessa (Ramberg 2004, 23). Jälkimmäinen ajatus olisi Davidsonin kritisoima ajatus käsitteellisestä skeemasta, globaalista sellaisesta: toisaalla maailma ja toisaalla sitä vastaava tai ei–vastaava kuvaus. Voimme ehkä Davidsonin tapauksessa hyvin ajatella filosofisen reflektion tarkoituksen olla selventää ”mitä on”, mutta postontologisessa merkityksessä: ei erilaisten kuvauskäytäntöjen ”referentiaalisen menestyksen” arvioimisena. Tämän näkemyksen seurauksena viittaussuhde ”tulee mukaan ilmaiseksi” (Ramberg 2004, 23). Tämän vuoksi Ramberg kutsuu Davidsonin mielenfilosofiaa postontologiseksi (Ramberg 2000, 357). Rambergin tulkinta on, että Davidsonin tarina mielentilojen luonteesta ei koske laisinkaan ontologiaa, vaan kieltä (description).

Postontologinen mielenfilosofi sanoisi, että mentaaliset kuvaukset eivät eroa ontologisesti muunlaisista kuvaustavoista eivätkä ole sen mystisempiä kuin biologiset tai fysikaaliset kuvaukset. Intentionaalinen kuvaus on yksinkertaisesti erilainen kuin biologinen tai fysikaalinen. Davidsonin mukaan itse asiassa kielelliset ilmiöt eivät ole muuta kuin käyttäytymiseen liittyviä, biologisia, fysikaalisia ilmiöitä, jotka kuvataan ”merkityksen, referenssin, totuuden ja väitelauseiden eksoottisen sanaston avulla” (Davidson 1990, 315).

Davidsonin mukaan hän kuitenkin itsepäisesti ajattelee arkipsykologisen puhettavan, mentaalisen sanaston tai kuvaustavan olevan redusoimaton. Mentaalista kuvausta ei voi kääntää fysikaaliseksi tai sitä ei palauttaa fysikaaliseen kuvaukseen jäännöksettä. Davidsonin mukaan syyt ovat kahtalaiset. Ensinnäkään intentionaalisia käsitteitä ei voi hänen käsityksensä mukaan määritellä luonnontieteellisesti. Toiseksi intentionaalinen selitystapa ei ole valinnainen selitystapa. Emme voi Davidsonin mukaan valinnaisesti luopua ajattelemasta itseämme tai toisia ihmisiä persoonina: pyrkivinä, intentionaalisina olentoina. Tätä on Davidsonin mukaan kutsuttu nimenomaan suopeuden vaatimukseksi (Hahn 1999, 599). Toisin sanoen syy antireduktionismiin onkin se, että ihminen on välttämättä nähtävä rationaalisenä olentona, jonka olemisen tapa on erilainen kuin muun luonnon. Mentaalisuus on kausaalinen, normatiivinen ja rationaalinen käsite. Mentaalisten ilmiöiden selittämisen näkökulmasta mentaalisia attribuutteja ei voi korvata fysikaalisilla kuvauksilla, koska toiminnan selittämisessä ”syy” ja ”seurauksen”, ”järkisyyn” (reason) ja normatiivisuuden käsitteet ovat korvaamattomia, toisin kuin fysiikassa. Mentaalisten ilmiöiden selittäminen on kausaalista, normatiivista ja rationaalista seuraavassa merkityksessä. Kuvata toiminta tai teko jonkin päämäärän kautta on kuvata se tämän päämäärän seurauksena, ja kuvata toisaalta toiminnan vaikutuksia tai lopputulosta on kuvata teko syytä. Nämä syyt ja seuraukset rationalisoivat teon. Jotta jokin tapahtuma voidaan nähdä tekona, se on välttämättä nähtävä rationaalisenä, tämä on ”teon” ja ”toiminnan” kriteeri tai normi (katso Davidson 1982, 3-19, 48). Fysiikassa voidaan puhua joistakin totaalisista syistä, fysikaalisista kausaaliketjuista. Toiminnassa on kuitenkin jokin intressi. Siksi selittämisen funktio on valita juuri tämä intressi tai relevantti syy, joka on vain yksi lenkki fysikaalisessa syiden ketjussa, jonka muut lenkit ovat toimijan näkökulmasta epäolennaisia. Toisin sanoen on niin, kuten Lasonen ja Marvankin toteavat, että kielen ja maailman välinen suhde, semanttinen suhde, sosiaalisen vuorovaikutuksen, triangulaation kontekstissa nähtynä ei ole vain ”karu tosiasia” vaan ympäristön ”silmiinpistävien ja tärkeiden piirteiden” ja ”jaettujen intressien tai etujen” lävistämä (Lasonen ja

Marvan 2004, 179). Mitä Davidsonin mukaan merkitsee olla kielenkäyttäjäksi? Olla kielenkäyttäjäksi on olla ensin toimija. On jo useasti todettu, että puheen tulkinta kulkee käsi kädessä toiminnan selittämisen kanssa: halujen, uskomusten ja muiden intentioiden attribuution kanssa. Koska merkityksen käsitettä ei voi erottaa intention ja uskomuksen käsitteistä, näitä käsitteitä koskevien teorioiden konstruointia hallitsevat rationaalisuutta ja totuutta koskevat vaatimukset (suopeuden periaate). Tämä erottaa kieltä ja merkitystä koskevat teoriat Davidsonin mukaan ”ikuisesti” teorioista, jotka kuvaavat ”objekteja ilman mieltä tai objekteja mielettöminä” (1984, 154). Kieltä ja mieltä kuvaavien teorioiden ja muuta luontoa kuvaavien teorioiden välillä vallitsee toisin sanoen asymmetria (Ramberg 2000, 361).

Sekä Ramberg että Rorty tulevat juuri tähän johtopäätökseen ja tulkitsevat Davidsonin suopeuden periaatteen normatiivisesti. Normatiivinen sanasto, kieli nähtynä toiminnan käsitteen asettaman normin taustaa vasten, on ensisijainen ja perustava. Koska ainoastaan Davidsonin intentionaalista koskevien käsitysten ymmärtäminen mahdollistaa yhteyden näkemisen kielellisen ja ei-kielellisen välillä, Davidsonin filosofia voi olla ymmärrettävästi tulkittavissa nimenomaan mielenfilosofiana. Mutta minkälaisena? Suopeuden periaatteen soveltaminen ”across the board”, kuten Davidson sanoo, tuottaa eräänlaista normatiivista mielenfilosofiaa. Kieltä ja mieltä kuvaavat teoriat ovat normatiivisia. Suopeuden periaate on normatiivinen kriteeri, joka on samalla kaiken kielenkäytön, deskription ennakkoehto. Miksi kielenkäyttöä kuvaava teoria ei ole vain eräs hyödyllinen deskriptiivinen strategia? Kyky kuvata kielen avulla maailmaa on mahdollinen ainoastaan, koska toisten on mahdollista nähdä meidät - persoonien nähdä toisensa - noudattavan rationaalisuuden normeja. Kielenkäyttäjät eivät asetu suopeuden periaatteessa artikuloitun rationaalisuuden vaatimuksen yläpuolelle ja valitse sitä harkittuna vaihtoehtona. Suopeuden periaate ei valittavissa oleva tai normi, jota voimme tarkastella ulkopuolisina, noudattaa halutessamme tai vaatia muiden noudattavan, tai käyttäytymisdirektiivi, vaan pakottava siinäkin tapauksessa, että käytämme puhtaasti deskriptiivisiä predikaatteja. Kielenkäyttäjistä tulee kielenkäyttäjiksi, intentionaalisia olentoja yhteisössä, intersubjektiiivisesti: kommunikatiivisissa vuorovaikutussuhteissa, kausaalisissa interaktioissa toisten ja maailman kanssa (triangulaatio). Kielenkäyttäjät ovat mielten *yhteisö*, eivätkä *mielten* yhteisö (Ramberg 2000, 361-362).

Rortynkin mukaan (2000; katso myös 1972) tässä loppujen lopuksi ilmenee kantilainen erottelu mielen deskriptiivisen käsitteen ja persoonan normatiivisen käsitteen välillä. Kant hänen mukaansa erotti tietoisesti toisistaan toisaalta puheen mielestä ja ruumiista, ja toisaalta persoonasta ja ei-persoonasta

(thing). Puhe mielestä ja ruumiista kuului Kantilla inhimillisen ymmärryksen alueeseen (kategoriaan), kun taas puhe persoonasta käytännöllisen järjen alueelle. Jälkimmäisellä alueella on Rortyn mukaan kysymys puheen osoittamisesta, puhumisesta niille olennoille, joista on puhe edellisessä kategoriassa. Persoonaa eroaa ei-persoonallisesta mielen käsitteestä objektista tai esineestä siinä, että persoona ei ole vain nimeämisen ja viittaamisen pelkkä kohde, vaan itse subjekti, toisin sanoen puhuja ja tulkinnan kohde, joka puhuu omasta puolestaan. Nimeämisen ja viittaamisen kohteena oleminen on erotettava ymmärtämisen ja tulkitsemisen kohteena olemisesta, eli puhujana olemisesta. Puhuja ei ole mykkä eikä ajatukseton.⁴⁴

Davidsonin näkemysten ymmärtämiseksi on siis huomioitava erottelu mielen deskriptiivisen käsitteen ja persoonan tai rationaalisen toimijan normatiivisten käsitteiden välillä. Davidson puhuu normeista, joiden tulkitsijan on välttämättä myönnettävä pätevän itsensä lisäksi kohteeseen, jota hän tulkitsee, joka on hänen kaltaisensa, toinen subjekti. Piers Rawlingin mukaan Davidsonin projekti on muotoilla puheen tulkinnan onnistumisen ja mahdollisuuden transendentiaaliset, välttämättömät ehdot, ja yleisemmin ehdot, joiden vallitessa meidän on mahdollista yleensä tunnistaa ”mielentiloja”. Minkälaiset rakenteelliset ehdot ajattelevan olion, toimijan, persoonan käyttäytymistä selittävän teorian on välttämättä täytettävä? (Rawling 2003, 87). Davidson siis puhuu normeista. Samoin Rambergin mukaan Davidsonin tulkinnallinen strategia (Ramberg 2004, 8) mahdollistaa joidenkin olioiden pitämisen toimijoina ja kuvaa samalla kyvyn, joka tekee tietyistä olennoista persoonia. Mitä meidän tulee tietää ymmärtääksemme ja tulkitaksemme muita ihmisiä? Kysymys on siitä, mitä ymmärtäminen ylipäätään merkitsee. Davidsonin mielenfilosofia olisi siis jonkinlaista normatiivista, toisen subjektin, puhuvan olennon tai persoonan tunnistamista tai rationaalisuutta koskevaa filosofista antropologiaa. Subjekti ei ole luonnontieteellinen objekti, vaan yksi meistä. Näin tulkittuna Davidson puhuikin - tietämättään tai tarkoittamattaan - etiikasta. Jos Hallamaan tapaan luonnehditaan eettistä teoriaa maksimaaliseksi, Davidsonin normatiivisen teorian seuraus on maksimaalinen. Kaikki ymmärrettävät kielenkäyttäjät ja toimijat ovat moraalisia persoonia.

Kuten Rortyn, Carol Rovanen (Hahn 1999) mukaan radikaalitulkinnan ja persoonan käsitteen yhteys on, että persoonat ovat tulkinnan kohteita. Persoonuuden kriteerit ja rationaalisuuden kriteerit ovat

⁴⁴ Esimerkiksi Emmanuel Levinas puhuu toiseudesta tarkoittaen, että se on subjekti, eikä objekti. Subjekti velvoittaa olemassaolollaan moraaliseen suhteeseen (katso esim. Levinas 1996).

samanaikaisesti tulkinnan ehdot. Rovanen mukaan Davidsonin näkemys persoonuudesta on uudelleentulkinta valistuksen ajan (lockelaisesta) näkemyksestä persoonasta tiedostavana ja rationaalisen toimijana. Rovanen mukaan valistuksen näkemyksellä, joskin siihen liittyy tämän päivän näkökulmasta kiistanalaisia projekteja, joista hän mainitsee kantilaisen etiikan ja sopimusteoreettisen näkemyksen poliittisista oikeuksista, on edullisia eettisiä seuraamuksia. Locken ajatuskokeen prinssistä ja suutarista oli tarkoitus osoittaa, että persoonallinen ja ei-persoonallinen (animal) identiteetti on erotettava toisistaan. Samoin Rovanen mukaan nykyisen keskustelun olennainen kysymys ei ole se, onko persoona tiedostava ja rationaalinen toimija, vaan onko persoona näin ymmärrettynä erotettava eläimestä, siis metafyyssinen kysymys, ei eettinen tai poliittinen. Valistuksen näkemyksen ytimessä on tarkoitus tarjota metafyyssinen lähtökohta eettiselle ja poliittiselle keskustelulle. Eettiset ja poliittiset kysymykset ovat mielekkäitä vain sosiaalisessa maailmassa toimiville olennoille, eivät kartesiolaisille skeptikoille. Tämän vuoksi Rovane näkee valistuksen ajatukseen sisältyvän välttämättä implisiittisen sosiaalisuuden, ja tulkitsee Davidsonin kuuluvan valistuksen perinteeseen. Kun valistuksen idea tulkitaan uudelleen davidsonilaisittain tulkinnan käsitteen avulla, tarjolla on selkeä testi: jos jokin on persoona, meidän on pystyttävä keskustelemaan sen kanssa järkevästi ja tulkitsemaan sitä järkevästi. (Hahn 1999, 464). Näkemyksen eettinen etu on sen inklusiivisuus. Mikä tahansa, joka läpäisee testin, on persoona riippumatta mahdollisista eroista tulkitsijan ja tulkinnan kohteen välillä. Jos näemme itsemme järkevinä, tämä merkitsee sitä, että meidän on tunnustettava ja toiminnassamme noudatettava inklusiivisuuden periaatetta, nähtävä jokainen olento, jota voimme tulkita ”yhtenä meistä”. Jos kiellämme tämän inklusiivisuuden, olemme kaksinaismoralisteja. Inklusiivisuus merkitsee, että olemme erityisessä eettisessä suhteessa toisiin persooniin. Tunnistaa jokin persoonaksi on välittömästi *eo ipso* tunnistaa ” kokonainen valikoima käytännön eri tapoja kohdella heitä”. Persoonalle voi antaa oikeuksia ja valehdella, persoonaa voi kohdella itseisarvona ja sopimuskumppanina, keskustelukumppanina, kritisoida, ja persoonan kanssa voi neuvotella ja tehdä yhteistyötä. Persoonan tunnistaminen siten merkitsee aina sen tunnistamista, että voimme valita ja teemme valinnan kuinka persoonaa kohtelemme. Rovane painottaa: ”Ja jo pelkästään joutua tämän valinnan eteen on olla heihin eettisessä suhteessa”. Valistuksen persoonanäkemyksen etu on, että sen avulla voidaan ”määritellä, paljastaa ja viime kädessä voittaa eräs ennakkoluulon muoto, kaksinaismoralistinen persoonuuden kieltäminen.” Kaksinaismoralismi (hypocrisy) on ennakkoluulon (prejudice) haitallisempi, peitelty muoto. Kaksinaismoralisti on teeskentelijä. Kaksinaismoralismin erottaa rehellisestä ennakkoluulosta se, että siinä missä rehellisesti ennakkoluuloinen esimerkiksi vihaa ja halveksii avoimesti,

kaksinaismoralistisesti ennakkoluuloinen kieltää toisen persoonuuden teeskentelemällä, ettei tämä velvoita häntä eettisesti, aseta kaksinaismoralistia moraaliseen valintatilanteeseen. Tässä kaksinaismoralisti ei ole vilpitön (sincere). Rovane antaa esimerkiksi mustien orjien kaksinaismoraalisen kohtelun Yhdysvalloissa, jossa heitä samanaikaisesti ei pidetty persoonina ja säädettiin orjien koulutuksen kieltäviä lakeja. Tällainen teeskentely on epärehellistä, koska se sisältää teennäisen väitteen, että tällainen kaksinaismoralismi ei ole moraalialaisinkaan. Valistuksen persoonanäkemyksen etu on Rovanen mukaan sen rehellisyydessä. Tällainen näkemys ei anna loogista mahdollisuutta eikä toisaalta myöskään motiivia kohdella ei-persoonia kaksinaismoralistisesti. (Hahn 1999, 466-467). Rorty sanoo lukevansa Davidsonia pikemmin hegeliläisenä kuin brentanolaisena: joidenkin olentojen tunnistaminen ja olettaminen samojen normien alaisiksi ja siten heidän tunnustamisensa saman yhteisön jäseniksi kuin me itse olemme on yhtäläillä kielenkäytämisen kriteeri kuin kyky kuvata kielen avulla maailmaa. Tällainen tunnistaminen (recognition) on kieliyhteisön, ”kieltä työkaluna käyttävien” (tool-users), perustava: ei yhteisöä, ei työkaluja. Erilaiset ”deskriptiiviset sanastot” ovat ”työkaluja työkalupakissa”. (Rorty 2000, 371-373).

Davidson vertaa kieltä mittaamiseen ja erilaisia kuvaustapoja ja sanastoja mitta-asteikkoihin. Kieltä objektiiviseen kuvailuun käytettäessä Davidsonin mukaan ”olemme tulkinnoissamme riippuvaisia toisista saavuttaaksemme yksimielisyyden” käytettävästä mitta-asteikosta ja todellisuuden rakenteesta, johon asteikkoa sovellamme. Intentionaalisia lauseita ja käsitteitä käytettäessä, puhuessamme toisten ajatuksista ja toisten intentioista, emme voi samalla tavoin päästä yksimielisyyteen, koska tässä tapauksessa yritys päästä yksimielisyyteen on vain lisää ja taas tulkintaa, joka on yksimielisyyden ennakkoehto” (Davidson 1991,164). Tämän tosiasian seuraamukset eivät ole vaikeita hahmottaa: on selvää, että ajatuksesta seuraa riippuvuus kommunikaatiosta sen määrittämisessä, mitä todellisuus on. Todellisuus on vain neuvottelun tulos. On kuunneltava toisia, jotta todellisuuteen päästään käsiksi. Toisten myöntäminen tasaveroisiksi todellisuuden määrittelijöiksi tässä ”todellisuusneuvottelussa” on metafyyminen ennakkoehto. Rortyn mukaan Davidson tarkoittaa, että vaikka kielellisen vuorovaikutuksen (triangulaation) kuluessa mitä tahansa tosiasiaväittämiä voidaan kritisoida, tässä vuorovaikutuksessa ei voida edellyttää yksimielisyyttä itse vuorovaikutukseen osallistumisesta, koska tämä olisi vain uusi vuorovaikutusyritys. Toisin sanoen on vain oletettava, että toiset osallistuvat ja ”trianguloivat”. (Tähän voisi lisätä: toivottava ja pyydyttävä toisia mukaan neuvotteluun). Suopeuden periaatteen pakottavuus on kielenkäyttäjille, olipa sitten puhe maailmasta ja tai toimijuudesta, pakkoa

osallistua vuorovaikutusprosessiin. ”Yhtäkään kulmaa” Davidsonin triangelistä ei voi katkoa (Rorty 2000, 373-374).

3 Davidson: romanttinen filosofi?

3.1 Kieli rationaalisuuden ja kommunikaation välineenä

Davidsonin mukaan tietynlainen käyttäytyminen ja tietynlaiset eleet paljastavat, että oliolla on uskomuksia: ”suotuisissa olosuhteissa” voidaan tulkita ja havaita uskomuksia ja muita mielentiloja. Davidson sanoo, ettei kuitenkaan ole verifikationisti, jonka väite on vahvempi: Davidson ei ensinnäkään väitä, että yksittäiselle uskomukselle voitaisiin antaa välttämättömät tai riittävät ehdot, tai että toiseksi uskomusten olemassaolon voi tulla tietämään ainoastaan observoimalla, eikä – kolmanneksi ja tärkeimpänä - että uskomukset olisivat mitenkään redusoitavissa käyttäytymiseen, vaikka niiden olemassaolo voidaan tunnistaa pelkän käyttäytymisen perusteella (LePore & McLaughlin 1985, 476). (1985, 476-479). Davidsonin mukaan mielentila, ”kognitiivinen tai konatiivinen asenne”, kuten uskomus ja halu, on kyky ymmärtää, mikä on itse subjektiivinen mielentila: eri kuin objektiivinen asiointila, tosi tai epätos. Kognitio tai konaatio (lat. conatus) on toisen asteen kyky seuraavassa merkityksessä: ”jotta jollakin organismilla voisi olla uskomus, sillä on oltava uskomuksen käsite (concept of belief). Uskomuksen käsite toisin sanoen tarkoittaa käsitystä objektiivisen totuuden olemassaolosta” (LePore & McLaughlin 1985, 478). Ajattelu on Davidsonin mukaan ymmärrettävä arvostelukyvyksi (LePore & McLaughlin 1985, 478-479; Hahn 1999,8). Arvostelman tekeminen voitaisiin siten sanoa julki muodossa: ”(Minä) uskon, että *p* on tosi”. Tässä voidaan erottaa kolme erillistä ajatusta. Objektiivisen totuuden idean käsittämässä on kolme tiedollista aspektia: intersubjektiivinen, subjektiivinen ja objektiivinen. Arvostelukykyisellä, toisin sanoen rationaalisella olennolla on kolmenlaisia uskomuksia tai peruskäsitteitä. Ensinnäkin hänellä on uskomuksia maailmasta, objektiivisia, objekteja koskevia uskomuksia. Toiseksi hänellä on itseään, omia mentaalisia tilojaan, intentioitaan koskevia subjektiivisia uskomuksia: hän tunnistaa haluavansa, uskovansa, toivovansa, pelkäävänsä jne. ja tunnistaa olevansa näiden tilojen subjekti. Kolmanneksi hänellä on toisia persoonia ja näiden intentioita koskevia, intersubjektiivisia uskomuksia (Davidson 1991a, 153-166). On kolmentyyppistä tietoa, tietoa minästä, tietoa sinästä ja tietoa objektista. Davidsonin mukaan intersubjektiivinen tieto on subjektiivisen tiedon ja objektiivisen tiedon edellytys (triangulaatio-ajatus, katso esim. Davidson 1992). Tämä näkemys on Davidsonin mukaan

antikarteesinen (Borradori 1994; katso Davidson 1986)⁴⁵. Uskomukset voidaan jakaa laadullisesti kahteen luokkaan: psykologisiin ja objektia tai luontoa koskeviin uskomuksiin. Ihmistä koskevat uskomukset ovat luonteeltaan täysin toisen tyyppisiä kuin luontoa ja muuta ulkoista todellisuutta koskevat uskomukset: psykologiset uskomukset eivät ole Davidsonin palautettavissa luonnontieteelliseen puhetapaan. Toisaalta suopeuden periaatteen ja toisaalta Davidsonin mielenfilosofian, anomaalisen monismin idea on redusoimaton suhde näiden kahden uskomustyyppin välillä. Edelliset ovat luonteeltaan normatiivisia ja jälkimmäiset deskriptiivisiä. Davidson lukee selvästi rationaalisuuden ja ajattelun piiriin myös tunteen eli halun ja konnaation.

Koska uskomus, halu ja merkitys Davidsonin mukaan ovat edellä mainitussa yhteydessä, mielentila on ymmärrettävä propositionaaliseksi asenteeksi, suhteeksi subjektin ja kielellisen merkityksen välillä. Davidson sanookin mielentilaa myös ”persoonan modifikaatioksi” (1999, 498). Uskomukset eivät ole Davidsonin mukaan mitään olioita, vaan nimenomaan persoonan ”muunnelmia” tai tiloja, jotka kuvataan jonkin persoonan suhteena johonkin kielelliseen sisältöön, lauseeseen, ja joilla ei ole mitään oliota objektinaan. Mielentilan objekti on verbalisoitavissa oleva propositionaalinen sisältö, lause. Mihin esimerkiksi halu tai toive kohdistuu? Davidsonin mukaan emme halua objektia sinänsä, vaan haluamme, että ”se” rakastaa meitä, syödä ”sen”, ajaa ”sillä” 150 km/h, käyttää ”sitä” purkin avaamiseen. Tällöin toivomme jonkin proposition (lauseen) olevan tosi (Hahn 1999, 498-499). Jos uskomus, halu ja merkitys ovat edellä mainitussa yhteydessä keskenään, niin kuin Davidson väittää, tämä tarkoittaa, että ajattelun syntyminen vaatii kielen (katso Davidson 1984, 157-158; Hahn 1999, 14). Davidsonin väite, että kieli on ajattelun edellytys, on kiistanalainen ja keskustelua herättänyt väite⁴⁶. On samantekevää asettaa jompikumpi, joko kieli tai ajattelu, etusijalle. Jos ajattelu asetetaan

⁴⁵ Davidson luonnehtii epistemologista visiotaan ”ei-karteesiseksi” (Borradori 1994): “[...] what I call the "Cartesian vision" is just a metaphor, and not a comment on Descartes. There is one way of doing philosophy in which you suppose that something is presented to us. That something is either raw experience, sensory data, or stimulations of our nerve endings — it doesn't make any difference; on the basis of this, we construct a picture of an outside world and of other people. I prefer to call such pictures empirical and Cartesian because we can develop a picture of the world all by ourselves, and we could do so even if there were nobody else in the world. Now, my own view is that, until we have an idea of what's going on in the minds of other people, it doesn't make sense to say that we have the concept of objectivity, of something existing in the world quite independent of us. The empiricists have it exactly backwards, because they think that first one knows what's in his own mind, then, with luck, he finds out what is in the outside world, and, with even more luck, he finds out what is in somebody else's mind. I think differently. First we find out what is in somebody else's mind, and by then we have got all the rest. Of course, I really think that it all comes at the same time”.

⁴⁶ Esim. Gill 1991 ja Lasonen & Marvan 2004. Davidsonin ajatellaan sanovan, että kieli on ennen ajattelua. Tämä on kuitenkin väärinkäsitys. Sanoa, että toisaalta kieli on ajattelun syy, tai sen paremmin, että ajattelu on kielen syntymisen ehto, on Davidsonin tapauksessa keinotekoista, koska kieli ja ajattelu ovat hänelle samanaikaisia ja koekstenssiivisiä ilmiöitä.

lähtökohdaksi, kielelle ei näytä tällöin jäävän muuta järkevää funktiota kuin ilmaista ajatuksia, ja jos kielen tai puheen ajatellaan olevan ensisijainen, on seurattava, että ajattelu nähdään verbaalisena toimintana. On Davidsonin mukaan ilmeistä, että lauseiden väliset suhteet ja ajatusten väliset suhteet ovat paralleelleja ja lauserakenteella ja ajatuksen rakenteella on yhteys. (Davidson 1984, 158). Davidson näkee merkityksen teorian ja kielenkäytön erottamattomana osana inhimillisen käyttäytymisen yleistä selittämistä: intentioita ja merkityksiä ei voi erottaa toisistaan. Toisin sanoen puhua on ilmaista ajatuksia.

Davidson kuitenkin näkee tarpeelliseksi perustella kielen ja mielen erottamattomuutta jollakin tavalla (LePore & McLaughlin 1985). Kysymystä kielen tarpeellisuudesta tai välttämättömyydestä voikin selventää sen kääntäminen epäsuoraksi kysymykseksi: kuinka muotoilla arvostelma ilman kieltä? Ongelma Davidsonin mukaan on, kuinka sanoa mikä uskomus on kyseessä ilman kielen attribuutiota. Norman Malcolmin⁴⁷ ajatuskokeessa – Davidsonin toinen esimerkki - koira – tavallinen koira - ajaa takaa naapurin kissaa, joka juoksee kohti pihatammea, mutta viime hetkessä syöksähtääkin läheiseen vaahteraan, eikä koira huomaa tätä. Kun koira pysähtyy tammen juurelle ja haukkuu sitä raivoisesti, Malcolmin mielestä olemme oikeutettuja pitämään tätä käytöstä merkinä siitä, että koira ajattelee kissan olevan puussa. Toisin sanoen, koiralla Malcolmin mukaan voidaan sanoa olevan uskomus, jonka sisältö on: ”Kissa on puussa”. Ongelma koiran tapauksessa on se, kuinka identifioida koiran uskomusjärjestelmä. Mitä koiran tarkasti ottaen voidaan väittää uskovan? Ajatteleeko se ehkä, että ”kissa on tuossa tammessa” vai ”kissa on puussa, joka on vanhin tammi pihapiirissä”? Jos koiran voidaan sanoa ajattelevan jostakin objektista jotakin, esimerkiksi puusta että se on ”puu”, Davidsonin mukaan tällainen propositionaalinen sisältö edellyttäisi muitakin sisältöjä: uskomuksia siitä, mikä on puu - kovaa ainetta, elävä, lehtevä, tammi, kuivana helposti palava tai muuta sellaista. Davidson ei usko, että koiralla on uskomuksia tässä mielessä ja se olisi arvostelukykyinen, ajattelisi. Koiran tapauksessa evidenssi ei riitä tällaisen rationaalisuuden attribuutioon, koska koira ei puhu.

Organismit reagoivat diskriminoivasti ympäristön piirteisiin. Objektiivinen kriteeri ärsykkeiden samanlaisuudelle tai erilaisuudelle, ”ärsykkeen kuulumiselle johonkin luokkaan”, on organismin

tarkasti ottaen Davidson kuitenkin sanoo, että hän ei väitä kielen olevan välttämätön ajattelun syntymiselle, mutta että hän ei osaa kuvitella muuta tapaa sen ilmaantumiseksi. (LePore & McLaughlin 1985).

havaittava reaktio. Mutta tämän samanlaisuuden tai erilaisuuden kriteeri ei ole johdettavissa itse organismin reaktioista, vaan ainoastaan jonkun ulkopuolisen tarkkailijan reaktioista organismin reaktioihin. Toinen organismi toimii toisin sanoen peilinä ensimmäisen organismin reaktioille, ja tämän peilin kautta ensimmäinen organismi saa kriteerin, säännön, käsityksen, tai ajatuksen omien reaktioidensa ja sitä kautta ärsykkeiden samanlaisuudesta tai erilaisuudesta (katso esimerkiksi Davidson 1991). Peilinä tai peilaamisen instrumenttina toimii jokin merkkijärjestelmä, toisin sanoen kieli. Milloin jonkun voi sanoa hallitsevan kielen, osaavan käyttää kieltä? Davidsonin mukaan kielenoppimisen ensimmäinen askel on itku. Lapsi havaitsee tai löytää primitiivisellä tasolla, että itkulla on vaikutusta helpotuksen tai mielihyvän saamiseksi. Ääni tuottaa tuloksia. Ajan kuluessa lapsi oppii, että tietynlaisella äänentuotolla saadaan aikaan juuri tietynlainen lopputulos, erilaisilla äänillä saadaan erilaisia tyydytyksiä. Toisessa vaiheessa lapsi oppii assosioimaan aikuisen puheen omiin mielivaltaisiiin ääntelyihinsä ja niihin liittyviin kokemuksiin. Aikuinen opettaa lapselle, mitkä äänteet liittyvät mihinkin kokemuksiin ehdollistamalla: aikuisen näkökulmasta tämä on oikea käyttö, tuo virheellinen käyttö. Lapsen motivaatio on onnistuminen ja siihen liittyvä tyydytyksen saaminen. Jos sanoo oikean sanan, siitä on toivotut seuraukset. Tämänkaltainen ostensiivinen tilanne on kielellisen ymmärryksen ja propositionaalisen ajattelun ilmaantumisen välttämätön ehto sen vuoksi, että se ”luo tilan”, jossa on mahdollista yrittää ja erehtyä. Lapsen voi sanoa ajattelevan ja käyttävän käsitteitä siinä vaiheessa, kun lapsi ymmärtää, että virhe on mahdollinen: eron (virheellisen) arvostelmansa ja totuuden välillä. Kun yritys ja erehdys opettajan näkökulmasta on korvautunut käsitteellä ja uskomuksella oppijan näkökulmasta, totuuden käsite on käytössä, sovellettavissa, ja sitä sovelletaan. (Davidson 2005, 13-14). Davidsonin esimerkissä huomiota kiinnittää kielen oppimisen toiminnallinen ja päämäärärationaalinen perusta tunne-elämässä ja puhumisen toiminnallisuus yleensä.

Näin muodostunut kolmio, jossa reaktio palautuu tai peilautuu aikuisen (opettajan) kautta lapselle (kieltä oppivalle), on välttämätön ehto ärsykkeen, ”objektin” tunnistamiselle ja objektiivisen totuuden ja merkityksen käsitteiden synnylle. Merkityksen syntyminen on eräänlaista kaikuluotaamista, tai kolmiomittaamista (triangulation, esim. LePore & McLaughlin 1985, Davidson 1992), kuten Davidson sanoo. Jos esimerkiksi lapsen ei voida sanoa reagoivan (react) aikuisen vuorovaikutusyritykseen, toisin sanoen, jos vuorovaikuttajien eleet eivät Davidsonin sanoin ”ole samankaltaisia” (response similar,

⁴⁷ Davidson viittaa Malcolmmin esitelmään *Thoughtless brutes* (Proceedings and addresses of the American Philosophical Association, 46 (1972-3), jota en saanut käsiini. Katso myös Weiss, Donald: *Professor Malcolm on animal intelligence*, (Philosophical Review 1975, 84, 88-95).

Davidson 1999), osapuolet eivät voi kognitiivisesti hyödyntää vuorovaikutusta ja käsittää, että reaktio on ehdollistunut johonkin tiettyyn asiaan pikemmin kuin johonkin toiseen. Vuorovaikutuksen on oltava kognitiivisesti ”saatavilla”: lapsi on huomannut, että opettajan tai aikuisen tietyt reaktiot ovat ehdollistuneet hänen omiin, samanlaisiin reaktioihinsa, ja näin aikuinen omilla reaktioillaan vahvistaa lapsen reaktioita tai liittyy ne tiettyihin objekteihin (1992, 264). Tällöin on kyse kommunikatiivisesta ja intersubjektiiivisesta kielellisestä vuorovaikutuksesta, jonka kuluessa kieltä oppiva (yleensä lapsi) huomaa systemaattisen triadisen suhteen opettajan ja omien eleidensä välillä joidenkin objektien tai tapahtumien läsnäollessa: ele palautuu kieltä opettelevalle. Eleestä tulee objektin merkki, kieltä. Lapselle tai kielelliseen maailmaan astuvalle on jaetun merkinannon, kielen, kautta kehittynyt ajatus objektista, toisesta persoonasta ja itsestä. Itsen ja ei-itsen käsitteiden, intersubjektiiivisuuden, subjektiiivisuuden ja objektiiivisuuden käsitteiden syntyminen ja oivaltaminen liittyy persoonan käsitteeseen. Davidson lainaa tässä yhteydessä historianfilosofi R.G. Collinwoodia⁴⁸, joka kirjoittaa, että lapsen itsereflektiivinen löytö, ”itsensä löytäminen persoonana”, tarkoittaa sosiaalista löytöä, jossa lapsi löytää itsensä myös muiden persoonien yhteisön jäsenenä, joka osaa puhua (lat. per sonae, äänilähde) ja kuunnella, ja siten myös muiden puhujien ja kuulijoiden yhteisön jäsenenä. Davidsonin sanoin lapsi löytää itsensä kielenkäyttäjänä (Davidson 1991a, 165). Itsen, toisen, ja objektin käsitteet hallitsevaa olentoa tai lasta voidaan nimittää davidsonilaisittain puhujaksi, tulkitsijaksi sekä persoonaksi. Davidsonin mukaan kompetentin kielenkäyttäjän (opettajan) pitää olla itse toisen puheen tulkitsija, mutta kieltä opettelevan (esimerkiksi lapsi) ei välttämättä tarvitse olla (kompetentti) puhuja (Davidson 1984, 157). Näin kielen oppiminen on mahdollista. Opettaja joko näkee oppilaan käytöksessä tai vaihtoehtoisesti juurruttaa oppilaaseen säännönmukaisuuden suhteessa objektiin (korrespondenssi). Tämä ei vaadi oppijalta kehittyneitä ajattelua, mutta on välttämätön ehto sille, että oppijan voidaan sanoa jossakin vaiheessa, ”kolmion sulkeuduttua” (1999,14), ajattelevan ja tarkoittavan jotakin. Koska kieli opitaan, ja ajattelemaan opitaan kielen oppimisen kautta, oppimisen kuluessa kielestä tulee instrumentti ilmaista ajatuksia: ”puhua on ilmaista ajatuksia” ja ”kieli on instrumentti jonkin propositionaalisen sisällön ilmaisemiseksi” (Davidson 1984, 155; Hahn 1999, 14)⁴⁹.

⁴⁸ Ilmeisesti *The principles of art*, 1938.

⁴⁹ Wilfrid Sellars (1969) on esittänyt perustelun sille, miksi kieli tulisi ymmärtää välineenä ilmaista ajatuksia. Kieli voidaan nähdä kahdella tavalla: joko ajatteluna tai käsitteellisyytenä tai kommunikaation välineenä, toisin sanoen välineenä ilmaista ajatuksia (Sellars 1969). Jos toiminnan ja säännön käsitteet, joiden avulla ajattelua ja kieltä yritetään hahmottaa, ymmärretään niin, että kieli tai puhe (linguistic *activity*) on sama asia kuin ajattelu (conceptual *activity*), tai se rinnastetaan ”sisäiseen puheeseen” – ”platonilaiseen sielun dialogiin” - tämä johtaa Sellarsin mukaan ensinnäkin karteesisen näkemykseen ajattelusta, joka ei pohjimmaltaan ole kielellistä, ja toiseksi kyvyttömyyteen selittää itse ajattelun tai käsitteellisyyden säännönmukaisuus. Jos nimittäin ajatellaan, että verbaalinen episodi on mentaalista toimintaa, ja toiminta

Davidsonin mukaan sosiaalisuus itsessään ei ole riittävä ehto sille, että puheen havainnoitsijoille (esimerkiksi lapsi) syntyisi uskomuksia objekteista. Triangeli kuitenkin on välttämätön ehto sille, että osanottajille voisi muodostua käsitys objektiivisuudesta, että kysymykseen ärsykkeen paikantamisesta jossakin jaetussa avaruudessa olisi mahdollista ylipäättään vastata (Davidson 1992, 263), ja samalla myös kielen oppimisen välttämätön ehto. Davidsonin mukaan vuorovaikutuksen prosessissa tapahtuu siirtymä taipumuksesta reagoida tai olla ehdollistunut ärsykkeisiin ärsykkeiden säännönmukaiseen luokitteluun, jota Davidson vertaa Wittgensteinin esille tuomaan eroon säännön seuraamisen ja sen noudattamisen välillä (1992; 2005, 14). Davidson sanoo, että säännön idean soveltaminen kielen oppimiseen ja käsitteiden synnyn ja vihdoin kielen tai sanan käyttämisen (merkityksen) kuvaamiseen on mahdollista ainoastaan metakielen käsitteen avulla. Sääntö on saatavilla ainoastaan metakielen kautta ("second language"). Toisin sanoen säännön idea kehittyy merkkejä hyväksikäyttävässä vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi Kripke (Kripke 1982) on kutsunut tätä seikkaa Wittgensteinin skeptiseksi paradoksiksi: ei voida osoittaa subjektin sisäistä mentaalista aktia tai prosessia, joka todistaisi hänen tietoisesti noudattavan jotakin sääntöä, toisin sanoen subjektin sisäisyyden tutkiminen ei paljasta, mitä sääntöä hän seuraa (käyttäessään sanaa) (Davidson 1992, 259)⁵⁰. Kripken

edellyttää käsitteellisyttä, (käsitteellisyttä ja toimijuutta implikoivia kielellisiä sääntöjä, joita Sellars kutsuu "ought-to-do" –säännöiksi) seuraa, että "sisäinen puhe" tai ajattelu edellyttää myös käsitteellisyttä ja toimijuutta. Tämä on "paradoksi ja absurdeetti". Jos kaikki kielen säännöt olisivat käsitteellisyttä ja toimijuutta edellyttäviä sääntöjä, estyttäisiin selittämästä, mitä on käsitteiden käytön ja kielen sääntöjen yhteys. Siksi "epistemologin" tai "loogisen behavioristin" näkökulmasta on suositeltavaa nähdä kieli myös ajattelun ilmaisemisen välineenä: sen lisäksi, että kieli on ajattelua, se on myös ajatuksien ilmaisemisen, kommunikaation väline. Vrt. Charles Taylor: "Yhdellä tasolla meidän on siis nähtävä itse-tiedostuksemme [self-perception] jonakin jota teemme, jonakin jonka voimme onnistua saavuttamaan, tai epäonnistua saavuttamaan, paremminkin kuin jonakin olemassa olevana perustilana. Tämä tarkoittaa, että meidän on nähtävä se kokemusten, halujen, tunteiden, ajatuksien muotoilemisen toiminnasta seuraavana hedelmänä. Näin sen tavoittaminen, mitä haluamme tai tuntemme, on jotakin jossa voimme täydellisesti epäonnistua tai onnistua vain osittain, jota voimme vääristellä ja sensuroida." "Jos ajattelemme tällaisen näkemyksen seurauksia, uskon sen edellyttävän, että itse-tiedostuksemme on jotakin, joka todellistuu jonkun mediumin avulla, symboleiden tai käsitteiden kautta, sekä että näiden asioiden muotoileminen on yksi perustoimintojamme." (Taylor 1985, 85).

⁵⁰ Paradoksissa skeptikko kysyy yhteenlaskua suorittavalta matemaatikolta, mistä tämä tietää, että yhteenlaskun oikea vastaus on jokin tietty summa pikemmin jokin toinen, että yhteenlaskufunktion merkitys on juuri se, mikä tuottaa kyseisen vastauksen. Matemaatikko vetoaa sääntöön, jota hän sovelsi suorittaessaan yhteenlaskua ja sanoo tietävänsä, että sovelsi tätä sääntöä, jolloin skeptikko kysyy, *mistä* tiedät? Wittgenstein kysyy paradoksissa, että onko jokin subjektiivinen fakta, joka oikeuttaa matemaatikon uskomuksen, että hän tarkoitti tai tiesi soveltavansa sääntöä tai funktiota, jonka oikea vastaus on juuri se mikä on käsillä? Paradoksin muotoilussa välttämätön on mahdollisuus *mainita* sanoja *käyttämättä* niitä, toisin sanoen metakieli-objektikieli –erottelu skeptikon läsnäolon merkityksessä (Davidson: second language), muutoin ongelmaa ei voisi artikuloida. Skeptikko voi mainita sanat (nykyhetkessä) ja kyseenalaistaa niiden käytön (menneisyydessä). Näyttää siltä, että ainoa testi ja kriteeri sille, että matemaatikko ylipäättään käyttää sanoja jollakin tavalla on se, että hän aktuaalisesti

(Wittgensteinin) argumentti selittää, mikä on virheen alkuperä: virheen tekeminen on mahdotonta ilman ulkopuolista standardia (1999, 66). Säännön idea ei kuitenkaan Davidsonin mielestä kuvaa puheen tuottamista ja ymmärtämistä kovin hyvin. Kieli opitaan hänen mukaansa suurimmaksi osaksi ilman jonkin säännön tietoista soveltamista tai tietoista proseduuria, mikä selittää sen, miksi esimerkiksi laskemisen yhteydessä puhutaan legitimiesti laskemisen ”säännöistä” tai proseduurista, mutta puhumisen yhteydessä ei: ei yleensä sanota, että kun joku puhuu ymmärrettävästi, hän käyttää sääntöä tai puhuu säännön mukaan (1992, 258-259). Puheen tulkinta ei Davidsonin mukaan nojaa sääntöihin (konventioihin) (1984, 246-280⁵¹; 1992, 258). Puhuminen on ainakin yhtä useasti, ellei useammin säännön rikkomista kuin sääntöjen noudattamista. Puhumisessa on paremminkin kyse luovasta toiminnasta. Puhumista voi verrata taiteeseen, taitoon, runouteen jne. Säännön idean ymmärtämistä voidaan kuitenkin Davidsonin mukaan verrata arvostelukykyyneen.

Tarvitaanko sanoja ja kieltä? Näyttää selvältä, että ilman sanoja (tai merkkejä) kysymystä sanojen tarpeellisuudesta olisi vaikea muotoilla tai esittää. Kysymyksenasettelussa itsessään on jo siten jotakin paradoksaalista. Davidson sanoo, että kommunikaatio ilman propositionaalista sisältöä ei ole tarpeeksi ”vahvaa”, jotta triangelin osanottajille muodostuisi objektiivisen totuuden käsite (Davidson 1999, 14). Vuorovaikutuksen on oltava kielellistä ajattelun ilmaantumiseksi ostensiivisessä tilanteessa. Sen lisäksi, että kieli ilmaisee ajatuksia, kieli synnyttää ajatuksen, tai kuten jo ehdotettiin, koska kieli synnyttää ajatuksen, se ilmaisee sen. Missä mielessä kielen voi sanoa synnyttävän ajatuksen? Toisin sanoen olevan jonkinlainen välttämätön – tai ainakin riittävä - mediumi ajattelulle? Mitä Davidson tarkoittaa sanomalla, että ilman propositionaalista sisältöä ”vuorovaikutus ei ole tarpeeksi vahvaa”, jotta totuuden käsite syntyy? Davidson ei sano asiasta tämän enempää. Tätä kannattaa silti hieman pohtia. Toisaalta on olemassa merkki, ja toisaalta muisti, jotka mahdollistavat käsitteen ja säännön idean kehittymisen. Itse asiassa Davidsonin puhe induktiosta ja kokemuksesta riittävänä todisteena ”sanojen käyttämisen jatkumisesta samanlaisena” (Kripken paradoksi, Kripke 1982) edellyttää muistin käsitettä. Kun opettaja antaa tietyn merkin tietyissä tilanteissa, kielen oppija (jolla ei vielä ole

käyttää niitä jotenkin, toisin sanoen että skeptikko myöntää matemaatikon käyttävän sanoja niin kuin tämä käyttää. Paradoksi on induktioon (esimerkiksi Nelson Goodman, *Fact fiction and forecast*, 1965) liittyvä: se osoittaa, että mikään subjektiivisessa kokemuksessa, ulkoisessa käyttäytymisessä tai sisäisessä mentaalisessa historiassa ei osoita matemaatikolle itselleen, miten hän funktiota käytti. Ongelma on aikaisemman kokemuksen ja sillä hetkellä aktuaalisen toiminnan ja sen perustan äärellisyys.

⁵¹ Katso *What metaphors mean* ja *Communication and convention*. (Davidson 1984).

käsitteitä) oppii merkin avulla muistamaan, mitkä ekstensiiviset tilanteet yhdistyvät juuri tähän merkkiin joka edustaa tilanteessa ”samaa”. Vaikka merkki pysyy samana, merkki yhdistää eri tilanteet toisiinsa. Tähän tarvitaan myös negaatiota: tämä merkki ei sovellu näihin ja näihin tilanteisiin. Merkin sovellusalueesta, ekstensiosta voidaan johtaa muistin avulla merkkiä vastaava käsite, ”intensio”. Ekstensio on ikään kuin sarja tai luettelo yksittäisiä tilanteita, jotka merkin ja muistin varassa saavat jonkun yhtäläisen ja yleisen piirteen (”sääntö”) joka on riittävän kokemuksen jälkeen sovellettavissa yhä uusiin tapauksiin. Tätä yleistä piirrettä voidaan sanoa käsitteeksi. Merkki ja sen aikaansaama merkkiin liittyvä ”merkitys”, käsite, ovat siis työkaluja. (”Emme halua objektia sinänsä”, vaan johonkin tarkoitukseen, sanoo Davidson). Tarkoittaako Davidson ehkä kielen välttämättömyydellä juuri sitä, että ilman tällaista instrumenttia tai työkalua, ”merkkiä”, joka on selvästikin oppimisen alussa ainoa, joka pysyy samana tilanteesta toiseen ja joka voi pysyä samana muuttuvista tilanteista toiseen, kommunikaatio ei ole tarpeeksi ”vahvaa”, niin kuin Davidson sanoo (1999, 14), käsitteiden syntymiseksi. Merkki on siinä mielessä melko ”vahva” työkalu, että merkin avulla voidaan uuttaa jostakin ärsykkeiden runsaudesta ykseys. Merkin avulla voidaan poimia yksittäinen, esimerkiksi toiminnan kannalta relevantti piirre runsaasta ja rikkaasta ärsykevuosta. Merkin käyttö vaatii luonnollisesti muistia (induktio). Merkin sisäänajo ei vaadi kykyä soveltaa merkkiä, vaan vain kykyä muistaa yksittäisiä tapauksia, joissa merkkiä on ennen käytetty. Merkki on muistin tuki. Käsite ei synny toisaalta ilman merkkiä ja toisaalta ilman muistia. Vuorovaikutus, opettaja, ”toinen persoona” on ehkä välttämätön juuri merkinantajana siinä mielessä, että voidaan kysyä, voiko kukaan antaa itselleen merkkiä tai merkitystä? Vaatiiko merkityksen syntyminen jonkin luonnollisen suhteen ulkoisen näkökulman, epäsuoran näkökulman, jotakin joka ei ole ärsykkeessä itsessään, joka tekee mahdolliseksi alkuperäisen ärsykkeen näkemisen *jonakin*? Voiko yksinäinen havainnoija ottaa tällaisen instrumentin käyttöön vai ei? Tämä on mielenkiintoinen kysymys, joka voidaan mahdollisesti ratkaista empiirisesti. Davidsonhan väittää, että ilman toista persoona – ulkopuolisen antamaa merkkiä? – mikään ärsyke ei voi olla syy (cause), koska havainnoija suorassa suhteessaan ärsykeeseen ja yksin ei voi määritellä tai voi määritellä miten hyvänsä, mikä piirre ärsykkeessä (ympäristön ja havainnoijan välisessä kausaaliketjussa) olisi relevantti. Nähdäkseni ilman merkkiä havainnoijalla ei ole työkalua. Tämän perusteella voi ymmärtää Davidsonin kausaalisuuden käsitteen, joka on Davidsonin mukaan olennainen juuri psykologisessa, toisin kuin ”lainomaisessa” fysikaalisessa selittämisessä. Davidsonin mukaan esiverbaalinen lapsi tai eläin diskriminoi ympäristöään säännöllisellä tavalla: reagoi eri objekteihin poikkeavilla tavoilla. Davidsonin mielestä diskriminoiva reagointi ei riitä todisteeksi

käsitteiden hallinnasta. Havainto erottaa ärsykkeet toisistaan ”hermoston periferiassa”, käsite luokittelee ärsykeitä niiden ominaisuuksien perusteella riippumatta siitä, ovatko ärsykkeet jollakin tietyllä hetkellä läsnä olevia vai eivät. (2005, 160). Jotta käsite voi luokitella ärsykeitä riippumatta niiden läsnäolosta, vaaditaan muistia. Mikä tärkeintä, käsitteiden synty mahdollistaa arvostelukyvyn, ”tämä on syötävä, tämä on myrkyllinen, tämä on kuutio, tuo on leijona”. Arvostelma, toisin kuin hermostollinen vaste (response), voi olla tosi tai epätosi.

3.2 *Ekspressivistinen ja romanttinen kielikäsitys*

Mitä Davidson loppujen lopuksi sanoo? Kielipainotteisuudestaan huolimatta Davidsonin käsitys on, että kieli on intentioiden jakamista, kommunikaatiota, ”ajatusten ilmaisemista”. Kieltä voidaan ajatella periaatteessa kahdella tavalla, joita voidaan verrata käsitepariin ”muoto-sisältö”. Toisen ajatuksen mukaan kieli on jonkin ilmaisemista. Tälle vastakkainen idea olisi kieli imitaationa, matkimisena, muodon toistona. Tämä kahtiajako näkyy myös käsityksissä siitä, mitä rationaalisuudella tarkoitetaan (osio 1.1.1). Robert Morrisin mukaan puhumista ja ymmärtämistä davidsonilaisittain voi pitää taiteellisena, luovana toimintana (Davidson 2005, 89-107). Davidsonin radikaalitulkinta on loppuunsaattamaton valmistumaton systeemi, joka käsitteellistää merkityksen sosiaalisen toiminnan tiivistymänä. Davidsonin mukaan ensinnäkään kieli ei ole valmis a priori abstraktio. Toiseksi menestyksekkäs kommunikaatio tapahtuu Davidsonin mukaan ”henkilökohtaisesta sanavarastosta ja kielipista ammenetulla nokkeluudella, onnella ja viisaudella” (Hahn 1999, 127-135). Davidsonin näkemystä kielestä onkin verrattu esimerkiksi romantikko Friedrich Schleiermacherin (1768-1834) kielikäsitukseen (Kusch 1986). Schleiermacherin lähtökohta on ajatus, että ajattelua ei ole ilman kieltä, jota Kusch kutsuu kielideterminismiksi. Schleiermacherin mukaan myöskään tietoa ei ole ilman kieltä. Schleiermacher painottaa luonnollisen kielen ymmärtämisen ja tulkinnan ei-konventionaalisuutta, luovuutta ja yhteisöllisyyttä. Luonnollisen kielen ymmärtäminen on Schleiermacherin mukaan samanlaista kuin runouden ymmärtäminen. Runous ylittää konventionaalisen kielenkäytön, runoilijan käyttämien sanojen merkitys on ennakoimaton ja tämä vaatii luovaa suoritusta myös lukijalta. Vaikka uusien merkityksien luominen perustuu vanhastaan tunnettujen sanojen vanhastaan tunnettuihin merkityksiin ja konventioihin, runo ylittää vanhat merkitykset ja luo uusia merkitysyhteyksiä. Tämä vaatii myös lukijalta luovaa panosta (Kusch 1986, 20). Schleiermacher puhuu ymmärtämisestä ”divinaationa”, arvauksena (aavistus, ennustus). Divinaatio merkitsee Kuschin mukaan suurin piirtein

samaa kuin eläytyminen tai empatia, vaikka Schleiermacher ei käytäkään näitä sanoja. Kusch vertaa divinaation ajatusta Davidsonin kantaan, jonka mukaan sääntöjä ei radikaalitulkinnassa ole: olennainen rooli on ”intentiolla, onnella, taidolla, maulla ja sympatialla” (Kusch 1986, 21; Davidson 1984, 279). Schleiermacherkin kutsuu tulkintaa taiteeksi (Kunst). Muitakin täsmällisiä vertailukohtia tulkintamenetelmissä löytyy Schleiermacherin ja Davidsonin välillä. Davidsonilla kieli on holistinen kokonaisuus ja alistuu Fregen kontekstuaalisuusperiaatteelle. Samoin Schleiermacherin mukaan divinaation lisäksi tarvitaan tulkintahypoteesien ja lausumien vertailua keskenään, komparaatiota (Kusch 1986, 21). Divinaatio liittyy tulkinnan psykologiseen puoleen, jonka kohteena on puhujan ajatuskulku, komparaatio tulkinnan grammaattiseen puoleen, joka kohdistuu kieleen systeeminä, toisin sanoen kielellisiin yksiköihin, jotka määräytyvät suhteessa toisiin kielellisiin yksiköihin kielen systeemissä (Kusch 1986, 32-36). Davidsonin kielellä sanottuna tulkinnassa on semanttinen ja intentionaalinen puoli, tulkitaan toisaalta kielen merkityksiä, lauseen merkitystä ja toisaalta uskomuksia, toisin sanoen mitä puhuja uskoo lauseen merkitsevän, mitä hän lauseella tarkoittaa. Radikaalitulkinnassa lähtökohta on, kuten on jo todettu edellä, suopea oletus, että puhuja ajatuskulku on rationaalinen ja puhujalla on tosia uskomuksia. Kuschin mukaan (1986, 44) sekä ”Schleiermacherin ymmärtämisen määritelmät voidaan rekonstruoida Davidsonin kielellä” että ”romanttisen hermeneutikon ajatusten kääntäminen analyttisen filosofian kielelle käy ongelmattomasti”.

Davidson on tulkittu esimerkiksi jälkistrukturalisti Derridan henkisenä sukulaisena. Wheeler (2000) vertaa Davidsonia Derridaan ja Sellarsiin, joita hän pitää joissakin suhteissa kaltaisina. Wheelerin tulkinnan mukaan nämä kolme filosofia erityisesti, kuten heitä aikaisemmin Wittgenstein ja Quine, kritisoivat tiettyä kuvaa kielestä, jota Wheeler nimittää ”taikakieleksi”. Taikakieli on ”nousin kieli”, ”itseään tulkitseva kieli”, meitä ympäröivä vaippamainen rakenne, jonka sisällä ”merkitys jo tiedetään, ajatukset ajatellaan, ja intentiot muodostetaan”. Tässä kielessä ”ei ole kysymystä lauseiden tulkinnasta, koska taikakieli on kieli, johon tulkitaan”, joka siis meillä on jo annettuna, ja tämän vaipan sisällä ”ei voida kysyä, mitä tällaisen kielen sanat tarkoittavat, koska nämä sanat eivät ole muuta kuin luonnollisen kielen sanojen merkityksiä”. Derrida väittää Wheelerin mukaan, että taikakielioletus on läsnä filosofiassa jo Platonin muodoista ja Aristoteleen olemuksista lähtien, ja jatkunut modernissa filosofiassa empiristien puheessa ideoista ja sense-datasta. Derrida nimittää tämäntyyppisiä teorioita kielestä ”läsnäolon” teorioiksi, ja Sellars ”annetun myytiksi”. (Wheeler 2000,3). Davidson ehkä nimittäisi taikakieltä ”empirismin kolmanneksi dogmiksi” ja ”subjektiivisuuden myytiksi”. Davidson

eroaa kuitenkin Derridasta ja voidaan sijoittaa johonkin Quinen ja Derridan välimaastoon. Davidson ja Derrida molemmat ajattelevat Quinen tapaan kielen olevan epämääräistä ja kielten merkitysten muodostuvan yksittäisissä kielenkäyttötilanteissa. Quinelle totuus on Davidsonin mukaan artikuloimaton oletus, jonka Davidson sitten omassa ajattelussaan artikuloi. Derridalle totuus ei ole enää kuitenkaan selittävä tekijä, vaan metafyyminen suppositio, joka hylätään kielen dekonstruktion jälkeen (Wheeler 2000,6). Davidsonille totuus on kommunikaation mahdollisuuden selittävä primitiivi, joka selittää invarianssin merkitysten ja uskomusten välillä. Totuuteen tukeutuvat yhä uudet ja uudet tulkinnat, käyttötavat, uudenlaiset merkitykset: erojen leikki, josta Derrida puhuu. Siinä missä Derrida sitten sukeltaa merkkien eroihin, Davidson vetäytyy kokonaan kielikäsitteensä kielestä merkkien systeeminä. Davidsonille olennaista on puhe aktina ja aktin kommunikoima mentaalinen tapahtuma. Kieli on kielellisten toimijoiden väline, ja välineen käyttäjä on pääosassa, ei itse väline. Tässä Davidson eroaa jälkistrukturalisteista, kuten Foucault' sta tai Derridasta, jotka kieli itse on lumonnut. Davidsonille totuuden perusta vapauttaa puhujan kielen vallasta. Kieli on puhujan vallassa, ei päinvastoin. Kun Derrida puhuu erojen leikistä, Davidson voisi puhua leikistä totuudella. Morris tarkoittaa samaa, kun hän sanoo, että Davidsonin tapauksessa totuuden ja metaforan välinen erottelu vastakkainasettelu voidaan sulkeistaa kummankaan käsitteen kärsimättä. Tämä tarkoittaa myös, että filosofiassa yleisesti, sekä Davidsonin omassa systeemissä esteettinen on erottamaton filosofisesta sisällöstä.

Charles Taylor tulkitsee Davidsonia "neo-designatiivisen" merkitysteorian kannattajana (Taylor 1985, 215-247). Samalla kun vastataan Taylorin omalla suulla kysymykseen, minkälainen Davidsonin teoria kielestä loppujen lopuksi, Taylorin tulkinta paljastuu väärintulkinnaksi ja Davidson romantikoksi. Taylor luokittelee aatehistoriallisessa esseessään *Language and human nature* vuodelta 1978 (1985) länsimaisessa filosofiassa esiintyvät merkitysteoriat ja teoriat kielestä kahteen päätyyppiin, ekspressiivisiin ja nimeäviin (designative) teorioihin. Näiden esiintyminen vaihtelee. Taylorin omien kriteerien valossa Davidsonin on nähtävä kaiken edellä mainitun perusteella olevan pääasiassa designatiiviselle teoriat vastakkaisen merkitysteorian, ekspressiivisen teorian tai romanttisen merkitysteorian puolustaja. Davidsonia pitää toki lukea valistusrationalistina, mutta ehkä vielä vähän enemmän romantikkona. Kysymys kielestä on Taylorin mukaan modernissa filosofiassa sitä aikaisemmasta filosofiasta poikkeavalla tavalla keskeinen. Filosofiset liikkeet ovat antaneet kielelle keskeisen aseman, ei vain filosofisena ongelmana, vaan filosofisten ongelmien mediumina.

Kielianalyysi yhdistää kaikkia suuntauksia. Juuri merkityksen ongelma on Taylorin mukaan yhdistänyt koko modernia kulttuuria, filosofiaa, maalaustaidetta (kubismista lähtien), musiikkia (Schönbergistä lähtien) ja ihmistiedettä (psykoanalyysista lähtien). Tämä johtuu Taylorin mukaan siitä, että merkityksen ongelma liittyy elimellisesti kysymykseen ihmisestä: ihminen on ”kielieläin”, ”rationaalinen eläin”, joka alkuperäisesti kreikan kielessä merkitsi *zoon logon echon*, ”eläin jolla on logos”. Taylorin mukaan kieli on arvoituksellisempi nyt kuin vaikkapa vielä valistuksen aikana ja hän näyttää selittävän tämän tieteen ja teknologian edistyksellä: tieteellisen maailmankuvan myötä kysymys kielestä, merkityksestä - ja ihmisestä – on tullut yhä vain polttavammaksi. Ajatus kielen, ajattelun, järjen luonteesta voi painottua joko objektiin tai subjektiin. Objektivistista merkitysteoriaa Taylor kutsuu ”designatiiviseksi” (nimeävä) teoriaksi, ja subjektiivista ”ekspressiiviseksi” teoriaksi. Antiikissa vallalla oli kokonaisvaltainen malli, jota Taylor nimittää ajattelun ”diskurssimalliksi”. Diskurssi viittaa keskusteluun: ajattelua ei erotettu kielestä ja ajattelu oli puhetta. Sana *logos* merkitsi sekä sanomista, sanaa ja järkeä (ajattelua). Nämä olivat ekvivalentteja, samoin kuin platonilaiset Ideat Todellisuutta. Kieli ei vielä saanut erillistä huomiota, koska sanat olivat ideoiden ”ulkoinen vaatetus”. Platonin Timaioksessa on uudenlaisen ajattelun, neo-platonismin ja kristinuskon, siemen. Platon esittää tässä dialogissa, että Ideat ovat demiurgin (Jumalan) ajatuksia. Kosmos, Järjestys, maailmankaikkeus on demiurgin ajatusten ilmiasu, ruumiillistuma. Jumalan ajatukset on ymmärrettävä ensinnäkin hänen, ajattelijan luomuksina ja luonto näiden ajatusten merkkeinä, kuten Augustinuksella, jolla *logos* kääntyy muotoon *verbum*. Ajatukset manifestoituvat luomisessa (tai demiurgin luomassa järjestyksessä, jonka hän loihtii kaaoksesta). Jumala on selvästi ”ekspressionisti”. Tämä ajattelutapa, ”semiologinen ontologia”, vallitsee keskiajan ja varhaisrenessanssin aikakaudella: maailma on merkityksellinen järjestys, teksti, jota luetaan. Keskiajalla jo syntyy jälleen uusi ajattelutapa, joka johtaa nominalistiseen vallankumoukseen uudella ajalla. Keskiajan nominalistien mukaan (voisiko heitä sanoa realisteiksi) kielen yleistermi ei viittaa mihinkään essentiaan, vaan on puhtaasti kielen piirre, nimilappu, ja sanoilla on merkitys vain, koska ne viittaavat ja signifioivat (signify, designate). Kieli saa itsenäisen tärkeän aseman. 1600-luku, jolloin siirrytään ajattelun diskursiivisesta sen representatiiviseen statukseen, muuttaa lopullisesti käsityksen ihmisestä, ajattelusta, ja tiedosta. Ajatuksesta tulee ”sisäinen aavemainen valokuva”, ”mentaalinen diskurssi”(1985, 224-225). Todellisuus on objektiivinen prosessi. Taylorin mukaan merkityksen designatiivinen teoria on näiden ideoiden ja valistusajattelun peruspilari.

Nämä ideat tulevat kuitenkin jälleen haastetuksi 1700-luvun lopulla. Reaktiivista ekspressivististä liikehdintää voi kutsua vastavalistukseksi, toisin sanoen romantiikaksi. Esimerkiksi Herder esseessään kielen alkuperästä (1772) käyttää kielestä puhuessaan termiä *Besonnenheit*, joka tarkoittaa harkintaa, harkitsevuutta ja järkeä, joka siis on erottamaton osa kieltä, merkitystä ja signifioivaa funktiota: kieli on tällaisen reflektiivisen ymmärryksen ”kulkuneuvo”, väline. 1700-luvun taidekäsityksessä tapahtui samoin muutos. Aikaisemmin taide pyrki jäljittelemään todellisuutta (*mimesis*), nyt taideteoksesta tulee taiteilijan luovuuden ilmaus. Taiteilija imitoi tässä Jumalaa, jonka luova akti ajattelu on. Taideteos on itsessään merkityksellinen lokus, eikä sen tarvitse enää viitata mihinkään ollakseen merkityksellinen (sielunmaisema). Tätä käsitystä taideteoksesta luovana tekona voidaan verrata käsitykseen kielestä, antiikin ajattelijoiden tapaan, kyknä puhua. Taylorin mukaan tähän ajatukseen kielestä kyknä puhua ja ymmärtää liittyy olennaisesti holistinen ajatus kielestä kokonaisuutena. Tunnistaa esimerkiksi kolmio on samalla tunnistaa ei-kolmio, tehdä erotteluja, ymmärtää kontrasteja (katso esim. Davidson 1999, 65). Näin lingvistikko Wilhelm von Humboldt puhuu kielestä puheesta verkkona (*Gewebe*). Kyky puhua on Humboldtille olennaisesti transformatiivinen luova kyky, joka voi luoda uusia tuntemisen ja kokemisen tapoja⁵². Tämä kyky realisoi tunteita, luo niitä, ilmaisee niiden olemassaolon kielessä, jota ilman näitä tunteita ei olisi. Ilmaisuu konstituoi sen, mitä se ilmaisee. Kieli on inhimillisten emootioiden perustus, ”kieli realisoi inhimillisyyden”, ”ihminen täydellistyy ilmaisussaan”, sanoo Taylor (1985, 233). Kieli on aktiveettia (*energeia*). Tässä katsannossa kieli voidaan ymmärtää dialogina, kuten Herder tekee. Jos kieli nähdään puheaktiveettina, sen lokukseksi tulee keskustelu, jossa kieli syntyy yhä uudelleen ja muovautuu kieliyhteisön käytössä. Kielen lokus Herderille on siis yhteisö (*Volk*). Tästä voidaan siirtyä jopa nationalistiseen ajatukseen, että kieli puhuu puhujiaan, eivätkä puhujat kieltä. Koska kieli on dialogia, kieli konstituoi inhimilliset ja yhteiskunnalliset suhteet. Ekspressiivisestä, ”romanttisesta” näkökulmasta kieli ei ole vain jokin ”ulkoinen vaate”, johon ajatus puetaan tai väline, jota kontrolloidaan vaan radikaalisti se olotila, jota ilman ihmistä tai kulttuuria ei olisi, ja jossa meillä on kyky inhimillisiin tunteisiin ja ihmissuhteisiin. Siksi kieli on modernisteille niin kiehtova ja arvoituksellinen, koska se on ihmisen universumi⁵³. Taylorin mukaan ”olemme kaikki

⁵² Taylorin mukaan Chomsky lainaa Humboldtilta ajatuksen kielen luovuudesta. Humboldt kuvaa kieltä systeeminä, joka ”äärettömästi hyödyntää äärellisiä keinoja”, toisin sanoen että kielen avulla voidaan muodostaa ääretön määrä lauseita äärellisellä määrällä kieliopin sääntöjä. Kielen generatiivisuus on Chomskyn mukaan, väittää Taylor, Humboldtilta peräisin oleva ajatus.

⁵³ Jaakko Hintikka (Hintikka & Hintikka 1986) ajattelee, että kieli voidaan nähdä kahdella tavalla, kalkyylina ja universaalina mediumina. Nämä ovat Hintikan mukaan kaksi modernin filosofian perustavaa taustaoletusta. Romanttinen, ekspressiivinen kieli vastaa selvästi Hintikan universaalikieltä. Davidsonin ajatus, että on vain yksi maailma ja yksi kieli siinä mielessä, että yhden kielen ymmärtämisestä seuraa minkä tahansa kielen ymmärtäminen, emmekä voi astua tämän

tosiasiassa tämän [romanttisen] kielen vallassa; ei siten, että kaikki hyväksyisimme tietoisesti jonkin romanttisen teorian yksityiskohdan, vaan siten, että olemme kaikki tämän [romantiikan] ajattelutavan, joka on vaikuttanut merkittävästi sivilisaatioomme, perustavasti merkitseviä” (1985, 235). Tässä kohdin hämmöittää jo anti-subjektivismi: ilmaistuksi tulee koko kansa, ei vain yksilö. Voidaankin kysyä, mikä on tämä luoja tai luotu, joka tekee meistä ihmisiä? Ilmaiseimmeko kielellä subjektiivisuuttamme vai objektiivista todellisuutta, joka ei ole redusoitavissa subjektiiviseen kokemukseemme todellisuudesta?

Taylorin mukaan modernistit lähes poikkeuksetta ovat romantikkoja. Tämä ei tarkoita, etteikö enää olisi ”designativisteja”, joka olisi absurdi ajatus tieteen aikakaudella: pyrkimys objektivoida kieli ja saada tutkimuskohde tieteellisesti haltuun on läsnä ihmistieteissä. Mutta tieteellisesti ajattelevat designativistitkin ovat Taylorin mukaan hyväksyneet tietyt romanttiset johtopäätökset:

- 1) Kieli on osiensa yhteys, rakenne, josta käytetään hetkellisesti vain osaa, mutta koko struktuuri, koodi on olemassa (esim. Frege, Saussure)
- 2) Kieli on myös puhetta
- 3) Kielellä on syvärakenne, josta ei olla tietoisia ja joka ei ole sama kuin pintarakenne (esim. Freud, Chomsky)
- 4) Kieli on yhteisöllistä aktiviteettia

Designativistien asialistalle on noussut kielen syvärakenteen kuvaaminen, eräällä tavalla kielen metafysiikka, sen ”alitaajunnan” kuvaus. Syvärakenne selittää objektivistisesti pintarakenteen ja pinta-ilmiöt. Davidson pyrkii toki selittämään romanttisen, ekspressiivisen kielen osittain designatiivisesti. Nähdäkseni Davidson kuitenkin palaa juurille, antiikkiin, koska rationaalisuus ja totuus, objektiivisuus löytyy jälleen ihmisten välisestä keskustelusta, mutta kuitenkin unohtamatta ajattelevaa subjektia ja maailmaa. Ajatteluun astutaan kielellisessä vuorovaikutuksessa yhteisessä, jaetussa maailmassa. Tässä mielessä kieli puhuu meissä. Silti, kun potentiaalisesta puhujasta on tullut kieliyhteisön jäsen, subjekti, tämä subjekti on se joka puhuu kieltä ja käyttää kieltä luovasti, ajattelee. Tässä mielessä *me* puhumme

kielellisen olemisen ulkopuolelle tarkastelemaan kielen ja maailman suhdetta, on ajatus kielestä universaalina ilmaisuvälineenä.

kieltä. Yksilöt saavat ilmaisunsa kielessä. Davidsonin käsitys kielestä näyttää olevan antiikkisen ja romanttisen synteesi. Taylorin mukaan kaikki modernit tekevät eräänlaisen kompromissin.

”Sivilisaationa elämme kompromississa. Tieteellisyydessämme olemme valistuksen ihmisiä, ja hyväksymme julkisten asioiden hoidossamme valistusjattelun – voisiko sanoa, utilitaristiset – arvot ja raja-arvot. Kasvu, tuottavuus ja hyvinvointi ovat perustavan tärkeitä [...] mutta tunnustetaan myös, että ihmiset kokevat joidenkin asioiden olevan enemmän ’itseään’, tyydyttävämpiä, tai puhuttelevampia. [...] Julkisen asioidenhoidon rajat määritellään tieteellisin keinoin utilitaristisessa hengessä. Mutta yksityisen kokemuksen on saatava toteutua ja tulla ilmaistuksi. On olemassa yksityisen elämän ’Romantik’, jonka on tarkoitus sopia yhteen kitkattomasti toimivan kulutusyhteiskunnan kanssa.” (Taylor 1985, 247).

Taylorin mukaan kompromissi on ”poliittisesti tehokas, mutta älyllisesti mädäntynyt” (247). Taylorin mielestä rakentava filosofinen tutkimussuunta olisi nykyaikaista ekspressivismiä, joka pyrki ylittämään subjektivismiin, ”muodottoman sentimentalismiin”, ja löytämään ja artikuloimaan sen, mikä saa ilmiänsä. Taylorin mukaan ilman vahvaa ekspressivististä kritiikkiä ”puolivillainen skientismi” ja ”muodoton sentimentalismi” vallitsevat. Kysymys kielestä laiminlyödään itsestään selvänä oletuksena, joka tarkoittaa, että kysymys ihmisyydestä sivuutetaan. Nähdäkseni Davidsonin tutkimukset olisivat taylorilaisesta näkökulmasta juuri hedelmällistä filosofiaa. Davidson yhdistää subjektiivisen ja objektiivisen itse asiassa täysin ilman kompromissia: totuuteen – ja tieteeseen – on pääsy vain keskustelemalla, subjektien välisessä keskustelussa, mikä poistaa skientistisen illuusion intressittömästä tiedosta. Toisaalta itse subjektia, ihmistä, ei voida Davidsonin mukaan koskaan redusoida pelkäksi objektiksi. Tässä mielessä subjekti on vapauden ja vastuun alkuperäinen lokus. Kysymyksellä ihmisestä – ja kielestä – on itsenäinen riippumaton status.

3.3 Kantilainen persoona: yksilöllinen ”ehdoton vaatimus”?

Tulkinnoissa davidsonilaisesta rationaalisuudesta korostuu lähes pääsääntöisesti rationaalisuuden sosiaalinen, intersubjektiivinen luonne: Davidsonin filosofian peruskäsitteet, totuuden käsite, objektiivisuuden käsite, suopeuden periaate, triangulaatio kaikki viittaavat vastaansanomattomasti

rationaalisuuden sosiaalisuuteen, samoin Davidsonin ”antikartesiolainen visio” suorastaan vaatii näkemään subjektin ensisijaisesti sosiaalisena intersubjektina. Tulkinnan ja rationaalisuuden minimaalinen ehto on ymmärrettävyys toisille. Tässäkin Davidson muistuttaa pragmatisteja ja Dewey’ ta (katso Teehan 1995, 851- 855). Toisenkinlainen näkökulma voidaan kuitenkin ottaa. Oksenberg Rortyn mukaan yksilöllisyyden, toisin kuin vielä minuuden, piirre on jo jonkinlainen poisottamattomuus, luovuttamattomuus. Nähdäkseni Davidsonin radikaalitulkinta edellyttää, että ihminen puhujana on käsitettävä tässä mielessä nimenomaan yksilönä: rationaalisuus on häneltä jotakin poisottamatonta, luovuttamaton ominaisuus. Yksilön (joita myös sekä Frankfurtin ja Taylorin persoonat ovat) identiteettikriisi Oksenberg Rortyn mukaan on ”korruptio”, jolla hän tarkoitti ”dialektiikkaa ja balanssia” yhteiskunnan ja yksilön välillä (katso osio 1.2.3). Davidsonilaisittain se, mikä on ”todellista”, on yksilöllisten näkökulmien neuvottelun, kommunikaation tulos, joka ei ole tai jonka ei pitäisi olla tulkintani mukaan yksilöiden välinen kompromissi, vaan summalauseke. Kenenkään ei tarvitse luopua näkökulmastaan, ”korruptoitua”.

Järjen ja kielen sosiaalisuuden lisäksi Davidsonin ihmiskäsitys postuloi kantilaisen järjen autonomisuuden hyvin selvästi. Rationaalisuuden sisäisen ehdon, kontinenssiperiaatteen asettama normi subjektille on varsin ehdoton. Kontinenssiperiaate velvoittaa rationaalisen yksilön toimimaan kokonaisrationaalisena ykseytenä, siten kuin kaiken kaikkiaan hänen nähdäkseen on parasta. Kontinenssiperiaate on sisäinen normi. Sitä luonnehtii riippumattomuus ulkopuolisesta auktoriteetista, periaate on autonominen sillä tavoin, että se on itsessään riittävä peruste toimia. Tämä tarkoittaa, että rationaalinen toimija itse vastaa siitä, millä tavoin hän rationaalisuutensa toteuttaa. Kontinenssiperiaatetta voidaan suoraan verrata Kantin ”moraalilakiin”, jonka on, ollakseen moraalilaki, oltava toimintaohje, ”käytännöllinen”. (esim. Hirvonen & Kotkas 2004, 45-47). Kant kirjoittaa:

”Valmius persoonuuteen on herkkyyttä kunnioittaa moraalilakia itsessään riittävänä valitsemiskyvyn vaikuttimena. Herkkyyys pelkästään kunnioittaa moraalilakia olisi moraalista tunnetta, joka ei vielä itsessään muodosta luonnollisen valmiuden päämäärää, vaan ainoastaan sikäli kuin se on valitsemiskyvyn vaikutin [...] tämä tulee mahdolliseksi ainoastaan jos valitsemiskyky sisällyttää sen toimintaohjeeseensa [...] Ei kuitenkaan ole oikeutettua nimittää moraalilain ideaa ja siihen erottamattomasti kuuluvaa kunnioituksen tunnetta valmiudeksi persoonuuteen; se on persoonuus itse (ihmisen idea täysin älyllisesti

tarkasteltuna). Mutta subjektiivinen perusta siihen, että sisällytämme tämän kunnioituksen vaikuttimeksi toimintaohjeissamme, näyttää olevan lisäys persoonuuteen ja siten ansaitsevan sen, että sitä nimitetään valmiudeksi persoonuuden edistämiseen".

Kantin mukaan tämä valmius ei kuulu järjellisyden käsitteeseen, vaan "sitä pitää tarkastella erikseen". Järki ei siis itsessään ole "käytännöllinen", jolla Kant tarkoittaa kontinenssia (vrt. Frankfurt). (Hirvonen & Kotkas, 45). Käytännöllinen järki on Kantilla sama kuin tahto. Tahto on rationaalista, autonomista, omalakista haluamista. Tämä käytännöllinen järki on a priori, toisin sanoen vapaa. Kant tunnetusti korostaa järjellisen olennon vapautta. Moraalisen teon arvo ja moraalisuus on sen vapaudessa, eikä arvo liity seurauksiin. A priori, puhdas käytännöllisen järjen arvostelma on yksin vapaan, moraalisen, järjellisen teon syy. Moraalisuus ja vapaus ovat Kantilla yhtä.

Vaikka kontinenssiperiaate onkin Davidsonilla Kantin tapaan autonominen toiminnan syy, Davidson painottaa tämän lisäksi harkinnan moraalisia seurauksia, eli järjen rajallisuutta: järki on syitä vertaileva, eikä voi ennakoita päätöksiemme ja periaatteidemme seurauksia. Tämä on prudentiaalisempi ja humelaisempi näkemys moraalista, jossa järki huomioi myös tekojen seurauksia, joita se ei voi määrätä. Päätöksiä voidaan tehdä vapaasti, mutta sokkona. Tämä liittyy ihmiselämään ajallisena ja kokonaisvaltaisena projektina (hyve-eettinen näkökulma, osio 1.2.1):

Mutta ovatko yrityksemme yhdistää halumme, tunteemme, vakaumuksemme ja tapamme täysin rationaalisia? [...] Paradoksi on tämä: järjen yritykset eivät koskaan ole tärkeämpiä kuin silloin, kun tiedämme valintamme muuttavan elämäämme syvällisesti ja peruuttamasti ja viime kädessä vaikuttavan siihen, millaisia ihmisiä meistä tulee. Siinä määrin kuin päätöksemme perustuu harkittuun arvojen vertailuun, ja harkintaan siitä, mitä meille tulee tapahtumaan päätöksen seurauksena, tämä itse-arviointi ja oman paikkamme arviointi maailmassa on ehkä rationaalisuuden korkeinta harjoittamista. Mutta samaan aikaan [...] tässä prosessissa on puoli, joka ei voi olla täysin rationaalinen. Kun otamme askelen, jonka tiedämme muuttavan meidät ainaiseksi, me emme voi selvästi muotoilla haluamme; emme tiedä kuinka toimia sellaisten arvojen mukaan, joita meillä ei vielä ole. Ei ole lainkaan ilmeistä, kuinka suhtautua tällaisiin asioihin. [...] Kenen elämästä on silloin kyse?" (Hahn 1999, 422-423).

Tässä voidaan erottaa ennakoimattomuuden ja satunnaisuuden ajatus, joka voidaan liittää käytännön viisauteen (Haaparanta 2007, osio 1.1.1). Käytännön järjensä sanelemalla toiminnalla ei ole loppujen lopuksi rationaalista perustetta. Kategorinen intentio ei ole täysin rationaalinen, siihen vaikuttavat jotkin ulkorationaaliset, heuristiset tekijät. Mikä on sen lähde? Toisin kuin Kantilla, järki ei ole Davidsonilla a priori, tässä mielessä ”puhdas” (osio 2.1.1), vaan naturalistinen, historiallinen, vuorovaikutuksellinen sosiaalinen ja ruumiillinen ominaisuus, myös siten, että sitä ei voi edes teoreettisesti erottaa halusta, tai motivaatiosta⁵⁴. Davidsonilla järjen moraalinen vapaus ja vapauden vaatimus (rationaalisuuden asteen vaatimus) on maltillisempi Kantilla, sillä tahtoon (intention) vaikuttaa aina luonnollinen motivaatio. Tässä on puolestaan nähtävissä aristoteelisempi ja hyveeettisempi, samoin kuin freudilainen tulkinta järjestä, jossa irrationaalisuus nähdään osana ihmisluontoa. Kuitenkin ihminen syyllistyessään irrationaalisuuteen tunnistaa oman irrationaalisuutensa ja sillä tavoin on siitä vastuussa, joten se ei, kohtuullisessa määrin, tuhoa häntä moraalisena persoonana. Davidson on sallivampi kuin Kant. Mutta Davidson ehkä sanoisi Kantin tapaan, että ihminen on vapaa vain sikäli, kun hän voi toiminnassaan noudattaa omaa "kategorista imperatiiviaan", "kaiken kaikkiaan on parasta" -arvostelmaansa.

Irrationaalisuutta, tai mielen dynamiikkaa, selittävän tyydyttävän teoria on Davidsonin mukaan freudilainen: mieli sisältää useita puolittain autonomisia rakenteita, joilla on luonteenomaisia taipumuksia (ajatuksia, muistoja, haluja). Osarakenteilla on niille tyypillisiä luonteenpiirteitä, jotka ovat syitä mielenliikkeille (mentaalille tapahtumille) ja ulkoiselle toiminnalle. Freudin mukaan persoonallisuuden patologia, siis ajattelun ja toiminnan häiriöt, voidaan jäljittää haluihin ja niiden väliseen dynamiikkaan. Ongelmia tuottavat tiedostamattomat halut ja toiveet. Irrationaalinen ajattelu ja toiminta johtuu haluista vieraantumista – niiden torjumisesta tietoisesta tajunnan piiristä - jonka aiheuttaa ympäristön paine, käytännössä erilaiset kiellot koskien halujen tyydytystapoja. Tällaisia kieltoja ovat esimerkiksi luonnollisiin ruumiintoimintoihin, eroottisiin toimintoihin ja aggressiivisiin toimintoihin liittyvät kiellot. Freudin käsitys halusta on biologinen. Halu on ruumiillinen vietti. Keho on olemisen keskus ja sillä on tarpeensa. Freudin ihmiskäsitystä voi luonnehtia biologiseksi ja deterministiseksi. Se, mikä näyttää pintapuolisesti tarkasteltuna irrationaaliselta, paljastuu analyysissä

⁵⁴ "Social interaction, triangulation, also gives us the only account of how experience ("intuition", as Kant called it) gives content to our thoughts." (Davidson 1999, 13).

biologisesti määräytyneiden ja yhteiskunnallisesti estyneiden viettien, tarpeiden, halujen ja toiveiden ohjaamaksi päämäärällisyydeksi. Näitä haluja "hoidetaan" tunnistamalla – saattamalla ne järjen ohjaukseen - ja sublimoimalla: tyydyttämällä ne yhteiskunnan sallimilla tavoilla. Olennaista Freudin ihmiskuvassa on Aristoteleen tapaan ihmisen kehollisuuden ja yhteisöllisyyden huomioiminen järjellisyuden lisäksi: ihminen ei ole vain ja ainoastaan itse itseään kontrolloiva ajatteleva individi (Ego), vaan myös geneettisesti, biologisesti ohjautunut organismi (Id) sekä oman yksilöhistoriansa ja historiallisen aikakautensa ehdollistama yhteiskunnallinen "tuote" (Superego). Ihmisen persoonallisuus biologisten, yhteiskunnallisten, ja yksilöllisten vaatimusten ristipaineessa muodostuu rakenteeltaan kompleksiseksi ja jakautuneeksi, jossa erilaisista lähtökohdista nousevat tarpeet keskustelevat keskenään. On olemassa meihin vaikuttava ulkoinen syy, ympäristö, ja sisäinen syy, oleminen osana ihmislajia, joihin meidän on vain sopeuduttava. Järjellisen egon tehtävä on toimia luotsina. Ihmiselämä on suureksi osaksi determinoitunutta ja niin kutsutusta vapaasta tahdosta riippumatonta, mutta tämä ei tarkoita, ettemmekö voisi harjoittaa ajattelua: tiedostaa ja saattaa motiivejamme järjen alaisiksi ja näin hyvinkin yksilöllisesti (vapaasti) ratkaista ristiriitoja. Järjen posteriorisuudessa ja freudilaisuudessa Davidsonin näkemys moraalista hieman eroaisi Kantin vastaavasta. Mielestäni tämä kysymys on suhteessa Davidsonin naturalismiin. Minkä tyyppinen naturalisti Davidson on? Ramberg totesi, että pragmatismi on eräänlaista darwinistista naturalismia. Taylorin mukaan darwinistinen selitystapa on alkuperältään romanttinen. Romantikot olivat Darwinin, Spinozan - ja Davidsonin - tapaan naturalisteja. Romantikot "palasivat luontoon". Ihminen osana luontoa on romantiikalle hyvin tyypillinen ajatus: Rousseau, Herder, Goethe, Hegel, Blake, Wordsworth, Hölderlin, Schelling, Novalis, "kaikki nämä kirjoittajat näkevät ihmisen osana suurempaa järjestystä" (Taylor 1989, 368-369). Romantikot korostivat kuitenkin samalla yksilön oikeuksia, mielikuvitusta ja tunnetta. Romantikot näkivät nimenomaan tunteet itsessään arvokkaina moraalisen totuuden lähteenä, eivät vain niiden hyveellisyyden tai paheellisuuden, toiminnallisten seurausten kautta. Spinoza, joka samasti Jumalan ja luonnon, oli romantikoille innoituksen lähde (371). Romantikot puhuivat "luonnosta moraalin lähteenä", erityisesti omastatunnosta "luonnon äänenä" sivilisoituneessa (valistuneessa) ihmisessä (Taylor 1989, 358-359). "Luonnon ääni" tulkitaan joskus yksilön sisältä kumpuavana hänelle ominaisena tunteena tai joskus yksilöä suuremman kokonaisuuden, luonnon, voimana tai impulssina yksilössä, sen ekspressiona. Moraalinen tapa toimia on olla sopusoinnussa luonnon kanssa, kuunnella sisäistä ääntä, on elää ja kokea tunteet täydesti. Moraali on myös tuntea tunteita, ei vain toimia. Esteettisen kategoria kehittyi paljon 1700 - luvulla ja lähenee eettisen kategoriaa ja taide saa keskeisen

sijan hengellisessä elämässä ja osittain korvaa uskonnon, esteettinen kokemus on uskonnollista. Romantiikan keskeinen ajatus on, että elämänvoiman (élan vital) suunta ja elämä itse ei edellä manifestaatiotaan (vrt. Aristoteleen aine ja muoto). Se on potentiaa, joka saa muodon aktualisoituessaan. Tämä käsitys Taylorin mukaan heijastaa biologisten mallien, vastakohtana mekanistisille malleille, paluuta ihmisen mielen kehittymisen selittämisessä, kuten esim. Herderillä. (Taylor 1989, 372-376). Myös Davidsonin ihminen on osa luontoa ja yhteisöä, suurempaa kokonaisuutta. Voisiko Davidsonin intention rinnastaa "sisäiseen ääneen", "luonnon ääneen" meissä? "Sisäinen ääni" on tunne omasta kokemuksesta, omasta "luonnosta". Vaikuttaisi siltä, että tämä sisäinen ääni on järjen ja tunteen vuoropuhelu.

Kyse on myös yksilön olemisen ehdoista ja aidosta vapaudesta ja vastuusta. Esimerkiksi eksistentiaalisti Karl Jaspers (1970) puhuu yksilön "ehdottomasta vaatimuksesta", olemisen ehdoista, ehdoista, jotka eivät ole kenenkään muun vaatimus, olemisen ehto. Jaspers erottaa olemassaolon ja olemisen toisistaan. Oleminen, toisin kuin pelkkä olemassaolo, on ehdottomuudesta syntyvää, ei-satunnaista toimintaa. Koska Davidsonin järkisyy (reason) on syy vain, mikäli tekijä niin itse tuntee, voidaanko sanoa, että järkisyy on tässä mielessä "ehdoton", autonominen, yksilöllinen, vapaa. Vapauden toinen puoli on vastuu. Lainatakseni Karl Jaspersia:

"Kysymys onkin siitä, voiko ihmistä täysin käsittää tietämällä mitä hänestä on tiedettävissä. Vai onko hän lisäksi muutakin – nimittäin vapautta, joka ei ole kohteita vaativan tietämisen asia, vaan alituinen pysyvä mahdollisuus itselleen. [...] Itse asiassa ihminen voi lähestyä omaa arvoitustaan kahdella tavalla: tutkimuksen objektina tai eksistenssinä vapaudessa, jota ei tutkimuksen keinoin lähestytä. Edellisessä tapauksessa puhumme ihmisestä kohteena, jälkimmäisessä kohteeksi asettamattomuudesta, jota ihminen on ja jonka hän kokee tullessaan tietoiseksi varsinaisesta itsestään. Mikä ihminen on? Siihen emme voi tyhjentävästi vastata sen nojalla mitä hänestä tiedämme, vaan meidän on koettava se siltä pohjalta, jolta ajatuksemme ja tekomme nousevat. Periaatteessa ihminen on enemmän kuin mitä hän itsestään voi tietää. [...] Tiedämme vapautemme, kun tunnustamme velvoitteemme. Meistä riippuu, täytämmekö ne vai kartammeko niitä. Emme voi kiistää, että kun teemme jonkin ratkaisun, tämä ratkaisu samalla koskee meitä itseämme ja että meidän on siitä vastattava." (Jaspers 1953;1970, 70-71)

Jaspers puhuu siis samasta ilmiöstä kuin Taylor ja Frankfurt: vapaudesta. ”Kohteeksi asettamattomuus” on yksilön vapautta. Tästä vapaudesta ja velvoituksesta lähtevää toimintaa Jaspers luonnehtii ehdottomaksi ja mielekkääksi. Mieleen tulee heideggerilainen ”täälläolo”, yksilön ainutkertaisuus luonnollisessa ja kontingentissa ja historiallisessa merkityksessä. Yksittäinen ihminen on luonnon ainutkertainen ilmiasu, ekspressio, näkökulma. Vaikka yksilö valitsisi jonkin valmiin ideologian, päätös tästäkin valinnasta on aina hänen itsensä. Olla rationaalinen on tässä vastuullisuuden ja vapauden mielessä olla yksilö, jolle kysymys olemassaolosta on subjektiivinen kysymys ainutkertaisesta tilaisuudesta, eksistentiaalinen tila, vapaa mahdollisuus. Tästä kokemuksellisesta ja eksistentiaalisesta näkökulmasta Davidsonin käsitystä rationaalisuudesta ja yksilön luonteesta voidaan tarkastella yhtä paljon osana romantiikkaa kuin valistusta: davidsonilaisessa rationaalisuudessa on yksilöllinen, kokemuksellinen, kehkeytyvä, luova puoli. Tässä nähdään toinen seikka, jossa Davidson eroaa Kantista. Kantin moraalilaki on kaikille järjellisille olioille sama. Davidson taas on arvopluralisti. Oksenberg Rortyn mukaan yksilöllä on erityinen ja ainutlaatuinen perspektiivi maailmaan. Yksilön idea ”elvyttää” persoonan idean (osio 1.2.3). Oksenberg Rorty yhdistää yksilön näkökulman esimerkiksi Virginia Woolfiin: Davidson kirjoittaa James Joycen taidekäsityksestä, esteettisestä vapaudesta kielen suhteen ja sanoo sitä uskontunnustukseksi ja julistukseksi (*A portrait of the artist as a young man*). (Woolf ja Joyce ovat aikalaisia vuodelleen, kumpikin syntyi 1882 ja kuoli 1941). Credon sisältö on ”non serviam”: intentio paeta kielen verkosta. Joycen kieli vie Davidsonin mukaan ”kommunikaation perustukseen ja alkuperään” (2005, 157): Joycen kieli omintakeisuudellaan, luomalla hermeneuttisen tilan lukijan ja tekstin välille, toisaalta pakottaa lukijan omaan ”muukalaisen tai maanpakolaisen perspektiiviinsä” ja toisaalta ”kaksin verroin etäännyttää” kirjailijan lukijasta.

Taylorin kysymykseen ”mikä oikeastaan saa ilmaisunsa ekspressiivisessä kielessä?” voidaan ehkä vastata davidsonilaisittain esimerkiksi seuraavasti. Vastauksessa nähdään davidsonilaisen kielifilosofian yhteys persoonan käsitteeseen. Rovanen tapaan ja Rortyn tapaan (osio 2.3.6) Bill Martin (Hahn 1999) on sitä mieltä, että Davidsonin kieliteoria tarjoaa pohjan merkitykselliselle moraalikeskustelulle. Martin kutsuu Davidsonia tällä perusteella moraalirealistiksi. Martin vertaa Davidsonia Kantiin, Heideggeriin Levinasiin ja Derridaan⁵⁵, koska Martinin mukaan Davidsonin kieliteorian olennainen seuraus on ihmisen autonomia, joka on ihmisen perustavanlaatuinen piirre.

⁵⁵ Katso myös Wheeler (2000), joka vertaa Davidsonia ja Derridaa.

(Tämä näkyy esimerkiksi ihmistieteiden, tekojen selittämisen anomaalisuudessa ja puhujan puheaktin intention autonomisuudessa, joka tarkoittaa, että symbolinen ei sido millään tavalla sitä, mitä puhuja tarkoittaa.) Autonomia ja eettisyys ovat Martinin mukaan aisapari. ”Davidsonille osallisuus kielessä [keskusteluun osallistuminen] riippuu ”eettisen” mahdollisuudesta, sillä se on osallistua ja olla kielessä sisällä, ja todellakin, olla kielen loputtoman ja päättymättömän kehkeytymisen muovaama [...] kieli on objekti vailla loppua.”(Hahn 1999, 347). Kuten Kant, Davidsonkin Martinin mukaan ajattelee, että ihmisellä ei ole velvollisuuksia, vaan hän on vastuullinen. Vastuullisuus on ihmisen olemus (vrt. Levinas ja Heidegger). Kielenkäyttäjä on ”anomaalinen” olento, toisin sanoen autonominen suhteessa todellisuuden suljettuun kausaalisysteemiin, ja vastuullinen tai responsiivinen taylorilaisessa ja levinasilaisessa merkityksessä, toisin sanoen kykenevä vastaamaan (response-ability). Martin kysyy: jos koira puree lasta, miksi koira ei haasteta oikeuteen? Kysymyksen on absurdi. Kysymyksen avulla nähdään, millä tavoin kieli ja puhuminen, ajatukset, intentiot, ja eettinen vastuullisuus ovat yhteen kietoutuneita. Koska koira ei puhu, koiralle ei voida säilyttää tekoja, tarkoitusperiä tai päämääriä, jotka tekisivät koirasta vastuullisen samassa merkityksessä kuin ihminen, kielenkäyttäjän on. Inhimillisyyden teot, päämäärät, tunteet, ajatukset jne. syntyvät kielen kautta. Tämä on hyvin kantilainen positio kielenkäyttämisen ja kielellisyyden merkityksestä, Kantin järki on vain vaihtunut kieleksi. Ekspressiivisen kielikäsitteilyn mukaan ihmistä ei ole ennen kieltä, kykyä vastata ja puhua, joten olemusta, mikä tulee ilmaistuksi, ja joka on inhimillisten tunteiden ja ajatusten koko kirjo, ei ole ennen kieltä. Olemus on kieli. Davidsonin ”postontologisuus” (Ramberg 2000) näyttäytyy tässä valossa: ihmisyyden ja kielen ei koske ontologiaa siinä mielessä, että ihmisyyden perimmäinen olemus olisi pelkästään jokin todellisuuden osakappale tai objekti maailmassa, vaan ihmisyyden tarkoittaa kykyä autonomiaan ja eettisyyteen, joka voidaan laajasti ottaen ymmärtää kykyä vastata todellisuuteen, olla todellisuuden ”vastakappale”. Kyky vastata merkitsee luonnollisesti myös valinnanvapautta olla vastaamatta, reagoimatta. Kielellisyys, kyky vastata, olla vastuullinen ei ole kuitenkaan vain ihmisen metafyyminen olotila, vaan samanaikaisesti eettinen, koska siitä seuraa valinnanvapaus, ajattelee Martin. Kielen ja ihmisen autonomia tarkoittaa myös tätä. Jos Martinin tulkinta on oikea, Davidsonin kirjoitukset voitaisiin tulkita kritiikkinä juuri sellaista filosofista antropologiaa kohtaan, jota Taylor ehkä kutsuisi ”puolivillaiseksi skientismiksi”⁵⁶ tai ”muodottomaksi sentimentalismiksi”. Martinin

⁵⁶ Esimerkkinä voisivat ehkä käydä skientistit Paul Churchland (1984) tai Patricia Churchland (1986). Vaikka he ovat skientistejä, puolivillaisia he eivät ole siinä mielessä, että heidän näkemyksensä ovat perusteltuja. Puolivillaisuuden voi kuitenkin sanoa näkyvän ehkä siinä, että puhuessaan neurotiloista kumpikin vetoaa johonkin neurotiloja refleктоivaan minään, mikä on omituista, esimerkiksi tähän tapaan: ”*Oleta, että harjoittaisimme synnynnäiset mekanismit tekemään*

mukaan Davidsonin kielifilosofian eettinen implikaatio on melko vahva, ”Platonin ja Kantin tapaan”, sillä ”ihminen voi kieltää vastuullisuutensa vain kieltämällä humanisuutensa”, eikä ”arvottaminen ole ajattelevan, intentoivan, kieltä käyttävän, uskovan ihmisen valinnaista toimintaa”, vaan metafyyminen tila. Ihminen voi valita olla vastaamatta, mutta on aina kykenevä vastuuseen (Hahn 1999, 351). Vastuullisuus ja moraalisuus romanttisessa merkityksessä tarkoittaisi oman olemassaolon kokemisen väistämätöntä pakkoa. Ihminen on itselleen tällä tavoin (jaspersilainen) ”ehdoton vaatimus”.

Päätelmät

Minkälainen on Davidsonin kuva persoonasta? Ensimmäisessä luvussa esittelin rationaalisuuden käsitettä, erilaisia näkökulmia käytännölliseen järkeen, sekä persoonan käsitettä Harry Frankfurtin, Jaana Hallamaan, Amelie Oksenberg Rortyn ja Charles Taylorin ajatusten kautta. Toisessa luvussa tarkastelin Davidsonin persoonan käsitettä ensin käytännöllisestä ja sitten teoreettisemmasta näkökulmasta. Totesin ensinnäkin, että Davidsonin teoreettinen näkemys toimijuudesta mielestäni edustavat näkökantaa toiminnan käsitteeseen, jota Taylor kutsuu laadulliseksi ja ”merkityksellisyyttä” korostavaksi. Toimijuus on primitiivinen käsite, alkuperäistä. Toiminta on itse syy. Tämä tarkoittaa, että ihminen on nähtävä päämääränä itsessään. Tämä on kantilainen johtopäätös. Toiseksi esitin, että Davidsonin käytännölliseksi kutsuttavassa ajattelussa on paljon hyve-eettisiä piirteitä. Davidsonin tulkinta käytännöllisestä päättelystä ihmisen koko asenteiden kirjon kokonaisvaltaisena arvioimisena ja näkemisenä kokonaisuutena muistuttaa enemmän Aristoteleen hyve-etiikkaa kuin utilitaristisia tai deontologisia teorioita: keskiössä on persoona, koko elämä ja kysymys kokonaisuudesta hänelle. Davidsonin käsitys käytännöllisen rationaalisuuden ulottuvuudesta sisältää myös ajallisen projektion, tulevaisuuden: tekojen (ennakoimattoman) merkityksen persoonan identiteetille ja elämälle tulevassa ajassa. Teleologinen ihmiskäsitys, jota Taylor kutsuu laadulliseksi ja merkityksellisyyttä korostavaksi, näkyy toimijuuden lisäksi Davidsonin näkemyksessä käytännöllisestä päättelystä.

Toiminnan selittäminen, ja psykologinen selittäminen ylipäätään, psykologia ihmistä koskevana

joukon uudenlaisia ja hienovaraisempia erotteluja, joka ei korreloisi tavallisen kielen primitiivisen psykologisen taksonomian kanssa, vaan loppuunsaatetun neurotieteen syvemmälle tunkeutuvan taksonomian kanssa.” ”Uusi viitekehys lupaa huomattavaa edistystä *itseymmäryksessä*” (Churchland 1984, 159,160) [kursiivi minun]. Huomionarvoinen tässäkin on romanttinen oletus syvärakenteesta! (vrt Taylor 1985).

tieteenä on Davidsonin mukaan toimijälähtöistä rationalisointia, joka tarkoittaa toimijan autonomisuutta. Käytännöllisen päättelyn sisäinen normi, kontinenssin periaate, muistuttaa Kantin moraalilakia, frankfurtilaisen tahdon toimintaa ja taylorilaista ”vahvaa arvottamista”. Davidsonilaisen päättelyn johtopäätöksenä muodostuva intentio on jopa analoginen rakenteeltaan Frankfurtin tahdon kanssa. Rationaalinen toimija on kokonaisrationaalinen ykseys, joka pyrkii integroimaan uskomukset, halut ja teot yhtenäiseksi koherentiksi kudokseksi ja jatkumoksi. Kontinenssiperiaate on jonkinlainen mentaalinen ja normatiivinen mekanismi ja periaate, joka pyrkii ykseyteen ja artikuloi ykseyden ja koherenssin ihanteen ja normin. Normi on sisäinen. Järkeä on itsekriittinen. Rationaalinen on näin konstitutiivisesti vastuullinen ja autonominen: rationaalisuuden kriteeri on se, että toimija itse tunnistaa normin sitovuuden. Autonomisuus on piirre, jonka Kant liittyy nimenomaan valmiuteen olla persoona. Rationaalisuus on Davidsonilla normatiivisesti itse itseään velvoittavaa, persoonallista. Tässä Davidsonia voi verrata esimerkiksi Charles Tayloriin ja Harry Frankfurtiin. Tämän lisäksi persoona on myös irrationaalinen toimija. Davidson selittää irrationaalisuuden mahdollisuuden Freudin tapaan mielen itsenäisiin osiin jakautumisen avulla.

Persoonan käsite on myös teoreettisesta näkökulmasta merkityksellinen. Davidsonin radikaalitulkinnan, tai ”merkityksen ja toiminnan yhtenäisteorian” ajatus on se, että kielen merkitys ja intentionaalinen ajatus tai uskomus ja intentionaalinen päämäärällinen toiminta ja haluaminen liittyvät saumattomasti yhteen. Puhuminen on toimintaa. Toisin sanoen kielen käyttäminen on käyttäytymisen muoto. Uskomus, päämäärä ja kielen merkitys esiintyvät aina yhdessä, eikä niitä voi tarkastella toisistaan riippumattomina. Tämä viittaa siihen, että Davidsonin ”kieli” on luonteeltaan itse-ilmaisuus, ajattelun tai kommunikaation mediumi, kuten Taylor ja Sellars sanovat. Kieltä ei ole valmiina ennen puhumista, ja tässä mielessä se ei ensisijaisesti representoi maailmaa. Radikaalitulkinnan ajatuksesta seuraa, että kieli on ajatusten ymmärtämistä ja kommunikaatiota, ei joihinkin konventioihin tai muotoihin sidottua. Ymmärtäminen vaatii ainoastaan, että puhujat ja tulkitsijat ovat molemmat rationaalisia olentoja. Ajatusten ilmiäiset, merkkijonot, ovat välineitä, joita ajattelija ja puhuja käyttää ajatustensa ilmaisuun. Puhe on persoonallista ja tilannesidonnaista, kielen tai lauseen ”takana” on aina joku, joka puhuu tietyssä tilanteessa tietyllä hetkellä tarkoittaen jotakin. Tällöin puhujalla on siis persoonallinen idiolekti ja identiteetti, oma ääni. Merkityksen, uskomuksen ja halun kolminaisuusyhteys viittaa siihen, että ilman kieltä välineenä ei ole myöskään ajatuksia tai haluja, mieltä. Kieli, puhuminen ja puheen ymmärtäminen, kommunikaatio, on siis taylorilaisittain ihmisen

identiteettiä luovaa (ekspressivistä) toimintaa, jota voi pikemmin verrata taiteeseen, kuten Robert Morris tekee. Esitin myös hypoteesin, että ajattelu ja puhe voisivat olla toimintaa, jota Davidson kutsuu ”alkuperäiseksi”. Persoona puhujana on alkuperäinen toimija.

Rationaalisuuden olemuksen Davidson kiteyttää suopeuden periaatteeseen: suopeus tarkoittaa toisaalta rationaalisuutta ”kalkyylin” merkityksessä, säännön tai muodon toistuvuutta, sisäistä koherenssia ja logiikkaa. Tämän vuoksi Davidson ajattelee fregeläisittäin, että kielen on oltava holistinen kokonaisuus. Toisaalta suopeus tarkoittaa päämäärällisyyttä: tulkitsija kykenee havaitsemaan puhujan päämäärän, puheen yhteyden ulkoiseen maailmaan, puheen kausaalisen syyn, jolloin hän voi tehdä oletuksia kyseisen puhujan puheen merkityksestä tai objektiivisesta sisällöstä, ”totuusehdoista”, ja testata niitä. Puheen merkitys tai ajatus, ja totuus ovat siten tiiviisti toimintaan liittyviä. Puhujan ollakseen ymmärrettävä on oltava rationaalinen toimija: toiminnassaan ja suhteessaan ympäristöön riittävän johdonmukainen. Rationaalisuuden ei tarvitse olla maksimaalista, vaan pääsääntöistä ja riittävää. Suopeuden periaatteen esitettiin olevan normatiivinen periaate, jolloin Davidsonin voidaan katsoa puhuvan kielenkäyttäjistä nimenomaan persoonien yhteisönä. Kielenkäyttäjä on välttämättä persoona, kuuluu puhujien yhteisöön. Suopeuden periaatteella normina voidaan katsoa olevan eettinen seuraus, että periaatteessa puhujaa on aina kohdeltava ajattelevana, tuntevana ja haluavana olentona. Tarkastelin Rambergin ja Rortyn tulkintoja anomaalisesta monismista persoonan käsitteen näkökulmasta: suopeuden periaatteen mukaan puheen jatkumisen kannalta on pakottavaa kohdella toisia kielenkäyttäjää tasavertaisina persoonina ja nähdä heidät rationaalisina ja ”yhtenä meistä”. Toinen kielenkäyttäjä ei ole luonnontieteellinen objekti, vaan subjekti. Psykologinen, rationaalisuuteen ja mielentiloihin nojautuva puhetapa on tästä syystä ensisijainen, redusoimaton, ”anomaalinen sanasto”. Luonnontieteellinen puhe ja intentionaalista sanastoa käyttävä puhe ovat erilaisia tapoja kuvata maailmaa.

Kolmannessa luvussa tarkastelin tältä pohjalta Davidsonia romanttisen ja ekspressivistisen kielinäkemys edustajana. Huolimatta Taylorin tulkinnasta Davidsonista ns. ”nimeävän” merkitysteorian uutena kannattajana Davidson on filosofi, jolla on Taylorin kriteerein pikemminkin romanttinen ja ekspressiivinen näkemys kielestä ja sitä kautta ihmisestä. Amerikkalaisessa naturalismissa ja pragmatistisessa arkielämän ja jokapäiväisen korostamisessa voidaan kumpaisessakin nähdä selvästi romanttinen juuri. Tästä näkökulmasta Davidson on romantikko. Romantikot puhuivat

tunteesta tietämisen vastapainona, ihmisestä luonnon osana, ja jokaisen ihmisen kokemuksesta ja toiminnasta tämän arjessa. Romantikkojen mielenkiinnon kohde oli nimenomaan arkinen, jokapäiväinen ja yksityinen elämänpiiri. Ihmisen jokapäiväinen ja arkinen kokemus näkyy Davidsonin tavallisen puheen pikkutarkassa loogisessa ja kokemuksellisessa analyysissä. Davidsonin analyysit perustuvat arkiseen kielenkäyttöön. Davidsonin ihmisestä löytyvät ainakin seuraavat romanttiset piirteet: kaksi tahdon perusorientaatiota (Augustinus, Rousseau), jotka Davidsonilla ilmenevät akrasian ongelman aitoutena; tämän seurauksena itse-läpinäkyvyyden (self-transparency) kieltäminen: itsetuntemuksemme ei ole aukoton, emme läheskään aina tiedä toimintamme, tunteidemme ja ajatuksiemme motiiveja ja syitä; *a priorin* järjen kieltäminen; naturalismi ja spinozismi: ihminen osana laajempaa kokonaisuutta, luontoa ja yhteisöä; esteettisen korostaminen kielen käytössä ja arkisen, tavallisen kielen analyysi ja esimerkkien käyttö; intention (tahdon) ”irrationaalisuus”; lopulta vielä romanttinen symbolisen käsite: symbolinen manifestaationa, ei allegoriana (joka symboloi vertaamalla jo olemassaolevaan). Symboli on toisin sanoen täysiverisen abitraarinen. Symbolissa sisältö ja muoto ovat täydellisen yhteensulautuneita. Davidson ei näe kieltä todellisuuden mimesiksenä, kopiona, tai peilinä (vrt. Rorty), vaan yksilöllisen ajattelun ilmaisemisena, jolle parempi metafora olisi runous ja joka on jo olemukseltaan metaforista.

Persoonan käsite tarjoaa oivan näkökulman Davidsonin radikaalitulkintaan. Davidson tarjoaa vastauksen kysymykseen, mitä on olla rationaalinen olento sekä teoriassa että käytännössä, ja sitä kautta myös yhdenlaisen kuvan persoonasta, joka on rationaalisuuden lokus. Rationaalisuus on persoonan, tai paremminkin persoonien muodostaman yhteisön ominaisuus tai tapa olla: ymmärtää, puhua, ja toimia. Ymmärtämistä, puhetta ja toimintaa ei voi erottaa toisistaan. Davidsonin näkemystä kielestä voidaan verrata darwinistiseen ajatukseen biologisesta evoluutioprosessista, jossa kehkeytyy uusia elämänmuotoja. Davidsonin ajatuksen seuraus on, että kielen ja mielen, ja toisaalta objektiivisen maailman käsitteitä ei voida tarkastella erillisinä, kuten perinteisesti on tehty. Davidsonin mukaan objektiivisuus, subjektiivisuus, ja intersubjektiivisuus ovat perustavalla tavalla toisiinsa kietoutuneita ilmiöitä ja syntyvät samanaikaisesti kielen oppimisen ja haltuunoton kanssa.

Viitteet

Alanen, L., Haaparanta, L., Lumme, T., (toim.) (1986). Nainen, järki, ihmisarvo: esseitä filosofian klassikoiden naiskäsitteistä. WSOY: Porvoo.

Anscombe, G.E.M (1966;1963). Intention. Oxford: Blackwell.

Anscombe, G.E.M (1995). Practical inference. Teoksessa: Virtues and reasons: Philippa Foot and moral theory (toim. Hursthouse, Lawrence, Quinn) (1995). Clarendon: Oxford.

Borradori, Giovanna (1994). The American philosopher. Conversations with Quine, Davidson, Putnam, Nozick, Danto, Rorty, Cavell, McIntyre and Kuhn. The University of Chicago Press: Chicago.

Brandl & Gombocz (toim.) (1989). The mind of Donald Davidson. Rodopi: Amsterdam.

Brandom, Robert (1994). Making it explicit: reasoning, representing and discursive commitment. Harvard University Press: Cambridge.

Dasenbrook, Reed W. (2002). Philosophy after Joyce: Derrida and Davidson. Philosophy and Literature, vol. 26, 2, 334-345.

Davidson, Donald (1982). Essays on actions and events. Oxford: Clarendon.

Davidson, Donald (1982b). Paradoxes of irrationality. Teoksessa: Philosophical essays on Freud. Toim. Wollheim, R. ja Hopkins, J. Cambridge University Press: Cambridge.

Davidson Donald (1984). Essays on truth and interpretation. Clarendon: Oxford.

Davidson, Donald (1984b). First-person authority. Dialectica, 38, 101-111.

Davidson, Donald (1985b). Incoherence and irrationality. Dialectica, vol. 39, 4, 345-354.

Davidson, Donald (1986). The myth of the subjective. Teoksessa: Relativism: interpretation and confrontation (1989). (Toim. Krausz, Michael). University of Notre Dame Press: Notre Dame.

Davidson, Donald (1990). The structure and content of truth. The journal of philosophy, vol. 87, 6, s. 279-328.

Davidson, Donald (1991a). Three varieties of knowledge. Teoksessa: A.J Ayer memorial essays. Toim. Phillips Griffiths, A. Cambridge University Press: Cambridge.

Davidson, Donald (1991b). What is present to the mind? Philosophical issues, vol. 1 ("Consciousness").

- Davidson, Donald (1992). *The second person*. Midwest studies in philosophy, vol. 17, (The Wittgenstein legacy), 255-267. University of Notre Dame Press: Notre dame
- Davidson, Donald (1994). Radical interpretation interpreted. *Philosophical Perspectives*, vol. 8 (Logic and language), 121-128.
- Davidson Donald (1999). *The emergence of thought*. *Erkenntnis*, 51, 7-17.
- Davidson, Donald (2005). *Truth, language and history*. Clarendon Press: Oxford.
- Descombes, Vincent (2001). *The mind's provisions: a critique of cognitivism*. Princeton University Press: Princeton.
- Dennett, Daniel (1987). *The intentional stance*. MIT Press: Cambridge, MA.
- Engel, Pascal (1991). *The norm of truth: an introduction to the philosophy of logic*. Harvester Wheatsheaf : New York
- Frankfurt, Harry (1969). Alternate possibilities and moral responsibility. *Journal of philosophy*, vol 66, 829-839.
- Frankfurt, Harry (1971): Freedom of the will and the concept of a person. *Journal of philosophy*, vol. 68, 5-20.
- Haack, Susan (1996; 1978). *Philosophy of logics*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Haack, Susan (2004). Pragmatism, old and new. *Contemporary Pragmatism*, vol.1, no.1, 3-41.
- Haaparanta, Leila (1985). Frege's doctrine of being. *Acta philosophica fennica*, 39.
- Haaparanta, Leila (1999). Quine's behavioural theory of meaning and the concept of intentionality. *Julkaisematon käsikirjoitus*.
- Haaparanta, Leila (2006). Compositionality, contextuality and the philosophical method. *Teoksessa: Truth and games: essays in honor of Gabriel Sandu*. (Toim. Aho, T. & Pietarinen A-V. Sarjassa: *Acta philosophica fennica* 78, 289-301.
- Haaparanta, Leila (2007). *Järki, tunne ja intuitio*. Luento. Tampereen yliopisto, kevät 2007.
- Hahn, L.E. (1999) (toim.) *The philosophy of Donald Davidson*. Open Court: Chicago ja La Salle, Illinois
- Hallamaa, Jaana (1994). The prisms of moral personhood: the concept of a person in contemporary Anglo-American ethics. *Schriften der Luther-Agricola- Gesellschaft* 33. Luther-Agricola –seura: Helsinki.
- Hintikka, J. & Hintikka M.B (1986). *Investigating Wittgenstein*. Blackwell: Oxford.

- Hirvonen & Kotkas (2004) (toim.) Immanuel Kant: radikaali paha. Paha eurooppalaisessa perinteessä. Loki-kirjat: Helsinki.
- Hofweber, Thomas (2004). Logic and ontology. Stanford encyclopedia of philosophy, Stanford University, <http://plato.stanford.edu/entries/logic-ontology/#4.4>.
- Hume, David (1977; 1748) An inquiry concerning human understanding; An abstract of a treatise of human nature. (Toim. Hendel, Charles W.) The Library of Liberal Arts: Indianapolis.
- Jaspers, Karl (1970). Johdatus filosofiaan. Otava: Helsinki.
- Jaynes, E.T. (2003). Probability theory: the logic of science. Cambridge University Press: Cambridge.
- Jeffrey, Richard (1974). Preference among preferences. Journal of philosophy, vol. 71, 377-391.
- Kim, Jaegwon (1999). Mind in a physical world. The MIT Press: Cambridge, Massachusetts.
- Knuuttila, Simo (1998). Järjen ja tunteen kerrostumat. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 215. Vammalan Kirjapaino Oy: Vammala.
- Kripke, Saul (1982). Wittgenstein on rules and private language. Blackwell: Oxford.
- Kusch, Martin (1986). Ymmärtämisen haaste. Pohjoinen: Oulu.
- Lasonen, Maria & Marvan, Tomas (2004). Davidson's triangulation: content-endowing causes and circularity. International journal of philosophical studies, vol. 12, 2, 177-195.
- Lepore, E. & McLaughlin, B. (1985) (toim.). Actions and events: perspectives on the philosophy of Donald Davidson. Blackwell: Oxford.
- Levinas, Emmanuel (1996). Etiikka ja äärettömyys. Gaudeamus: Tampere.
- Lewis, David (1972). *Language and languages*. Teoksessa Language, mind and knowledge. (Toim. K. Gunderson.) University of Minnesota Press: Minneapolis. 1975
- MacIntyre, Alasdair (2006;1981). After virtue: a study in moral theory. Duckworth: London.
- McDowell, John & Stroud, Barry (2003). Subjective, intersubjective, objective. Philosophy and phenomenological research, 67, 675-681.
- Martin, Bill (1994). Interpretation and responsibility. Teoksessa The philosophy of Donald Davidson (1999). Toim. Hahn, L.E. Chicago ja La Salle, Illinois: Open Court.
- Mead, G.H (1934). Mind, self and society: from the standpoint of a social behaviorist. University of Chicago Press: Chicago.

Nussbaum, Martha (2001: 1986). *The fragility of goodness: luck and ethics in Greek tragedy and philosophy*. Cambridge University Press: Cambridge.

Quine, W.V. O. (1964). *From a logical point of view*. Harvard University Press: Cambridge.

Quine, W.V.O (1983; 1960). *Word and object*. The MIT Press: Cambridge, Massachusetts.

Quine, W.V.O. (1970). On the reasons for the indeterminacy of interpretation. *Journal of philosophy*, vol. 67, 6, s. 178-183.

Quine, W.V.O. (1987). Indeterminacy of translation again. *Journal of philosophy*, vol. 84, 1, 5-10).

Quine, W.V.O (1999). *Where do we disagree? Teoksessa: The philosophy of Donald Davidson (1999)*. Toim. Hahn, L.E. Chicago ja La Salle, Illinois: Open Court.

Raatikainen, Panu (1997) (toimi. ja käänt.). *Ajattelu, kieli, merkitys: analyttisen filosofian avainkirjoituksia*. Gaudeamus: Helsinki.

Ramberg, Björn (1989). *Donald Davidson's philosophy of language: an introduction*. Blackwell: New York.

Ramberg, Björn (2000). *Post-ontological philosophy of mind: Rorty versus Davidson*. Teoksessa Rorty and his critics. (Toim. Brandom, Robert B.) Blackwell: Malden, Massachusetts.

Ramberg, Björn (2005). *Naturalizing idealizations: pragmatism and the interpretivist strategy*. *Contemporary Pragmatism*, nro 2, vol. 1, s.

Ramsey, Frank (1978). *Foundations: essays in philosophy, logic, mathematics, and economics*. Humanities Press: Atlantic Highlands, N.J.

Rantala, V. & Virtanen, A. (1995). *Logiikkaa: teoriaa ja sovelluksia*. Moniste B 43, Tampereen yliopisto.

Rawling, Piers (2003). *Radical interpretation*. Teoksessa: Donald Davidson. (Toim. Ludwig, Kirk). Cambridge University Press: Cambridge.

Rorty, Richard (1967). *Introduction: metaphilosophical difficulties of linguistic philosophy*. Teoksessa *The linguistic turn*. (Toim. Richard Rorty.) The University of Chicago Press: Chicago, London.

Rorty, Richard (1972). *World well lost*. *Journal of philosophy*, 69, 649-665.

Rorty, Richard (1980). *Philosophy and the mirror of nature*. Blackwell: Oxford.

Rorty, Richard (1991). *Pragmatism, Davidson and truth*. Teoksessa *Objectivity, relativism and truth: Philosophical papers vol 1*. Cambridge University Press: Cambridge.

Rorty, Richard (2000). Response to Björn Ramberg. Teoksessa Rorty and his critics. (Toim. Brandom, Robert, B.) Blackwell: Malden, Massachusetts.

Rorty Richard (1996). Davidson's mental-physical distinction. Teoksessa: The philosophy of Donald Davidson. Toim. Hahn, L.E. Chicago ja La Salle, Illinois: Open Court.

Rorty Richard (2004). The brain as hardware, the culture as software. *Inquiry*, 47,3, 219-235.

Saussure, Ferdinand (1983). *Course in general linguistics*. Duckworth: London.

Sellars, Wilfrid (1969). Language as thought and language as communication. *Philosophy and phenomenological research*, vol 29,4, 506-527.

Tabensky, Pedro (2004). Personhood and community. *South African journal of philosophy*, vol. 23,1, 54-68.

Tarski, Alfred (1983). *Logic, semantics, metamathematics*. Hackett: Indianapolis.

Tarski, Alfred (1944). The semantic conception of truth and the foundations of semantics. *Phil. And phenomenological research* vol 4, 341-375.

Taylor, Charles (1985). *Philosophical papers I: Human agency and language*. Cambridge University Press: Cambridge.

Taylor, Charles (1989). *Sources of the self: the making of the modern identity*. Cambridge University Press: London.

Taylor, Charles (1995). *Overcoming epistemology*. Teoksessa *Philosophical arguments*.

Taylor, Charles (1976). *Responsibility for self*. Teoksessa: *Identities of persons* (1976). (Toim. Rorty Oksenberg, Amelie). Berkeley: University of California Press

Teehan, John (1995). Character, integrity and Dewey's virtue ethics. *Transactions of the Charles S. Peirce Society: A Quarterly Journal in American Philosophy*, vol. 31, 4, 841-863.

Thayer, H.S. (1982) (toim.). *Pragmatism: the classic writings*. Hackett Publishing: Cambridge, Indianapolis.

Wallace, R. Jay (1993). *Practical reason*. *Stanford encyclopedia of philosophy*.
<http://plato.stanford.edu/entries/practical-reason/#2>

Wheeler III, Samuel (1986). Indeterminacy of french interpretation: Derrida and Davidson. Teoksessa: *Truth and interpretation: perspectives into the philosophy of Donald Davidson*. (toim. ?) Blackwell: Cambridge.

Wheeler III, Samuel (2000). Deconstruction as analytic philosophy. Stanford University Press: Stanford.

Williams, Michael (1999). Meaning and deflationary truth. *The journal of philosophy*, 116, 11, 545-564.

Wilson, N.L. (1959). Substances without substrata. *Review of metaphysics* 12, 521-539.

Zalta, Edward (2005). Frege's logic, theorem and foundations for arithmetic. Stanford encyclopedia of philosophy, <http://www-philosophy.stanford.edu/>.